

Kaisa Marttila

ISOVANHEMMUUS SATEENKAARIPERHEISSÄ VANHEMPIEN NÄKÖKULMASTA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro Gradu -tutkielma
Lokakuu 2023

TIIVISTELMÄ

Kaisa Marttila: Isovanhemmuus sateenkaariperheissä vanhempien näkökulmasta
Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan tutkinto-ohjelma
Lokakuu 2023

Isovanhempien rooli on perheissä keskeinen ja esimerkiksi pidentynyt elinikä avaa lisää uusia mahdollisuuksia isovanhemmuudelle. Isovanhempien merkitys perheille näkyy yhtäältä tärkeänä sosiaalisena suhteena, mutta myös epävirallisena apuna. Hyvinvointivaltio kuitenkin tukee perheitä Suomessa erilaisin perhe- ja sosiaalipoliittisin keinoin ja tukimekanismein, mikä osaltaan vähentää tarvetta ylisukupolviselle tuelle. Samalla suomalaisessa kulttuurissa painottuu individualistisuus sekä valinta sukulaisuussuhteissa. Isovanhempien ja perheen vanhempien välit ovat tärkeitä ylisukupolvisten suhteiden jatkumolle. Perheen vanhempien tai vanhemman sateenkaari-identiteetti voi aiheuttaa vanhemman ja jo aikuisen lapsen suhteessa pahimmillaan etäntymistä ja välirikkoja, mikä vaikuttaa edelleen sateenkaariperheissä saatuun apuun ja tukeen.

Tässä tutkielmassa tavoitteena on tarkastella Suomessa aiemmin vähän tutkittua isovanhemmuutta sateenkaariperheissä ja syventyä mahdollisiin erityispiirteisiin. Tarkoituksena on myös selvittää mahdollisia muutoksia isovanhemman ja perheen vanhemman suhteissa, kun jo aikuiset lapset perheellistyvät ja saavat lapsia. Tutkielmassa syvennytään siihen, millaista tukea ja apua isovanhemmilta sateenkaariperheissä saadaan ja mitä mahdollisesti toivotaan. Lisäksi tarkastellaan isovanhempien roolia ja merkitystä sateenkaariperheissä. Tutkielmassa perhettä lähestytään konfiguraationaalisesta näkökulmasta hyödyntäen ylisukupolvisen solidaarisuuden käsitettä.

Tutkielman aineisto kerättiin internetkyselyn avulla. Aineisto koostuu 48 sateenkaarivanhemman vastauksista. Kysely muodostui pääosin avoimista kysymyksistä. Tutkielmassa tarkastellaan sateenkaariperheiden vanhempien kertomia kokemuksia ja näkemyksiä isovanhemmuudesta. Analyysimenetelmäksi tutkielmassa valikoitui teoriaohjaava sisällönanalyysi.

Sateenkaariperheiden vanhempien perhemuodot sekä -kokoonpanot vaihtelevat suuresti, samoin isovanhempien määrä perheissä. Tuloksissa korostuvat vanhempien moninaiset näkemykset ja kokemukset. Isovanhemmuus näyttäytyy paljolti samanlaisena kuin muidenkin lapsiperheiden arjessa. Kaikkiin isovanhempiin ei olla yhteydessä. Lisäksi taustalla näissä perhe- ja läheissuhteissa vaikuttavat monet muutkin kuin sateenkaarevuuteen liittyvät asiat, kuten esimerkiksi maantieteellinen etäisyys. Sateenkaariperheet saavat isovanhemmilta tukea eniten lastenhoidossa. Isovanhempien roolit ja merkitykset liittyvät joko lapsiin, vanhempiin tai koko perheeseen. Myös isovanhempien suhtautuminen sateenkaariperheisiin vaihtelee. Vaikka positiivinen ja neutraali suhtautuminen korostuvat, osa isovanhemmista suhtautuu negatiivisesti sateenkaariperheeseen. Tuloksissa näkyvät myös koetut isovanhempien kielteiset asenteet vanhempien sateenkaari-identiteettiä kohtaan ja mahdollisesti koettu vähemmistöstressi. Yksi keskeinen tulos liittyy vanhempien kokemukseen siitä, miten hankalaa tai luontevaa isovanhemmille on kertoa sateenkaariperheestä perheen ulkopuolisille. Erityispiirteinä nähdään esimerkiksi sosiaalinen ja biologinen isovanhemmuus, isovanhempien koulutus sateenkaariasioissa sekä isovanhempien suuri määrä. Monet sateenkaariperheen vanhemmat korostavat vastauksissaan myös perheen ja isovanhemmuuden ”tavallisuutta”.

Avainsanat: Sateenkaariperhe, perhe- ja läheissuhteet, ylisukupolvinen solidaarisuus, epävirallinen apu, isovanhemmuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Sateenkaariperheet Suomessa	4
2.1	Sateenkaarifamilistinen käänne ja sateenkaari-ihmisiä koskettava lainsäädäntö Suomessa	4
2.2	Moninaiset sateenkaariperheet	6
2.3	Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen	9
3	Isovanhemmuus ja isovanhempien suhteet sateenkaariperheisiin	12
3.1	Isovanhemmuus	12
3.2	Isovanhempien suhteet sateenkaariperheisiin	14
4	Sukupolvinäkökulma ja tuki ylisukupolvissa suhteissa	17
4.1	Perhesukupolvien välinen epävirallinen apu	17
4.2	Ylisukupolvinen solidaarisuus ja mahdolliset ylisukupolviset konfliktit	19
5	Tutkimusasetelma	24
5.1	Tutkimuskysymykset ja -tavoitteet	24
5.2	Internetkysely aineiston keräämisen menetelmänä	25
5.3	Aineiston kuvaus	26
5.4	Eettinen pohdinta	27
5.5	Teoriaohjaava sisällönanalyysi menetelmänä	29
6	Isovanhemmilta saatu apu ja tuki arjessa	32
6.1	Yhteydenpito isovanhempien kanssa	33
6.2	Isovanhempien tarjoaman tuen muodot	36
7	Isovanhemmuuden kaari sateenkaariperheissä	41
7.1	Isovanhemmuuden rooli ja merkitys sateenkaariperheissä	42
7.2	Lapsenlapsen tuoma mahdollinen muutos ja isovanhempien suhtautuminen sateenkaariperheisiin	47
7.3	Sateenkaariperheistä puhumisen luontevuus ja hankaluus	54
7.4	Isovanhemmuuden vahvuudet ja haasteet sateenkaariperheissä	58
7.5	Läheisyyden merkitys sateenkaariperheissä	61
8	Pohdinta	63
9	Johtopäätökset	69
	Lähteet	72
	Luettelo kuvioista ja taulukoista	82
	Liitteet	83

1 Johdanto

Sukupolvien välisten suhteiden epäonnistuminen voi laukaista häpeän ja surun tuntemuksia. Toisaalta myös suhteissa onnistuminen tuo mukanaan valtavissa määrin onnea ja iloa. Ihmisten pidentynyt elinikä sekä hyväkuntoisuus avaavat isovanhemmuudelle uudenlaisen mahdollisuuden. Juridisen velvoittavuuden puuttuessa isovanhemmuus on viimekädessä tunnesuhde. Perheen vanhemmat, eli jo aikuiset lapset, on isovanhempien ja lastenlasten suhteessa otettava huomioon, koska perheillä on oma autonomiansa, lailliset oikeutensa sekä lasten hoitovastuuseen liittyvä ensisijaisuus. Isovanhempien suhdetta lastenlapsiin muovaavat aiemmat sukupolvien ketjut. (Nätkin 2018, 161.)

Isovanhempien ja jo aikuisten lasten suhteella on olennainen merkitys myös isovanhemman ja lapsenlapsen suhteeseen. Sateenkaariperheiden vanhempien välit omiin tai puolisonsa vanhempiin vaikuttavat olevan keskimääräisesti etäisemmät verrattuna muun väestön saman ikäisiin aikuisiin. Lisäksi he vaikuttavat olevan yhteyksissä näihin harvemmin. Vaikuttaa siltä, että näitä etäännyksiä sekä harvempaa yhteydenpitoa selittävät omien vanhempien sekä puolison vanhempien sateenkaari-ihmisiin kohdistuva kielteinen asennoituminen. (Aarnio 2020, 69–70.) Ylipäätään perheen vanhempien ja isovanhempien suhteet ovat erityisen herkkiä erilaisille ristiriidoille, konflikteille ja mahdollisesti jopa välien katkeamisille (Kumpula 2010, 75).

Sateenkaariperheiden määrä on tasaisessa kasvussa Suomessa, vaikka tilastoissa ei vielä kaikkia sateenkaariperheiden muotoja tunnistetakaan (Pietiläinen, Toivola & Wallenius 2023). Sateenkaariperheiksi kutsutaan sellaisia perheitä, joissa perheen vanhemmista joku kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön (Aarnio, Kylmä, Solantaus & Rotkirch 2018, 13). ”Sateenkaari-ihminen” termi toimii kattokäsitteenä usein sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen termeillä viitatuille ihmisjoukkoille, jonka kautta vähemmistöretoriikasta on pystytty irrottautumaan (Aarnio, Lahti, Kerppola & Moring 2020, 10). Sateenkaari-ihminen termiä onkin käytetty tutkimuksissa (ks. esim. Aarnio ym. 2020), ja sillä viitataan ei-heteroseksuaalisiksi identifioituviin ihmisiin, joista yleisimpiä ovat lesbot, homot, bi- tai panseksuaalit. Näiden lisäksi transihmiset, intersukupuoliset sekä

muunsukupuoliset ovat sateenkaari-ihmisiä, joille ei syntymässä määritetyn sukupuolen mukainen paikka sovi binääriin mies–nainen luokitteluun. Jotkut käyttävät itsestään termiä queer silloin, kun omaa seksuaalisuutta tai sukupuolta ei haluta määrittää tai itselleen sopiva määritelmä on vasta etsinnässä. (Em. 10.)

Isovanhemmat antavat erilaista tukea ja apua jo aikuisen lapsen perheelle (ks. esim. Danielsbacka ym. 2013) hyvinvointivaltion tukimekanismeista huolimatta (Hämäläinen & Tanskanen 2020, 118–119). Toisaalta, jos hyvinvointivaltiolliseen tukeen on luottamista, on näiden perhe- ja läheissuhteiden vuorovaikutus pitkälti valittavissa (Nätkin 2018, 149). Näin isovanhempien ja sateenkaariperheiden vanhempien suhde on omiaan vaikuttamaan myös isovanhemmilta saatuun apuun.

Sekä vuorovaikutus- että auttamissuhteiden tutkimuksen kautta voidaan edistävästi valottaa sosiaali- ja perhepolitiikan vaikuttavuutta ja tunnistaa niissä olevia kehittämistarpeita (Danielsbacka ym. 2013, 11). Myös sateenkaari-ihmisten perhe- ja läheissuhteisiin on keskitytty tutkimuksessa yhä enemmän (ks. esim. Lahti, Aarnio, Moring & Kerppola 2020), mutta Suomessa tutkimusta on kuitenkin toistaiseksi tehty vasta vähän. Tämän tutkielman tarkoituksena onkin perehtyä isovanhemmukseen ja sen merkityksiin sateenkaariperheissä samalla, kun tarkastellaan ylisukupolvista tukea ja apua.

Tutkielmassa keskityn ylisukupolviseen apuun ja tukeen sateenkaariperheen vanhempien näkökulmasta. Tarkastelen myös lasten saamiseen liittyviä mahdollisia muutoksia ja vaikutuksia vanhempien ja isovanhempien väliseen dynamiikkaan. Lisäksi paneudun isovanhemmuuden rooliin, merkitykseen ja mahdollisiin erityispiirteisiin sateenkaariperheissä. Tutkielmalla tuon esiin sateenkaariperheiden vanhempien äänen, kartoittaen heidän kokemuksiaan internetkyselyä hyödyntäen.

Aloitan tutkielman teoriaosuuden tarkastelemalla sateenkaariperheitä Suomessa sekä perehtymällä sateenkaariperheisiin kohdistuvaan lainsäädäntöön. Tämän jälkeen keskityn sateenkaariperheiden moninaisuuteen. Samassa luvussa määrittelen perhettä konfiguraationaalista näkökulmasta käsin. Tämän jälkeen siirryn tarkemmin isovanhemmuuden käsitteeseen sekä isovanhempien ja sateenkaariperheiden suhteeseen.

Sitten jatkan sukupolvinäkökulmasta ja epävirallisesta avusta ylisukupolvisissa suhteissa. Teoriaosuuden lopussa avaan vielä ylisukupolvisen solidaarisuuden sekä konfliktien näkökulmaa, jolla taustoitan tutkielmaa. Tämän jälkeen esittelen tutkielman tutkimusasetelman, aineiston ja sen keruutavan sekä aineiston analyysimenetelmän. Sitten siirryn tutkielmani tuloksiin, ja lopussa käyn läpi aineiston herättämät pohdinnat sekä johtopäätökset.

2 Sateenkaariperheet Suomessa

Tässä luvussa lähestyn sateenkaariperheitä ensin historian kautta perehtymällä sateenkaarifamilistiseen käänteeseen Suomessa sekä pureutumalla tämänhetkiseen lainsäädännölliseen tilanteeseen, joka koskettaa suomalaisia sateenkaariperheitä. Tämän jälkeen määrittelen sateenkaariperhettä aiemman tutkimuksen näkökulmasta ja perehdyn moninaiisiin ja samalla yleisimpiin sateenkaariperheiden muotoihin ja valitun perheen käsitteeseen. Lopussa tarkastelen, miten perhe määrittyy tutkielmassa konfiguraationaalisesta näkökulmasta käsin.

2.1 Sateenkaarifamilistinen käänne ja sateenkaari-ihmisiä koskettava lainsäädäntö Suomessa

Kuosmasen (2007) mukaan voidaan puhua melko nopeasta Suomessa vuonna 1997 tapahtuneesta sateenkaarifamilistisestä käänteestä. Käänne tapahtui, kun itselliset naiset ja naisparit pääsivät hedelmöityshoitoihin aluksi Väestöliiton ja sen jälkeen pääkaupunkiseudun hedelmöityshoitoklinikoille. Taustavaikuttajana toimi sateenkaariperhepolitiikan parissa 1990-luvulla aktiivisesti tehty työ, jonka takana olivat Vihreät, Vasemmistoliitto ja Seta. Julkisella areenalla naisparit olivat uusi perhemuoto ja esimerkiksi julkisessa keskustelussa ja erilaisissa tiedotusvälineissä, kuten televisiossa, puhututtivat homo- ja lesboparien perheoikeudet. Sateenkaarifamilistisen käänteen ansiosta lapsiperhemuotoinen elämisen tapa yleistyi homo- ja lesbopareille. (Em. 37.) Hedelmöityshoitojen lisäksi keskustelua käytiin avioliittoon sekä rekisteröityyn parisuhteeseen liittyvistä oikeuksista samaa sukupuolta oleville. Tällöin Suomessa sateenkaari-ihmisille ja heidän perhe- ja läheisyyksilleen saatiin näkyvyyttä 2000- sekä 2010-luvuilla. (Aarnio ym. 2020, 9.)

Sateenkaari-ihmisiä koskettava lainsäädäntö sekä yhteiskunnallinen asema ovat monin eri tavoin muuttuneet viimeisten vuosikymmenten aikana länsimaissa. Sateenkaari-ihmisiin kohdistuva sääntely on siirtynyt rikoslaista perhelainsäädäntöä kohti. Vuoden 1971 jälkeen homoseksuaalisia tekoja ei katsottu enää rikollisiksi, minkä jälkeen ne poistettiin myös tautiluokittelusta. Lopuksi myös homoseksuaalisuuteen kehottamiseen liittyvä kielto poistettiin. Vuodesta 2001 alkaen samaa sukupuolta olevat parit ovat voineet rekisteröidä

parisuhteensa ja lakiin kirjattiin oikeus naisparien hedelmöityshoitoihin vuonna 2007. Lisäksi perheen sisäinen adoptio mahdollistettiin rekisteröidyille pareille vuodesta 2009 eteenpäin. Tasa-arvoinen avioliittolaki tuli voimaan vuonna 2017 ja äitiyslaki 2019, joka mahdollisti ei-synnyttävälle äidille vanhemmuuden tunnustamisen jo ennen lapsen syntymää neuvolassa, hedelmöityshoitoihin hakeutumisen yhteydessä. Vuonna 2019 uudistettiin myös lakia, joka koskee lapsen huoltoa sekä tapaamisoikeutta ja sen ansiosta lapsen lähipiiristä huomioidaan laajemmin lapselle tärkeitä aikuisia. Sateenkaari-ihmisiä tukevat myös lait yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta, joissa syrjintä on kielletty ihmisen seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuolen ilmaisuun liittyen. (Aarnio ym. 2020, 17–18.)

Lainsäädännön lisäksi sateenkaari-ihmisten oikeudet tunnustetaan tärkeiksi ja niitä myös puolustavat muutkin kuin sateenkaari-ihmiset. Muutokset lainsäädännössä muuttavat osaltaan myös yhteiskunnallista keskustelua ja vaikuttavat edelleen sateenkaari-ihmisten omiin asenteisiin ja odotuksiin omista oikeuksistaan ja esimerkiksi mahdollisuuksistaan perhe-elämän saralla. (Aarnio ym. 2020, 18–19.) Lainsäädäntöä koskevista muutoksista huolimatta tilannetta voidaan sateenkaarevien perhesuhteiden kannalta pitää kuitenkin vielä näennäisesti yhdenvertaisena. Esimerkiksi samaa sukupuolta oleville pareille on mahdollistettu oikeus mennä naimisiin, ja kun he asuvat yhdessä, heidät käsitetään avoparina tai avioliitonomaisessa suhteessa elävinä. Heillä on adoptio-oikeus, mutta käytännössä sen toteuttaminen on haastavaa: moni luovuttajamaa ei esitä halukkuutta antaa lapsia perheisiin, joissa vanhemmat ovat saman sukupuolen edustajia. Lisäksi kotimaiset adoptiot eivät ole yleisiä. (Moring 2020, 119–120.) Huomionarvoista on, että lainsäädäntö ei kosketa vielä läheskään koko sateenkaarevaa kirjoa perhe-, läheis- ja rakkaussuhteissa (Aarnio ym. 2020, 20).

Sateenkaariperheiden määrä on tilastoissa kasvanut tasaiseen tahtiin ja lakimuutosten myötä myös tilastollinen näkyvyys paranee. Loppu vuodesta 2022 Suomessa samaa sukupuolta olevien parien muodostamia perheitä tilastoitiin 4323. Tilastoissa eivät kuitenkaan näy vielä kaikki sateenkaariperheet. Tulevaisuudessa Laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023) parantaa transsukupuolisten näkyvyyttä rekistereissä heidän sukupuoli-identiteettiään vastaavassa sukupuoleessa ja siten myös tilastoissa. Laki tuli voimaan 3.4.2023 ja puhekielessä se tunnetaan translakina. (Pietiläinen ym. 2023.) On arvioitu, että noin 10 000 lasta ja nuorta

elää sateenkaariperheissä Suomessa. Suurin osa sateenkaariperheistä jää näiden tilastojen ulkopuolelle, joten tarkkaa määrää on mahdotonta sanoa. (Sateenkaariperheet Ry 2023a.)

2.2 Moninaiset sateenkaariperheet

Edeltävinä vuosina sateenkaarikäsitteiden käyttö on yleistynyt keskustellessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, mistä esimerkkeinä ovat sateenkaariperheet tai sateenkaariseniorit (Taavetti & Lehtonen 2018, 274). Taavetti ja Lehtonen (2018) ovat tarkastelleet sateenkaarinuori-termin käyttöön liittyviä etuja ja haasteita. Termin avulla ei tarvitse käyttää monimutkaisia kirjainyhdistelmiä, kuten LHBTIQ (lyhenne muodostuu sanoista 'lesbo', 'homo', 'biseksuaali', 'transihminen', 'intersukupuolinen' ja 'queer') ja samalla pystytään myös haastamaan näihin mahdollisesti liittyviä luokitteluja, jotka perustuvat identiteettiin. Lisäksi sateenkaaritermin adjektiivinomaisella lähestymisellä voidaan käsitellä esimerkiksi elämäntilanteisiin liittyvää sateenkaarevuutta, ilman kannanottoa identiteetteihin tai oletusta identiteettien pysyvyydestä. Huomionarvoista kuitenkin on, että sateenkaarinuorista puhuttaessa voidaan odottaa liikaakin yhteneväisyyttä nuorten välillä ja samalla hälventää ryhmän sisäisiä eroja esimerkiksi sukupuoleen liittyen. (Em. 274.)

On tärkeää huomioida, että sateenkaarevia perhemuotoja on monenlaisia (Kuosmanen 2007, 40). Kapea ydinperhekäsitys ei ole monille sateenkaari-ihmisille ja heidän läheisuuksilleen ja perheilleen sopiva (Aarnio ym. 2020, 9). Sateenkaari-ihmiset voivat olla vanhempina missä tahansa perhemuodossa ja muodostaa sateenkaariperheen, mutta toiset perhemuodoista ovat suhteessa koko väestöön yleisempiä sateenkaari-ihmisten keskuudessa. Ydinperheet, apilaperheet, uusperheet, polyamoriset perheet ja yhden vanhemman perheet ovat esimerkkejä erilaisista sateenkaariperhemuodoista. Perhemuodolla on vaikutuksensa perheenjäsenten oikeudellisen aseman määrittymiseen. (Sateenkaariperheet Ry 2023b.)

Yleisimmin sateenkaariperheet ovat perhemuodoltaan ydinperheitä, tyypillisesti naisparista ja heidän yhdestä tai useammasta lapsestaan muodostuvia ydinperheitä. Myös miesparin ydinperheet, joissa vanhemmuutta jaetaan miesparin kesken sekä perheet, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu sukupuolivähemmistöön, ovat sateenkaariperheiden muodostavia ydinperhemalleja. (Kylmä, Apiainen, Tuovila & Åstedt-Kurki 2021, 110–111.)

Molempien vanhempien juridinen vanhemmuus tai huoltajuus on yleistä ydinperheissä. Kun vanhemmuuden jakaminen on suunnitelmallista, puhutaan kumppanuusperheistä. Niissä ei yleensä ole aikuisten välistä rakkaussuhdetta, ja vanhempia on vähintään kaksi tai enemmän. (Sateenkaariperheet Ry 2023b.) Kumppanuusvanhempien sateenkaariperheissä lapsen vanhemmuus jaetaan kahden eri perheyksikön välillä: perhe muodostuu esimerkiksi nais- ja miesparin välille, missä lapsi on yhteinen (Kylmä ym. 2021, 111) tai vaikka itsellisen naisen tai miehen ja nais- tai miesparin välille. Apilaperhe nimitystä käytetään, kun vanhempia on useampi kuin kaksi. (Sateenkaariperheet Ry 2023b.) Jos vanhempia on esimerkiksi kolme, puhutaan kolmiapilaperheestä (Kylmä ym. 2021, 111). Usein apilaperheiden jokainen vanhempi on sosiaalinen vanhempi, mutta vain kaksi heistä voi olla lain näkökulmasta vanhempia lainsäädännön puutteellisuuden takia. Sateenkaarimiehille kumppanuusvanhemmuus on tavallisin tapa lapsiperheellistyä. (Sateenkaariperheet Ry 2023b.)

Polyamoriset perheet taas viittaavat perheisiin, joissa vanhemmuus jaetaan monisuhteessa elävien kesken, perustuen yhteisymmärrykseen kaikkien osapuolien välillä. Ero apilaperheeseen on siinä, että polyamorisessa perheessä on vain yksi vanhemmuutta jakava perheyksikkö. (Kylmä ym. 2021, 111.) Uusperheistä puhutaan silloin, kun lapsen nykyinen perhe muodostuu vasta sen jälkeen, kun lapsi on syntynyt, ja sateenkaariuusperheistä, kun nykyisen tai alkuperäisen perheen vanhemmista joku tai jotkin ovat sateenkaari-ihmisiä (Sateenkaariperheet Ry 2023). Moni suomalainen sateenkaariperhe on uusperhe, kun lapsi on syntynyt ensin heterosuhteeseen, ja perhe on jälkeenpäin muovautunut sateenkaariperheeksi (Kylmä ym. 2021, 103). Myös silloin, kun yhden vanhemman perheissä vanhempi on sateenkaari-ihminen, puhutaan sateenkaariperheestä (Sateenkaariperheet Ry 2023b).

Perhemuotojen lisäksi Sateenkaariperheet Ry (2023b) on listannut erilaisia vanhemmuuksia, jonka mukaan vanhemmuus voi olla biologista, geneettistä, juridista, huoltajuutta, sosiaalista sekä lähi-, etä-, tai sijaisvanhemmuutta (em. 2023b), ja edellyttää usein osapuolten välistä suunnittelemista sekä sopimista (Kylmä ym. 2021, 103). Sateenkaariperheitä on erilaisia ja sateenkaariperheys määritetty kokemuksen ja itsemäärittelyn perusteella, eli kuka vain voi kokea perheensä sateenkaariperheeksi, ja nämä voivat olla tai olla olematta lapsiperheitä (Sateenkaariperheet Ry 2023b). Käsitän tässä tutkielmassa sateenkaariperheen juuri tähän

kokemuksellisuuteen ja itsemäärittelyyn perustuen, mutta rajaten tarkastelun perheisiin, joissa on vähintään yksi lapsi, koska tällöin isovanhemmuuden ja ylisukupolvisuuden tarkastelu on mahdollista.

Sateenkaariperheitä koskevassa tutkimuksessa on hyödynnetty myös valittujen perheiden käsitettä (Weston 1991). Käsitteellä viitataan lesbojen ja homojen perheisiin sekä perheiden muodostamiseen sosiaalisia rajoja mukailevaan valintaan perustuen. Perhe voi muodostua esimerkiksi ystävistä, yhteisöistä, parisuhteiden kautta kumppaneista, entisistä kumppaneista, muista vanhemmista, joiden kanssa huoltajuus jaetaan tai lapsista, jotka on esimerkiksi adoptoitu tai saatu inseminaation tai entisten heterosuhteiden kautta. Nämä voivat muodostaa niin sanotun valitun perheen, eli perheen, joka poikkeaa biologisen sukulaissiteen varaan rakentuvasta perheestä laajemmaksi omanlaiseksi tavaksi perheen muodostamiseen. 1980-luvulla homojen ja lesbojen perheet tulivat näkyville, ja samalla niihin liittyvä diskurssi oli omiaan haastamaan kieltäviä erilaisia tavalliseksi tunnistettuja käytäntöjä sekä kulttuurisia representaatioita, jotka rajoittivat heidän mahdollisuuttaan sukulaissuhteisiin. Ennen valittujen perheiden mahdollisuutta ajateltiin usein, että lesbous ja homous oli perheestä ja sukulaisuudesta erottava tekijä. Valituista perheistä on mahdollista saada erilaista tukea sekä apua ja näiden lisäksi tärkeitä välittämisen kokemuksia ja solidaarisuutta. (Weston 1997, 3, 21, 22, 29, 113–115.)

Alasuutarin (2020) tutkimuksessa sateenkaari-ihmisten ystävyysuhteista, ne osoittautuvat etenkin vaikeita elämäntilanteita kohdatessa todella tärkeiksi esimerkiksi silloin, kun sukulaisten kanssa tilanne oli hankala ja ongelmallinen. Lisäksi kuvaukset perheestä ja ystävydestä olivat rajoiltaan häilyviä ja limittyneitä. Queer-elämän tärkeänä osatekijänä pidettiin mahdollisuutta omien läheistensä valintaan, joka mahdollistaa biologisiin sukulaissiteisiin perustuvien suhteiden täydentämisen. (Em. 171, 176.) Myös Aarnion (2020) tutkimuksessa viidesosa sateenkaariperheiden vanhemmista nimitti ystävyysuhteitaan joko suvun korvaajiksi tai laajennetuiksi perheiksi (em. 60).

Sateenkaariperheisiin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty toistaiseksi melko vähän. Aarnio, Kallinen, Kylmä, Solantaus ja Rotkirch (2017) ovat paneutuneet sateenkaariperheiden hyvinvointiin ja kartoittaneet Suomessa ensimmäistä kertaa sateenkaariperheiden lasten ja

nuorten kokemuksia ja Aarnio ja kumppanit (2018) taas näiden vanhempien kokemuksia. Jälkimmäisessä tutkimuksessa saatiin tuloksia, jotka antavat elämästä sateenkaariperheessä myönteisen kuvan ja vanhempien tuottamassa tekstissä korostuu perheiden tavanomaisuus (em. 180). Lahden ja kumppaneiden (2020) toimittamassa *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla* -teoksessa keskitytään Suomen kontekstissa sateenkaari-ihmisten perhe- ja läheissuhteisiin tutkitun tiedon kautta. Lisäksi Moring (2013) tutki väitöskirjassaan sateenkaariperheiden asemaa yhteiskunnassa.

2.3 Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen

Perheen määrittelyä voidaan pitää yleisesti ottaen todella haasteellisena, tai joidenkin tutkijoiden mukaan oikeastaan lähtökohtaisesti jopa mahdottomana (Jallinoja, Hurme & Jokinen 2014, 7). Tähän vaikuttaa myös perheiden moninaistumiseen liittyvä kehitys (Paajanen 2007, 7). Alkaen 1970-luvulta voidaan havaita suomalaisten perhe-elämässä nopeaa ja vakiintuneeksi muodostunutta monimuotoistuneisuutta uudenaikaisissa tavoissa elää läheissuhteissa (Castrén, Tuomaala & Neuvonen 2017, 12). Myöskään sateenkaariperhepuhetta tarkastellessa perheen määrittelemisen ei ole mitenkään yksinkertaista (Moring 2013, 233). Oman haasteensa tuo sekin, että perheen sisällä jäsenet määrittelevät perheensä eri tavoin, eikä kysymys omaan perheeseen kuuluvista ole välttämättä helppo (Jallinoja ym. 2014, 7).

Tässä tutkielmassa tarkastelen perhettä konfiguraationaalisesta näkökulmasta, jossa jätetään avoimeksi se, keistä perhe muodostuu (Castrén 2014, 139). Castrénin (2014) mukaan sosiaaliset siteet rakentavat perheen. Olennaiseksi muodostuvat suhteet, jotka ovat moninaisia, merkittäviä sekä muokkaantuvia. Nämä suhteet eivät rajaudu pelkästään yhteen kotitalouteen, vaan voivat ulottua useisiin kotitalouksiin ja rakentua erilaisista tekijöistä, jotka yhdistävät ihmisiä. Perhesuhteet asetetaan rinnakkaiseen tarkasteluun muiden läheisiksi ja merkityksellisiksi koettujen suhteiden kanssa laajassa suhdeverkossa, johon ihmisten elämä on kiinnittynyt, ja jossa perhe-elämää eletään. (Em. 139–141.)

Konfiguraationaalisesta näkökulmasta on luontevaa tarkastella aluksi mikrotasolta ihmisen sosiaalisia siteitä ja pyrkiä suhteiden rihmaston hahmotukseen. Huomio voidaan kiinnittää esimerkiksi siihen, ketkä koetaan läheisiksi tai merkityksellisiksi ihmisiksi, kenen kanssa

elämää jaetaan tai keneltä apua ja tukea saadaan. Biogeneettinen sukulaisuus, oikeudellinen sopimus tai parisuhde ovat esimerkkejä ihmisen merkityksellisten läheissuhteiden perustumisen lähtökohdista. Näiden lisäksi läheissuhde voi rakentua myös sellaisten tekijöiden kautta, kuten läheisyys, hoiva, rakkaus, läsnäolo ja huolenpito, joita koetaan osana jokapäiväistä elämää. Konfiguraationaalinen lähestymistapa on toimiva siinä mielessä, että elämme aikaa, jolloin perheet moninaistuvat ja tällöin pystytään keskittymään enemmän tärkeiksi koettuihin suhteisiin perherakenteiden sijasta. (Em. 139–141.) Kun tarkastellaan perhesuhteita, on mielekästä keskittyä sekä konfiguraatioihin, eli toisin sanoen eletyistä perhesuhteista muodostuviin perhemuodostelmiin, että myös merkityksenantoihin, joita yksilö itse antaa (Castrén ym. 2017, 22). Konfiguraationaalinen näkökulma ei ole sinällään varsinainen teoria perheestä, vaikka siinä jotain oletetaan siitä, miten perhe muodostuu. Tarkastelu kiinnitetään ihmisten välillä oleviin sidoksiin ja sidosmuodostelmiin. (Castrén 2014, 159.)

Perhesuhteille ja niistä rakentuville kokoonpanoille on tapansa järjestyä peilaten erilaisiin historialliskulttuurisiin konteksteihin. Näille kokoonpanoista muodostuville muodostelmille nähdään ominaiseksi liikkuva luonne: siinä missä sidoksia voi syntyä, voi niitä myös purkautua. Suhdemuodostelmaa voidaan pitää konfiguraationa, jossa perhe ei ole staattinen, vaan jatkuvasti muuttuva kokonaisuus, jonka osat voivat vaihtua. (Castrén 2009, 108.) Aina perheenjäsenten määrittely ja se, keitä perheeseen nähdään kuuluvaksi, ei ole niin yksinkertaista ja ihmisillä saattaa olla esimerkiksi omia asetettuja kriteerejä sille, mikä määrittää perheelle niin sanotut rajat, kuten asumisjärjestelyt, arjessa toteutettu huolehtiminen, (Castrén 2009, 114–115) tunnesiteet, biologinen side sukulaisuudessa tai taloudelliset sidokset (Paajanen 2007, 32). Perhettä ja perhesuhteiden muodostelmaa luonnehtivat rajat sekä ketkä niihin nähdään kuuluvaksi, määrittyy riippuen siitä, kenen näkökulmasta tarkastelua tehdään. Ulkoapäin asetettuja ja tulevia tapoja määrittää perhe pyritään välttämään. (Castrén 2014, 140.)

Tavallisesti lapsuudenperheen sekä oman perheen välille tehdään tietynlaista rajanvetoa. Näistä kansainvälisesti nimitetyistä perhekonfiguraatioista eli perhemuodostelmista voidaan käyttää myös perhekunnan tai -piirin nimitystä. Tällöin ei ole kyse suurperheestä, jossa asutaan yhdessä, vaan enemmän kuin yhden jälkeläisyyden kautta syntyneiden perheiden

muodostelmasta. Näissä itsestäänselvyyden ja luonnollisuuden kautta nähdyissä piireissä koossapitävänä liimana toimii yhteisöllisyys sekä rakkaus, ja yhteys pysyy usein koko elämän ajan omiin lapsuudenperheen jäseniin. (Jallinoja 2009, 22–23.)

Perheen määrittelyissä isovanhemmat, tai toisinpäin, jo aikuiset lapset saatetaan kuitenkin laskea perheen sisälle tai mahdollisesti lähisukuun kuuluviksi. On jonkin verran vaihtelua siinä, miten isoa jakoa lapsuuden perheen ja oman perustetun perheen välille vedetään. (Paajanen 2007, 26, 29–31, 33; Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 7.) Ihmisille perhe voi tarkoittaa eri asioita ja siihen liittyvät merkitykset voivat elämän aikana myös muuttua esimerkiksi eri elämäntilanteissa tai yhteiskunnallisten muutosten yhteydessä. Keskeisimmiksi merkityksiksi suomalaisessa tutkimuksessa ihmiset nostivat läheisyyden, suojan ja velvollisuuden merkitykset. (Paajanen 2007, 23, 25.) Myös sateenkaari-ihmisten kontekstissa on saatu vastaavanlaisia tuloksia, kun tutkittavat homot, lesbot, biseksuaalit ja transihmiset ovat korostaneet tärkeämmäksi esimerkiksi huolenpitoa ja rakkautta, eli niin sanottujen toiminnallisten ominaisuuksien nimeämistä, sen sijaan, että he keskittyisivät yhtä vahvasti sen määrittelyyn, ketkä ylipäätään luetaan perheeseen kuuluviksi (Hull & Ortyl 2019, 40).

Tässä tutkielmassa tarkastelen sateenkaariperheitä sekä isovanhemmuutta. Tarkoituksena tutkielmassa on keskittyä isovanhempien ja perheen välisiin suhteisiin sekä esimerkiksi tuen antamiseen näiden välillä riippumatta siitä, koetaanko isovanhemmat osaksi perhettä vai esimerkiksi sukulaisena tai läheisenä. Tästä syystä merkityksellisiin suhteisiin keskittyvä konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen ja perhe- ja läheissuhteisiin on tutkielmalleni sopiva.

3 Isovanhemmuus ja isovanhempien suhteet sateenkaariperheisiin

Tässä luvussa esittelen sitä, mitä kaikkea isovanhemmuuteen liittyy. Tämän jälkeen keskityn isovanhempien ja sateenkaariperheiden väliseen suhteeseen. Luvussa paneudun tarkemmin myös sukulaisperheeseen sekä torjuttuun autonomiaan.

3.1 Isovanhemmuus

Edelleen – vaikkakin harvemmin – saatetaan elää monen sukupolven perheessä. Suomalaisessa kulttuurissa korostuva individualismi luonnehtii myös sukulaissuhteita ja isovanhemmille ei ole asetettu selväpiirteisiä tehtäviä. Kuitenkin viimeisten vuosikymmenien aikana voidaan todeta isovanhemman roolin korostuneen. Isovanhemmat elävät pidempään ja heillä voi olla tarjota esimerkiksi taloudellista tukea sekä apua lastenhoidossa. (Rotkirch ym. 2010, 5–6.) Pidentynyt elinikä tarkoittaa samalla enemmän yhdessä vietettyjä vuosia lastenlasten kanssa. Lapsien saaminen tapahtuu nykyään myöhemmin kuin ennen. Nämä seikat yhdessä syntyvyyden laskun kanssa ovat johtaneet siihen, että vaikka lapsenlapsia on vähemmän, heidän kanssaan on paremmat mahdollisuudet muodostaa läheisiä suhteita ja olla osana näiden elämää. (Danielsbacka, Tanskanen & Karisto 2020a, 135.)

Usein isovanhemmuutta pidetään sellaisena elämäntapahtumana ja roolina, jota odotetaan ja toivotaan, vaikka ikääntyminen itsessään koettaisiin muutoksena hankalaksi. Näin isovanhemmuus on tarjoamassa elämälle uutta tärkeäksi koettua sisältöä ja mahdollisuuden tarjota merkitykselliseksi koettua apua omille lapsille ja lapsenlapsille. Isovanhemmuudessa on myönteisenä puolena myös kokoaikaisen hoivavastuun puuttuminen, jolloin isovanhemmuudesta pystyy nauttimaan omalla tavallaan kuin myös lastenlasten kasvusta ja näiden kanssa vietetystä ajasta. Toisaalta välillä lastenlasten kanssa vietetty aika ja yhdessä tekeminen saattavat viedä voimia. (Em. 2020a, 145.) Tämä saattaa aiheuttaaakin isovanhemmissa itsessään ahdistusta, koska pelätään, ettei oma terveydentila ja jaksaminen anna myöden toimia isovanhempana (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 107). Isovanhemmuuteen liittyvät velvollisuudet ja odotukset vaihtelevat maailmanlaajuisesti paljonkin ja toisaalta isovanhemmuuden merkitys on vaihdellut myös ajan mittaan (Arber & Timonen 2012a).

Isovanhemmuudesta voidaan löytää erilaisia rooleja tai tyyppejä. Esimerkiksi Fågelin ja Rotkirchin (2010, 83–85) mukaan rooleja tarkastellessa isovanhempia voidaan pitää esimerkiksi osallistuvina sekä perinteitä välittävinä isovanhempina. Mueller, Wilhelm ja Elder (2002) taas löysivät tutkimuksessaan isovanhemmille viisi erilaista tyyppiä ja he nimesivät nämä vaikutusvaltaisiksi, tukea antaviksi, passiivisiksi, määrääleviksi tai välinpitämättömiksi isovanhemmiksi.

Isovanhemmat voivat olla biologisen lisäksi myös sosiaalisia isovanhempia, jolloin ollaan esimerkiksi isovanhempia lapsille, jotka ovat oman puolison tai lapsen kumppanin lapsia. Isovanhempana voi toimia esimerkiksi myös lapsille, jotka asuvat naapurissa. Näin perheille, joilta isovanhemmat puuttuvat, tarjoutuu mahdollisuus saada isovanhempi. Isovanhemmuudelle ei voi paikantaa mitään yhtä ja oikeanlaista mallia - siihen liittyy niin positiivisia kuin negatiivisiakin tuntemuksia. Sitä voidaan pitää sekä velvollisuutena että oikeutena, vetäen välillä myös rajoja omien jo aikuisten lasten ja näiden jälkikasvun tukemiselle ja taas omaan elämään keskittymiselle. (Laru ym. 2010, 111, 114.)

Huomionarvoista on, että perheissä isovanhempien määrä vaihtelee - joillain lapsilla ei ole ainuttakaan isovanhempaa tai isovanhemmat ovat estyneet osallistumaan oman lapsensa perheen elämään (Rotkirch ym. 2010, 7). Isovanhempia voi olla lapsilla tavanomaiseksi koetusta poiketen enemmänkin esimerkiksi apila- tai uusperheissä (Aarnio 2020, 59–60). Lisäksi voidaan paikantaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vaikutusta isovanhempana oloon, jolloin mahdollisuudet eivät jakaannu tasan (Danielsbacka ym. 2020a, 135) ja nämä sosioekonomiset erot voivat vaikuttaa esimerkiksi siihen, ettei lapsenlapsia saada koskaan (Rotkirch & Miettinen 2017). Huono sosioekonominen asema on myös yhteydessä huonompaan terveydentilaan ja kuolleisuuteen ja tätä kautta lyhyempään elinikään, ja esimerkiksi Suomessa sosioekonomiset erot ovat voimakkuudeltaan isoja. (Mackenbach ym. 2008). Isovanhempien elinikä ja tätä kautta mahdollisuus viettää aikaa lastenlasten kanssa vaihtelevat myös sukupuolten välillä (Danielsbacka ym. 2020a, 136).

3.2 Isovanhempien suhteet sateenkaariperheisiin

Tässä tutkielmassa sateenkaariperheiden ja erityisesti sateenkaariperheiden vanhempien ja näiden isovanhempien suhde käsitetään perhe- ja/tai läheissuhteeksi. Ihmiset voivat kokea kaikenlaiset merkitykselliset ihmissuhteet perhe- ja läheissuhteeseen (Pirskanen & Eerola 2020, 17). Tutkimusta liittyen juuri sateenkaariperheiden perhe- sekä läheissuhteisiin ei ole vielä paljoa Suomessa ja Suomen kontekstissa, mutta Lahti ja kumppanit (2020) ovat teoksessaan perehtyneet aiheeseen haluten vastata tutkitun tiedon tarpeeseen teemasta eri tieteenaloja yhdistellen ja eri näkökulmia hyödyntäen (Aarnio ym. 2020, 9). Kuten johdannossa todettiin, on jo aikuisen lapsen, eli tässä kontekstissa sateenkaariperheen vanhempien ja isovanhempien välinen suhde avainasemassa siinä, millaiseksi isovanhemman suhde muotoutuu edelleen lastenlapsiin (ks. esim. Nätkin 2018) ja laajemmin koko perheeseen.

Aarnio ja kumppanit (2018) ovat tarkastelleet osana tutkimustaan myös sateenkaariperheiden suhdetta esimerkiksi liittyen tuen saantiin isovanhemmilta. Tutkimuksesta voidaan löytää myös jotain haasteisiin viittaavia tuloksia sateenkaariperheiden suhteesta isovanhempiin, kuten suunnilleen joka neljännen isovanhemman kielteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen, jossa oma lapsenlapsi elää. Lisäksi tutkimukseen vastanneista 14 % kertoo jonkun perheen isovanhemmista katkaiseen välit perheeseen, koska vanhemmista toinen tai molemmat ovat sateenkaari-ihmisiä. (Em. 147–148, 155.) Tutkimuksista voidaan löytää myös biologiaan ja sateenkaariperheestä puhumiseen liittyviä esimerkkejä, joita voi esiintyä sateenkaariperheiden kohdalla, kun tarkastellaan isovanhemman ja perheen suhdetta. Pattersonin, Hurtin & Masonin (1998) tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että isovanhemman ja lapsenlapsen biologinen linkki tiivistää isovanhempien yhteydenpitoa lapsenlapsiin naisparien perheissä. Lasten ja isovanhempien välisellä yhteydenpidolla nähdään myös olevan positiivisia vaikutuksia naisparien lapsiin esimerkiksi käytösongelmien suhteen. (Em. 1998.) Lisäksi Gartrellin ja kumppaneiden (2000) tutkimuksessa 63 % isovanhemmista puhui avoimesti siitä naisparin sateenkaariperheestä, johon oma 5-vuotias lapsenlapsi kuuluu. Toisaalta tutkimuksessa raportoitiin myös, miten osa isovanhemmista eivät mieltäneet perheen lasta täysin lapsenlapsekseen. (Em. 2000, 545.)

Suoranta (2006) on tutkinut naisparien perheiden kontekstissa sitä, miten sukulaisuus rakentuu puheen kautta ja millaisena se näyttäytyy sosiaalisissa verkostoissa naisparien näkökulmasta. Sukulaisuuspuheessa korostui naisparien haastatteluissa individualistisuus, jolloin sukulaisuus voidaan nähdä lähenevästi muistuttavan mitä tahansa sosiaalista sidettä, eli sukulaisuussuhteiden merkityksellisyyden voidaan ajatella hiipuneen. Tämä viittaa siis sukulaisuuden itsestään selvään luonteeseen, joka asettuu kyseenalaiseksi ja fokus kallistuu yksilöön ja tämän autonomiaan. Tällöin repertuaari painottaa yksilön halua ja valintaa sukulaiskontakteissa, joissa positiiviset tunteet nousevat yhteyksien ylläpidoissa ja valinnoissa merkittäviksi. Individualismin kautta nyky maailmassa esimerkiksi velvoitteet toiminnan määrittäjinä on hankalia hyväksyä. Toisaalta huomionarvoista on, että osittaista ristiriitaisuutta voidaan löytää tähän vahvaan individualistiseen valintaan liittyvään puheeseen verkostanalyysistä, koska sukulaisuudella voidaan nähdä olevan myös jotain biologisen siteen kautta tulevaa itseisarvoista erityislaatuisuutta. Tässä yhteydessä esimerkiksi lasten mahdollisuutta kuulua johonkin tai jonkinlaiseen sukuun preferoitiin omien valintojen edelle, koska sitä pidettiin tärkeänä lasten hyvinvointia ajatellen. Mikäli erityisesti äidit vanhempina suhtautuivat naisparien seksuaaliseen suuntautumiseen negatiivisesti, oli se omiaan vaikuttamaan negatiivisesti sekä vastaajien sukulaisuussuhteisiin että asemaan sukulaisuusverkostossa. Myös erillisyyttä esiintyy, silloin kun jokaisella perheenjäsenellä suhteet ja verkostot sukulaisiin näyttäytyvät erilaisina, eli voi olla, että pariskunnan verkostot eivät yhdisty aina samoissa määrin. Verkostojen sisäinen paine sekä suhteiden historia tekijöineen sanelevat sukulaissuhteita. Juuri naisparien kohdalla on viitteitä siitä, että nämä tekijät liittyvät suvun ei-hyväksyviin asenteisiin sekä naisparien seksuaalista suuntautumista että perhettä kohtaan. Kielteiset asenteet näkyvät esimerkiksi siinä, että omaa seksuaalisuutta tai perhettä salaillaan, välit tulehtuvat, katkeavat tai etääntyvät tai että esimerkiksi puoliso ei ole tervetullut vierailuille, kun sukulaisia tavataan. (Suoranta 2006, 17–21, 23, 25.)

Suorannan (2006) tekemän tutkimuksen tuloksiin linkittyä hyvin Ketokiven (2009) tutkimus liittyen torjuttuun autonomiaan. Vanhemman ja lapsen välinen side on luonteeltaan sellainen, että se voidaan hahmottaa jonain, mikä annetaan ja joka jatkuu, mutta ei kuitenkaan täysin itsestäänselvytenä ja esimerkiksi välirikoilta suojattuna. Välirikot voidaan liittää ajatukseen siitä, että oma lapsi ikään kuin vieraantuu tämän seurattessa omaa vaihtoehtoista elämänpolkuun, joka on omiaan aiheuttamaan erimielisyyksiä aikuisen lapsen ja vanhemman

kesken. Tämä johtuu paitsi siitä, että ohjaus kohti ”oikeanlaista” elämää on osana kasvattajana toimivan vanhemman tehtäviä ja toisaalta myös siitä, että erilaiset vaalitut perheille asettuneet sosiaaliset ominaisuudet pyritään säilyttämään perheen sisällä niin, että niitä halutaan siirtää jälkipolville. Tällaisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi koulutusaste tai sosiaalinen asema. Näin vanhempien tarjotusta mallista poikkeaminen aiheuttaa vierastamisen kokemuksia vanhemmissa, millä viitataan tilanteen pahaan kärjistymiseen, joka lähes estää suhteen ylläpidon. Tämä viittaa siihen, että aikuinen lapsi on omaksunut ”vääränlaisen” elämisen tavan tai ihmissuhteen, milloin elämä, jota lapsi elää on vanhempien silmissä ”vääränlainen” ja ominaisuuksiltaan esimerkiksi vanhempien odotuksien, arvojen ja aseman kanssa ristiriitainen. (Em. 2009, 32–33, 37.) Esimerkkinä Ketokiven (2009) tutkimuksesta voidaan nostaa, että vaikka perhesiteissä esiintyisi vieraantumista, ei se automaattisesti tarkoita kuitenkaan välirikkoa, vaan esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuulumiseen liitettiin vaatimus salailusta. Tämän lisäksi halu säilyttää perhesiteet useinkin säilyvät, vaikka niitä ei koettaisikaan tyydyttäväksi. (Em. 52, 55.)

Ketokivi (2009) on hyödyntänyt Georg Simmelin (2005) teoriaa muukalaisuudesta ja myös perheen sosiaalisesta uusintamisesta. Ketokivi (2009) hahmottaa Simmeliä (2005) mukaillen tiettyjä ihmisen persoonallisista ominaisuuksista riippumattomia ominaisuuksia sosiaalisiksi tai yleisiksi. Näistä esimerkiksi nostetaan kuuluminen enemmistöön tai vähemmistöön, kun on kyseessä esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen. Huomionarvoista on, että tällaisen jännitettä aiheuttavan yleisen puolen, jolla viitataan esimerkiksi sosiaaliseen asemaan ja sen heikkenemiseen liittyvään pettymykseen, lisäksi niin kutsuttu persoonakohtainen puoli voi aiheuttaa vanhemmissa huolta niistä mahdollisista vaikeuksista, joita vierastettu elämä voi aiheuttaa. (Ketokivi 2009, 32–33, 36–37.)

4 Sukupolvinäkökulma ja tuki ylisukupolvisissa suhteissa

Tässä luvussa keskityn perhesukupolvien väliseen epäviralliseen apuun, jota tarkastellaan laajemmin myös yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tämän jälkeen etenen ylisukupolvisen solidaarisuuden malliin sekä siihen, mitä perhesukupolvien välillä siirtyy ylisukupolvisesti.

4.1 Perhesukupolvien välinen epävirallinen apu

Pohdittaessa termiä ”sukupolvi”, voidaan paikantaa eri merkityksiä. Tällöin selkeäksi tavaksi selventää terminologiaa on ehdotettu erottelu yleisesti sukupolviin yhteiskunnassa tai sukupolviin perheessä ja edelleen tekemällä jakoa sukupolven, ikäluokan ja kohortin välillä. Yleisesti sosiaalisia sukupolvia on pyritty nimeämään esimerkiksi hyödyntämällä erilaisia tiettyä sosiaalista sukupolvea kuvaavia tai yhdistäviä samankaltaisuuksia (esimerkiksi Obama, hippi, hemmoteltu, milleniaali, kyber, Nintendo, '90 tai Y-sukupolvi). Toisaalta sosiaalista sukupolvea voidaan pitää samalla syntymäkohorttina, koska tällöin kuulutaan samaan ikäluokkaan. Sosiaalisen sukupolven määrittely ei ole niin yksioikoista kuin perhesukupolven määrittely. Perhesukupolvia voidaan pitää sukujuurten kautta määrittävänä sukupolvista muodostuvana ketjuna aina isovanhemmista lapsenlapsiin, eli tällöin tarkastellaan mikrotasoa. Usein fokus kiinnittyy ylisukupolvisia perhesuhteita tarkastellessa juuri eri sukupolvea edustavien kahden jäsenen väliseen suhteeseen, kuten esimerkiksi lapsen ja vanhemman välinen suhde. (Szydlik 2016, 8–10, 14.) Tutkielmassani tarkastelen juuri tätä perhesukupolvea, ja erityisesti sateenkaariperheen vanhemman sekä isovanhemman välistä suhdetta. Toisaalta huomioin myös isovanhemman suhteen koko sateenkaariperheeseen yleisellä tasolla.

Sateenkaariperheiden vanhempien ja isovanhempien välisten suhteiden lisäksi, tarkastelen millaista tukea ja apua isovanhemmat tarjoavat. Arber ja Timonen (2012b, 249–250) jaottelevat perhettä tekstissään eri sukupolvien tasoihin, kuten lastenlapsiin, välisukupolveen eli aikuisiin lapsiin ja isovanhempiin. Tutkielmassani kiinnitän huomiota isovanhempiin välisukupolven näkökulmasta, mutta samalla keskityn väistämättä myös lastenlapsiin, kun puhutaan koko perheestä tai perhesukupolvesta yleisellä tasolla. Aiemmassa tutkimuksessa sukupolvien välillä annetusta avusta ovat toisena teoreettisena lähtökohtana

sosiaalitieteelliset lähestymistavat (ks. esim. Danielsbacka, Hämäläinen & Tanskanen 2020b), tarkemmin sosiologinen sukupolvi- ja perhetutkimus (ks. esim. Haavio-Mannila ym. 2009, 9, 11). Tämän lisäksi evolutiivinen lähestymistapa on otettu huomioon tämän tyyppisessä sukupolviin ja siellä ylisukupolisesti tapahtuvaan auttamiseen keskittyvässä tutkimuksessa (ks. esim. Danielsbacka ym. 2020b; ks. esim. Haavio-Mannila ym. 2009).

Epävirallisella avulla viitataan erilaiseen joko saatuun tai annettuun apuun arjessa. Tällöin avunannon kohteena on sekä ystävät, läheiset että sukulaiset ja apua voidaan tarjota myös vapaaehtoistyön kautta tai hyväntekeväisyyteen esimerkiksi rahalahjoituksilla. Vaikka avunantoa voidaan pitää ihmisten sosiaalisten suhteiden keskeisenä osatekijänä, on sillä tapana jäädä pois virallisista tilastoista, joka aiheuttaa sen, että sen merkittävyys yhteiskunnallisesti voi jäädä tunnistamatta. Tilastoinnista ja yleisesti aiheeseen liittyvän tiedon lisääntymisestä on hyötyä, jotta pystyttäisiin paikantamaan sosiaali- ja perhepolitiikassa mahdolliset kehittämistarpeet. (Tanskanen, Hämäläinen & Danielsbacka 2020, 16.)

Perheen tukea pidetään usein merkittävänä sosiaalisena tukena ja kannattelevana mekanismina sosiaalisia riskejä vastaan eri yhteiskunnissa (Timonen & Arber 2012, 5). Kansantalouden näkökulmasta isovanhempien tarjoama lastenhoitoapu on huomattavan merkittävää. Lisäksi huomionarvoista on, että isovanhemmat ovat suvun historian ja perinteiden välittäjinä keskeisessä roolissa. (Rotkirch ym. 2010, 5–6.)

Resurssit tarjota epävirallista apua vaihtelevat perhesukupolvilla. Toisaalta tähän vaikuttavat myös perheenjäsenten ja sukulaisten määrä. (Hämäläinen 2015, 388, 390.) Tällöin yhteiskunnalliselta tasolta katsottaessa voidaan epävirallisesta auttamisesta löytää positiivisten vaikutusten lisäksi negatiivinen vaikutus. Perhetausta nousee erityisen merkittäväksi tekijäksi ihmisen elämässä, koska ihmisillä on tapana keskittää panoksensa juuri omille perheenjäsenilleen. Tällöin syntyy epätasa-arvoa perustuen ihmisen perhetaustaan ja se kohdistuu nuorempiin perhesukupolviin. Hyvänä esimerkkinä tästä voidaan pitää perintöjä ja muuta taloudellista tukea, jotka siirtyvät perheen sisällä, mikä taas on omiaan uusintamaan taloudellista epätasa-arvoa. Tällöin yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät mahdollisuudet ja turva korostuvat hyvinvointivaltion roolissa. (Hämäläinen & Tanskanen

2020, 119.) Sekä heteronormatiivisuus yhteiskunnassa että negatiiviset asenteet ympäristössä saattavat sateenkaariperheiden vanhempien kohdalla johtaa siihen, että he voivat saada muihin perheisiin verrattuna vähemmän sukulaistensa tukea (Aarnio 2020, 63), jolloin tukea haetaan enemmän esimerkiksi ystäviltä (Kuosmanen & Jämsä 2007, 110).

Hyvinvointivaltiolla on auttamiseen ja siihen liittyviin mahdollisuuksiin ja resursseihin kaksijakoinen vaikutus. Yhtäältä hyvinvointivaltion tarjoamien etuuksien ja palveluiden myötä avuntarve vähenee, mutta toisaalta se tukee mahdollisuuksia auttaa perheenjäseniä resursseja ylläpitävien ja tukevien vaikutusten kautta. (Hämäläinen & Tanskanen 2020, 118.) Esimerkiksi eläkkeelle siirtyminen mahdollistaa isovanhempien tuen antamista ajallisten resurssien lisääntyessä (Hämäläinen 2015, 400).

4.2 Ylisukupolvinen solidaarisuus ja mahdolliset ylisukupolviset konfliktit

Yhtenä tapana hahmottaa ylisukupolvisia suhteita ja niissä tapahtuvaa auttamista on tarkastella niitä ylisukupolvisen solidaarisuuden kautta. Ylisukupolvisen solidaarisuuden mallia ensimmäisenä hahmotteli Bengtson, Olander ja Haddad (1976) (Katz & Lowenstein 2010, 35; sit. Bengtson, Olander & Haddad 1976). Bengtson ja Roberts (1991) ovat jatkaneet mallin kehittämistä ja nimenneet kaikkiaan kuusi eri ulottuvuutta ylisukupolviselle solidaarisuudelle, perheen vanhempien ja jo aikuisten lasten välillä. Solidaarisuuden ulottuvuudet on jaettu rakenteistavaan (structural), funktionaaliseen (functional), normatiiviseen (normative), tunnepitoiseen (affectual), yhteistyöhön (associational) ja yhteisymmärrykseen (consensual). Rakenteistava solidaarisuus tarkoittaa kanssakäymisen mahdollisuuksiin viittaavia tekijöitä, kuten maantieteellisen etäisyyden merkitystä tai perheenjäsenten määrään viittaavia tekijöitä, sitä onko esimerkiksi mahdollista olla yhteydessä ja vuorovaikutuksessa toisiinsa. Funktionaalisella solidaarisuudella taas viitataan sukupolvien välillä saatuihin ja annettuihin erilaisiin tuen muotoihin ja resurssien vaihtoon. Tuen muotoina toimivat emotionaalinen, taloudellinen sekä käytännöllinen tuki. Normatiivisen solidaarisuuden määritelmänä ovat perheiden rooleihin ja odotuksiin viittaavat ajatukset, joita lapset ja vanhemmat kokevat velvoitteeseen keskinäisissä suhteissaan. Tunnepitoinen solidaarisuus kattaa emotionaalisen läheisyyden kokemuksen ja tuntemuksen sukulaisten välillä. Nämä voivat liittyä esimerkiksi kunnioituksen, ymmärryksen, läheisyyden, luottamuksen ja lämmön kokemuksiin. Yhteistyöllä solidaarisuudessa viitataan

yhteydenpitoon ja sen erilaisiin muotoihin sekä yhteisiin jaettuihin kokemuksiin ylisukupolvisesti. Yhteisymmärryksellä tarkoitetaan solidaarisuudessa sitä, miten yhteneviä tai eriäviä näkemyksiä mielipiteisiin, asenteisiin sekä arvoihin liittyvät käsitykset ovat eri sukupolvien välillä. (Bengtson & Roberts 1991; ks. esim. Katz & Lowenstein 2010.) Perusteena ylisukupolviselle solidaarisuudelle on vastavuoroisuuden ajatus eri ikäisten perhesukupolvien välillä näiden keskinäisissä suhteissa (Danielsbacka, Tanskanen & Hämäläinen 2020c, 47).

Sosiologinen kirjallisuus tunnistaa monia erilaisia mahdollisia vaikuttimia sukupolvien välillä siirtyviin asioihin. Lisäksi niissä on havaittavissa maakohtaisia kaavoja. (Albertini, Kohli & Vogel 2007, 320.) Teoreettisten mallien käyttö saattaa vaihdella ylisukupolvisen solidaarisuuden tarkastelussa, kun tarkastellaan näitä selittäviä vaikuttimia, mukaillen myös sitä, mitä halutaan tarkastella. Yksi tarkastelukulma vaikuttimien huomioidussa, kun tarkastelu tapahtuu yhteiskunnan sisällä eri tasoilla, on mikro- ja makrotasojen tarkastelu huomioimalla rakenteellisten, kulttuuristen ja institutionaalisten tekijöiden kategoriat. Mikrotasolla viitataan perheeseen sekä siihen kuuluviin yksilöihin ja näiden suhteisiin ja makrotasolla taas siihen tasoon, joka on perheestä katsottuna sen yläpuolella. (Em. 2007, 320–321; Kohli 2004.)

Rakenteelliset tekijät makrotasolla viittaavat rakenteisiin työvoimassa, perheiden ja kotitalouksien demografiassa sekä tulojen ja varallisuuden jakaumissa. Mikrotasolla puolestaan tarkastellaan sitä, mistä kotitalous sekä perhe koostuvat ja millaiset ovat perheenjäsenten ammatilliset, koulutukselliset ja varallisuuteen liittyvät statukset. Institutionaaliset tekijät taas makrotasolla viittaavat lain mukanaan tuomiin velvoitteisiin ylisukupolvisesti tuen muodossa, perhepolitiikkaan ja sosiaaliturvaan liittyviin linjauksiin sekä lahja- että perintöverotukseen. Mikrotasolla tämä heijastuu järjestelyissä avio- tai avoliittoon ja työnjakoon kotitalouksissa. Kulttuurisilla tekijöillä tarkoitetaan makrotasolla arvoja, kun peilataan perhettä, sukupuolta, ikää ja sukupolvea sekä erilaisia perinteitä liittyen uskontoon. Mikrotasolla nämä näkyvät sekä perheiden kuin lasten ja aikuisten uskomuksissa, asenteissa, arvoissa ja kulttuurisissa käytännöissä. (Kohli 2004; ks. esim. Albertini ym. 2007, 321.)

Solidaarisuuden tarkasteluun voidaan liittää myös rakenteet, jotka liittyvät mahdollisuuksiin sekä tarpeisiin. Näistä mahdollisuusrakenteet tarkoittavat nimensä mukaisesti niitä mahdollisuuksia ja resursseja, jotka ovat tekijöinä luonteeltaan sosiaalista kanssakäymistä

estäviä, sallivia, edistäviä tai hankaloittavia. Maantieteellinen etäisyys asumisen suhteen esimerkiksi saattaa etäännyttää vanhempien ja jo aikuisten lasten emotionaalista sidettä. Erilaiset tarpeet liittyen terveyteen, talouteen tai emotionaalisiin tekijöihin viittaavat tarverakenteisiin. Näistä esimerkkeinä voidaan pitää työttömyyttä, sairastumisia tai neuvoja ja huomiota. Szydlik huomioi solidaarisuuteen vaikuttavina edellä mainittujen ympärillä vaikuttavat perhe- ja kulttuurikontekstirakenteet, ja mallista voidaankin käyttää nimeä ONFC-malli (*Opportunity, Need, Family ja Cultural-contextual structures*). (Szydlik 2008, 99–100; Szydlik 2016; 19–25.)

Mikäli tarkastellaan edellä mainittua vastavuoroisuuden ajatusta ylisukupolvisessa solidaarisuudessa, voidaan tästä kuitenkin löytää epätasapainoa. Näyttöä tutkimuksista löytyy yleisesti vanhempien isommasta panoksesta auttaa ja tukea jo aikuisia lapsiaan esimerkiksi sosiaalisen tuen ja rahan muodossa (Albertini ym. 2007) tai hoivan ja emotionaalisen läheisyyden muodossa (Hämäläinen & Tanskanen 2021).

Edellä esitettyihin vaikuttaviin tekijöihin viitaten esimerkiksi hyvällä terveydellä ja korkeammalla varallisuudella sekä koulutuksella on yhteys suurempaan todennäköisyyteen tukea nuorempaa sukupolvea rahallisesti (Albertini ym. 2007, 329). Kuitenkin esimerkiksi sekä Suomen (Hämäläinen & Tanskanen 2021) että laajemmin Euroopan (Albertini ym. 2007) kontekstista ja tutkimuksesta on löydetty viitteitä virtauksesta toiseen suuntaan eli nuoremmilta sukupolvilta vanhemmille annetusta tuesta käytännöllisen avun muodossa. Yhtenä havaintona suomalaisesta tutkimuksesta on löydetty naisten ja miesten välinen ero ylisukupolvisissa suhteissa: naisille oli yleisempää hoivan tuottaminen ja emotionaalisesti lujempi kiinnittyminen ylisukupolvisiin suhteisiin. Miehillä taas on tavallisempaa antaa aikuisille lapsilleen enemmissä määrin tukea käytännöllisen avun muodossa kuin naisille. (Hämäläinen & Tanskanen 2021, 349–350.)

Ylisukupolvisen solidaarisuuteen keskittymisen lisäksi nousee sosiaalitieteellisessä perhetutkimuksessa usein esille myös elämänkulunäkökulma. Se, miten ihmiset toimivat, on yhteydessä elettyyn konkreettiseen aikaan ja paikkaan. Tällöin kulttuurin ja ajan vaihdellessa myös perhesuhteet muuttuvat. (Danielsbacka ym. 2020c, 50; sit. Elder & Johnson 2003.)

Solidaarisuuden lisäksi on tärkeää huomioida konfliktien merkitys ylisukupolvisissa perhesuhteissa. Esimerkiksi edellä mainitulla ONFC-mallilla on mahdollista tutkia myös ylisukupolvisesta näkökulmasta konflikteja. (Szydlik 2016, 25.) Vanhemmille on ominaista nähdä omat lapset ikään kuin itsensä jatkeena, ja näin ollen yhdistää enemmän positiivisia tunteita vanhemman ja jo aikuisen lapsen suhteeseen. Lapset taas pyrkivät vahvempaan itsenäistymiseen, ja samalla he haluavat panostaa enemmän parantamaan sukupolvien välisiä eroavaisuuksia. (Birditt ym. 2019, 233.)

Seksuaalisuus ja sukupuoli ovat ihmisen identiteetin ytimeen paikannettavissa olevia tekijöitä. Sateenkaarevuuteen liittyvät konfliktit jo aikuisten lasten ja näiden vanhempien välillä liittyvät enemmänkin aikuisten lasten identiteettiin kuin heidän tekemisiinsä. Sateenkaari-identiteetti on yksi merkittävä eroavaisuus sukupolvien välillä. Tällöin siitä aiheutuvat konfliktit ovat tavallisesti luonteeltaan pitkäkestoisempia sekä vahingollisempia verrattuna muunlaisiin sukupolvien välisiin konflikteihin. (Reczek & Smith 2021, 1136.)

Se, miten sukupolvien välisissä konflikteissa toimitaan, vaihtelee, ja näillä toimintatavoilla on erilaisia seurauksia (Reczek & Smith 2021, 1137). Erään tutkimuksen mukaan keski-ikäisillä on käytössä omien jo aikuisten lasten kanssa aktiivisia strategioita konfliktin hoidossa, ja passiivisempia silloin, kun konflikti koskee omia ikääntyviä vanhempia. Passiivisten konfliktin selvittämisstrategioiden käyttö omien aikuisten lasten kanssa vaikutti negatiivisesti hyvinvointiin masennusoireiden muodossa. (Birditt ym. 2019, 239–240.) Sateenkaari-identiteettiin liittyvissä konflikteissa sukupolvien, eli tässä tapauksessa jo aikuisten lasten ja näiden vanhempien, välillä aikuiset lapset käyttävät eri keinoja säilyttääkseen suhteet vanhempiin. Konflikteista selviämiseen liittyvä työ voitiin jakaa neljään kategoriaan, jotka liittyvät koulutukselliseen, välttelevään, hyväksyvään ja rajoja asettavaan tapaan. Vanhempia siis pyritään perehdyttämään siihen, millainen sateenkaari-ihmisen status on tai mahdollisesti välttelemään aiheesta puhumista kokonaan. Lisäksi konflikti strategiana on myös konfliktin olemassaolon hyväksyminen tai erilaisten rajojen asettaminen, jotta hylkäämisen kokemusta pystyy hallitsemaan. (Reczek & Smith 2021, 1142–1148.)

Sukupolvitasolla isovanhempien keskuudessa on suhteessa muuhun väestöön enemmän sellaisia ihmisiä, joille sateenkaari-ihmisten parisuhteiden tai perheiden hyväksyminen on

vaikeaa. Kun isovanhemmat ovat vähemmän mukana sateenkaariperheiden elämässä, syy voi löytyä homo- ja transfobisista asenteista tai biologisten siteiden puuttumisesta (Aarnio ym. 2018, 25.) Weston (1997) nostaa valittujen perheiden yhteydessä myös sen, että sateenkaari-identiteetti ja siitä avoimesti kertominen tuovat mukanaan riskin, että lapsuudenperhe ja vanhemmat hylkäävät.

Paine, jota sateenkaari-ihmiset kokevat, mikä johtuu negatiivisesta leimaamisesta sekä ennakkoluulojen kohtaamisista, kutsutaan vähemmistöstressiksi (Aarnio ym. 2020, 11). Vähemmistöstressi vaikuttaa negatiivisesti ihmisen terveyteen niin fyysisesti kuin psyykkisesti (ks. esim. Jaskari & Keski-Rahkonen 2021). Sateenkaariperheiden vanhempien lisäksi myös sateenkaariperheen isovanhemmat saattavat kokea suoraa tai epäsuoraa vähemmistöstressiä (Rith 2017, 7–8). Rithin (2017) sateenkaarilasten (eli homo, lesbo ja biseksuaalit) vanhempiin keskittyvässä tutkimuksessa luonnehdittiin suoran vähemmistöstressin viittaavan vanhempien omaan marginaalisoituun asemaan sateenkaarilapsen vanhempana ja epäsuorasti taas oman lapsen marginalisoituun yhteiskunnalliseen asemaan, joihin molempiin liittyy hylkäämisen pelkoa sosiaalisissa suhteissa tai ennakkoluulojen ja syrjinnän kokemuksia. Vanhemmat myös kantavat huolta lapsensa fyysisestä ja henkisestä terveydestä, mikäli he kokevat tai olettavat, että lapsi kokee syrjintää. Tutkimuksen mukaan koetulla vähemmistöstressillä on yhteys sekä vanhemman että tämän lapsen mielenterveyteen. (Em. 8–7.)

5 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa kerron tutkielmani tutkimusasetelmasta. Aloitan kertomalla tutkimuskysymykset sekä tutkielmani tavoitteet. Tämän jälkeen siirryn aineiston keruutavan esittelyyn, aineiston kuvaamiseen sekä eettiseen pohdintaan. Lopuksi kerron tarkemmin teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä, jonka valitsin tutkielmani analyysimenetelmäksi.

5.1 Tutkimuskysymykset ja -tavoitteet

Tutkielmassa tarkastelen sateenkaariperheen vanhempien ja isovanhempien perhe- ja läheissuhteita vanhempien kokemuksissa. Lisäksi selvitän lapsen tuloon liittyvää muutosta vanhemman ja isovanhemman välisessä perhedynamiikassa ja -rooleissa. Mielenkiintoni kohteena on myös se, luoko lapsen tulo muutosta isovanhempien asennoitumisessa ja mihin se mahdollisesti johtaa.

Keskeisenä tarkastelukulmana on sateenkaariperheen vanhempi-isovanhempi suhteen lisäksi isovanhemmilta mahdollisesti saadun ylisukupolvisen avun eri muodot sekä se, mitä isovanhemmus tuo sateenkaariperheelle ja mitä sukupolvien välillä siirtyy. Kuten edellä olen tuonut esiin, on isovanhempien antama apu aiemman tutkimuksen mukaan merkittävää niin perheelle itselleen kuin laajemmin yhteiskunnassa sosiaali- ja perhepoliittisestikin. Tutkielmani tavoitteena on nostaa esiin sateenkaari-identiteettiin ja sateenkaariperheeseen liittyviä erityispiirteitä perhesukupolvien ketjussa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten lapsen tulo perheeseen ja perheen perustaminen on muuttanut sateenkaariperheiden vanhempien ja isovanhempien suhdetta vanhempien näkökulmasta?
2. Millaista tukea ja apua sateenkaariperheiden vanhemmat toivovat ja saavat isovanhemmilta?

3. Millainen on isovanhempien merkitys ja rooli sateenkaariperheissä?

5.2 Internetkysely aineiston keräämisen menetelmänä

Tutkielmani aineiston olen kerännyt internetkyselyllä. Aineiston keräämisessä olen hyödyntänyt yliopiston opinnäytetöiden tekemisen apuna suosittamaa Microsoft Forms -alustaa. Kysely on mahdollista toteuttaa verkossa internetkyselynä. Internetkyselyä voidaan välittää esimerkiksi sosiaalisen median alustoille kuten Facebookiin. Tässä tapauksessa kenellä tahansa on vastausmahdollisuus, eikä tutkija pysty oikeastaan rajaamaan kyselyyn vastaajia. Tutkittavien valinta ei tällöin ole yksilökohtaista. Otoksen sijaan onkin syytä puhua näytteestä. Tulee pohtia jääkö aineistosta mahdollisesti tietynlaisia ihmisryhmiä ulkopuolelle hyödynnettäessä tällaista kyselyä, ja onko aineistossa tapahtunut valikointia. (Valli & Perkkilä 2018, 119–120.)

Kohdistin kyselyni sateenkaariperheiden vanhemmille. Kerroin saatetekstissä (ks. liite 1), kenelle kysely on kohdistettu, jotta se tavoittaisi tutkielmani kannalta oikeaa kohderyhmää. Olin kyselyyni liittyen yhteyksissä Sateenkaariperheet Ry:n toiminnanjohtajan Juha Jämsän kanssa, ja sovimme, että kyselyäni jaetaan heidän Facebookissaan ja uutiskirjeessään. Kysely julkaistiin Sateenkaariperheet Ry:n huhtikuun 2022 uutiskirjeessä 22.4.2022 ja Sateenkaariperheet Ry:n Facebookissa 2.5.2022. Lisäksi jaoin kyselyni Facebookissa Sateenkaari-Suomi ryhmässä 2.5.2022. Kyselyyn oli mahdollista vastata 31.5.2022 asti eli vastausaikaa oli reilun kuukauden. Vanhempien kokemuksia kartoitettiin kyselyssä avokysymyksillä kolmessa eri osiossa (ks. liite 2). Ensimmäisessä osiossa oli taustoittavia kysymyksiä, toisessa pohdittiin sitä, mitä isovanhemmuus tuo sateenkaariperheelle ja kolmannessa osiossa taas keskityttiin yleisesti siihen mitä isovanhemmuus on sateenkaariperheissä.

Olen tutkielmassani kiinnostunut kaikenlaisista sateenkaariperheistä eli kokemus sateenkaariperheeseen kuulumisesta on riittänyt kriteeriksi vastaamiseen, kunhan perheessä on vähintään yksi lapsi. Tällöin myös perhemuodot tai -järjestelyt saattoivat olla hyvin erilaisia suhteessa toisiinsa. On mahdollista, että samasta perheestä on vastannut useampikin vanhempi. Kyselyn avoimissa vastauksissa sateenkaariperheiden vanhemmat pääsivät kertomaan omista kokemuksistaan kirjallisesti joko lyhyesti tai pitkästi. Tutkielman

aineistonkeruun suunnitteluvaiheessa koin kyselyn eduksi sen, että se tarjoaa mahdollisuuden täyteen anonymiteettiin niin, että edes haastattelijaa ei tarvitse kohdata. Tämä on mahdollisesti osalle helpompi tapa kertoa kokemuksistaan, varsinkin mikäli aihe on sensitiiviseksi koettu. Internetkyselyyn pystyi vastaamaan myös joustavasti omien aikataulujen mukaan ja paikasta riippumatta.

Rakensin kyselyn tutkimussuunnitelman laatimisen yhteydessä ja hyödynsin jo tutkittua tietoa kysymysten laatimisessa. Kyselyn kysymysten harkittu ja huolellinen rakentaminen ja muotoilu ovat avainasemassa, jotta tutkimuksessa on mahdollista onnistua (Valli 2018, 93). Kyselylomakkeen toimivuutta tulee testata ennen sen jakamista kohderyhmälle. Testin kautta saadaan arvio kyselyn toimivuudesta arvioimalla sen eri osia, kuten kysymysten selkeyttä ja kyselyn pituutta. (Vilka 2021, 108.) Hioin kyselyäni ohjaajani, seminaariryhmän, testaajien kommenttien sekä oman kriittisen arviointini perusteella, jonka jälkeen laitoin kyselyn eteenpäin. Näin varmistuin siitä, että kyselyllä saataisiin haluttu tieto eikä kysyttäisi muuta kuin tutkielman kannalta olennaisia asioita (ks. esim. Vilka 2021). Kysymysten laatimisen yhteydessä laadin lisäksi saatekirjeen (liite 1) sekä tietosuojailmoituksen (liite 3), joiden kautta informoin tutkittavia siitä, mitä tutkin ja mihin kerättyä aineistoa käytetään.

5.3 Aineiston kuvaus

Kyselyyn on vastannut 48 sateenkaariperheen vanhempaa. Vastanneiden perheet, niiden kokoonpanot ja perhejärjestelyt vaihtelevat paljonkin. Toiset vastanneista kertovat asiasta tarkemmin kuin toiset, ja osan kohdalla ei voi tehdä täysin tarkkaa tulkintaa, mutta nostan niitä asioita, joita minun on vastausten pohjalta mahdollista tulkita. Olen hyödyntänyt aineiston vastausten tulkinnan tukena Monimuotoiset perheet -verkoston sekä Sateenkaariperheet Ry:n tieto ja koulutus materiaaleja (Sateenkaariperheet Ry 2023b; Monimuotoiset perheet -verkosto). Sateenkaariperheisiin liittyen aineistosta on tunnistettavissa erilaisia ydinperheitä, uusperheitä, yhden vanhemman perheitä, apilaperheitä sekä polyamorisia perheitä. Perheissä vanhempina toimii siis yksi, kaksi tai useampia. Jotkut vastanneista sateenkaariperheen vanhemmista kertovat kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön tai molempiin. Kaikki vastanneet eivät kertoneet sukupuoltaan, mutta noin puolet kyselyyn vastanneista kertovat olevansa naisparista ja/tai kahdesta äidistä sekä lapsista muodostuvia erilaisia perheitä. Toiset kuvailevat perheissä

olevan erilaista vanhemmuutta, kuten biologista, sosiaalista, juridista ja sijaisvanhemmuutta tai vanhempia on määritetty huoltajiksi.

Lapsia vastanneiden sateenkaariperheissä on yhdestä neljään lasta. Osalle vastanneista on lisäksi parhaillaan tulossa yksi lapsi lisää. Sateenkaariperheiden isovanhempien määrä taas vaihtelee yhdestä isovanhemmasta 12 isovanhempaan, eli isovanhempien määrässä on vastanneiden välillä isoja eroja. Huomionarvoista kuitenkin on, että isovanhemmuden määritelmä ei ole kaikilla samanlainen. Se, keitä määritetään isovanhemmiksi, saattaa vaihdella esimerkiksi sen mukaan, luetaanko isovanhempien uudet puoliset myös isovanhemmiksi. Jotkut myös korostavat sen merkitystä, ettei osaan isovanhemmista välttämättä ollut mitään yhteyttä, osan lapset eivät tunteneet kaikkia isovanhempiaan ja osa ”isovanhemmista” ei itse pidä itseään isovanhempina. Osalla vastanneista saman perheen lapsilla on eri määrä isovanhempia ja esimerkiksi uusioperheiden kohdalla isovanhempien määrä on saattanut lapsen elämän aikana kasvaa. Joillakin sateenkaariperheiden lapsilla on isovanhempien lisäksi myös isoisovanhempia.

Vastausten pituus vaihtelee yhdestä sanasta tai lauseesta noin puoleen sivuun. Aineistoa on kertynyt raakatekstinä 26 liuskaa. Pääsääntöisesti jokainen on vastannut kaikkiin kysymyksiin, kuitenkin pois lukien lopun kaksi viimeistä kysymystä, joissa kysyttiin isovanhemmuteen liittyviä toiveita ja annettiin mahdollisuus vapaalle sanalle. Vanhemmat ovat vastanneet kyselyyn hieman eri näkökulmia korostaen. Osa kertoo enemmän omasta suhteestaan isovanhempiin, osa kertoo taas puolison/kumppanin, lasten tai koko perheen suhteesta isovanhempiin. Toiset kertovat osasta tai kaikista edellisistä näkökulmista. Jotkut vastaajat erottelevat vastauksissaan, kenestä isovanhemmasta tai isovanhemmista kertovat. Jotkut taas eivät erittele tarkemmin kenestä kertovat, vaan puhuvat isovanhemmista enemmänkin yleisesti. Kyselyn taustoittavassa osiossa kysyttiin ”Kenen perheesi isovanhemman/isovanhempien kanssa pidät yhteyttä?” ja on mahdollista, että vastaajat kertovat vain isovanhemmista, joiden kanssa ovat tekemisissä.

5.4 Eettinen pohdinta

Tutkielmassa pidetään kiinni hyvästä tieteellisestä käytännöstä (TENK 2012). Tutkimusetiikka onkin koko tutkimusprosessin ajan mukana kulkeva, aina tutkimuksen alusta loppuun. Hyvään

tieteelliseen käytäntöön kuuluu tutkijan sekä tiedonhankintaan, menetelmiin että tuloksiin kohdistuva johdonmukainen hallinta. Tutkimuksella tulee saada uutta tietoa tai sen tulee vastaavasti esittää jo olemassa olevan tiedon uudenlaisia hyödyntämis- tai yhdistelytapoja. Tutkijan tulee olla rehellinen, huolellinen ja tarkka, kun tutkimustyötä tehdään tai sen kautta saatuja tuloksia esitetään. (Vilkkä 2021, 41–42.)

Suoritin aineistonkeruun yliopiston sekä ohjaajani ohjeistuksien mukaisesti yliopiston suosittelemalla alustalla. Microsoft Formsia kautta saa ladattua Excel-tiedoston ja aineisto on tarkoitettu säilyttämään yliopiston suosittamia tapoja ja eettisiä ohjeita noudattaen. Säilytin anonymisoitua aineistoa käyttäjätunnuksen, salasanan sekä kaksivaiheisen tunnistautumisen takana Tampereen yliopistolla käytössä olevilla Microsoft Office 365-alustoilla. Näin aineisto on suojattuna ulkopuolisilta tietoturvallisesti. Olen anonymisoinut aineistoni heti sen keräämisen jälkeen. Laadin aineistonkeruun yhteydessä saatekirjeen (liite 1), jonka kautta informoin tutkittavia. Lisäksi laadin myös tietosuojailmoituksen (liite 3).

Erityistä huolellisuutta noudatin kyselyn laatimisen yhteydessä, koska näkemykseni mukaan aihe saattaa olla joillekin vastaajille luonteeltaan sensitiivinen. Käytettäessä kyselyä aineistonkeruumenetelmänä on olennaista pohtia, mitä siinä on perusteltua kysyä ja mitä taas ei. Tällöin peilaaminen tutkimussuunnitelmaan on avainasemassa. (Vilkkä 2021, 107.) Omassa kyselyssäni asetin kaikki kysymykset avoimiksi, myös kyselyn alussa taustoittaviin kysymyksiin oli mahdollisuus vastata niin pitkästi, kuin halusi. Tämä antoi mahdollisuuden kertoa perhemuodosta, -kokoonpanosta ja -järjestelystä tai miten paljon isovanhempia lapsilla on, laajemmin ja vapaasti. Ymmärrykseni mukaan perheet ovat hyvin moninaisia, joten tällöin avoin vastaus antaa mahdollisuuden tilanteen pidemmällekin avaamiselle. Halutessaan kysymyksiä pystyi myös ohittamaan.

Tutkielmassani esille nostetuista sitaateista olen korjannut ilmeiset kirjoitusvirheet, mutta muuten ne ovat suoraan anonymisoidusta aineistosta nostettuja. Olen harkinnut tarkkaan, mitä sitaatteja aineistosta voi nostaa, jotta vastaaja ei voida niistä tunnistaa. Lisäksi olen nimennyt vastaajat sitaattien yhteydessä tyylillä *Vastaaja 1*, koska kaikkien kyselyyn vastanneiden sukupuoli ei ilmennyt aineistosta, koska sitä ei erikseen kysytty, eikä sen kysyminen ollut tutkielmassani oleellista. Tällöin esimerkiksi pseudonyymien käyttäminen

ei ollut mahdollista. Lisäksi olen kiinnittänyt huomiota läpi tutkielman omiin uskomuksiini ja ennakkosenteisiin aiheesta, etteivät ne ohjaisi tutkielmaa. Ennakkokäsitykseni ja uskomukseni sateenkaari-ihmisten perhesuhteista pohjautuu lähinnä ajatukseen sukupolvien välisistä eroista sateenkaari-ihmisiin ja sateenkaarevuuteen asennoitumisessa niin negatiivisessa, neutraalissa kuin positiivisessakin mielessä.

Lisäksi tutkielman suunnitteluvaiheessa pohdin mahdollisuutta kohdistaa kysely myös sateenkaariperheiden isovanhemmille. Totesin, että se olisi teknisesti hankalaa toteuttaa ja vaatisi mahdollisesti kahden eri kyselyn laatimista. Tämän lisäksi en löytänyt suoraa kanavaa, joka tavoittaisi juuri sateenkaariperheiden isovanhempia. Vaikka he saattavatkin seurata esimerkiksi Sateenkaariperheet Ry:n kanavia tai olla näiden jäseniä, oli minun mahdoton tätä arvioida. Näin isovanhempien tavoittaminen olisi tapahtunut pääosin vanhempien kautta. Näkemykseni mukaan vanhempien näkökulma on arvokas siinä missä isovanhempienkin, vaikkakin erilainen kuin isovanhempien kokemuksiin keskittyvä. Rajaus kohdistui edellä mainituista syistä lopulta sateenkaariperheiden vanhempiin. Selkeä rajaaminen pelkästään vanhempiin sopii myös hyvin pro gradu -tutkielmaan ja mahdollistaa syvemmän perehtymisen aiheeseen. Luotin siihen, että löydän vastaajia, koska aihetta on tutkittu hyvin vähän Suomessa ja kyselyni tarjosi sateenkaariperheiden vanhemmille mahdollisuuden päästä kertomaan omista kokemuksistaan. Aihe on tärkeä myös siinä mielessä, että esimerkiksi perheellistymistä pohtivat vanhemmat sekä isovanhemmiksi tulossa olevat pääsevät tutkielman tulosten kautta tutustumaan sateenkaariperheen vanhempien kokemuksiin.

5.5 Teoriaohjaava sisällönanalyysi menetelmänä

Tutkielmani analyysimenetelmäksi valikoitui teoriaohjaava sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin analyysimenetelmää hyödyntäen tavoite on luoda yleinen ja tiivis kuva ilmiöstä, ja tekstistä pyritään löytämään merkityksiä. Sisällönanalyysia analyysimenetelmänä voi hyödyntää esimerkiksi haastattelujen, kirjeiden tai lähes kaiken tekstimuodossa olevan materiaalin kohdalla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Laadullisen analyysin hyödyntäminen on mahdollista, kun kyselyssä on käytetty avoimia kysymyksiä, ja tähän sopii esimerkiksi teemoittelun käyttäminen (Valli 2018, 114). Valikoitunut analyysimenetelmä palvelee tutkielmaa varten avoimilla kysymyksillä kerätyn aineiston analysoimisessa hyvin ja sen avulla on mahdollista vastata asettamiini tutkimuskysymyksiin. Lisäksi laadullinen tutkimusmenetelmä mahdollistaa

merkitykselliseksi koetun elämäkulun sekä pidemmälle ajanjaksolle ajoittuvien asioiden tavoittamisen (Vilka 2021, 118). Esimerkiksi sateenkaariperheen vanhempien perheellistymisestä voi olla jo kulunut pidempi aika tai suhde ennen lapsien tuloa omiin vanhempiin vaatii mahdollisesti pitkänkin ajanjakson pohtimista. Lisäksi sisällönanalyysillä on mahdollisuus saada suhteellisen vähän tutkitusta ilmiöstä tiivistetty ja eritelty kuvaus.

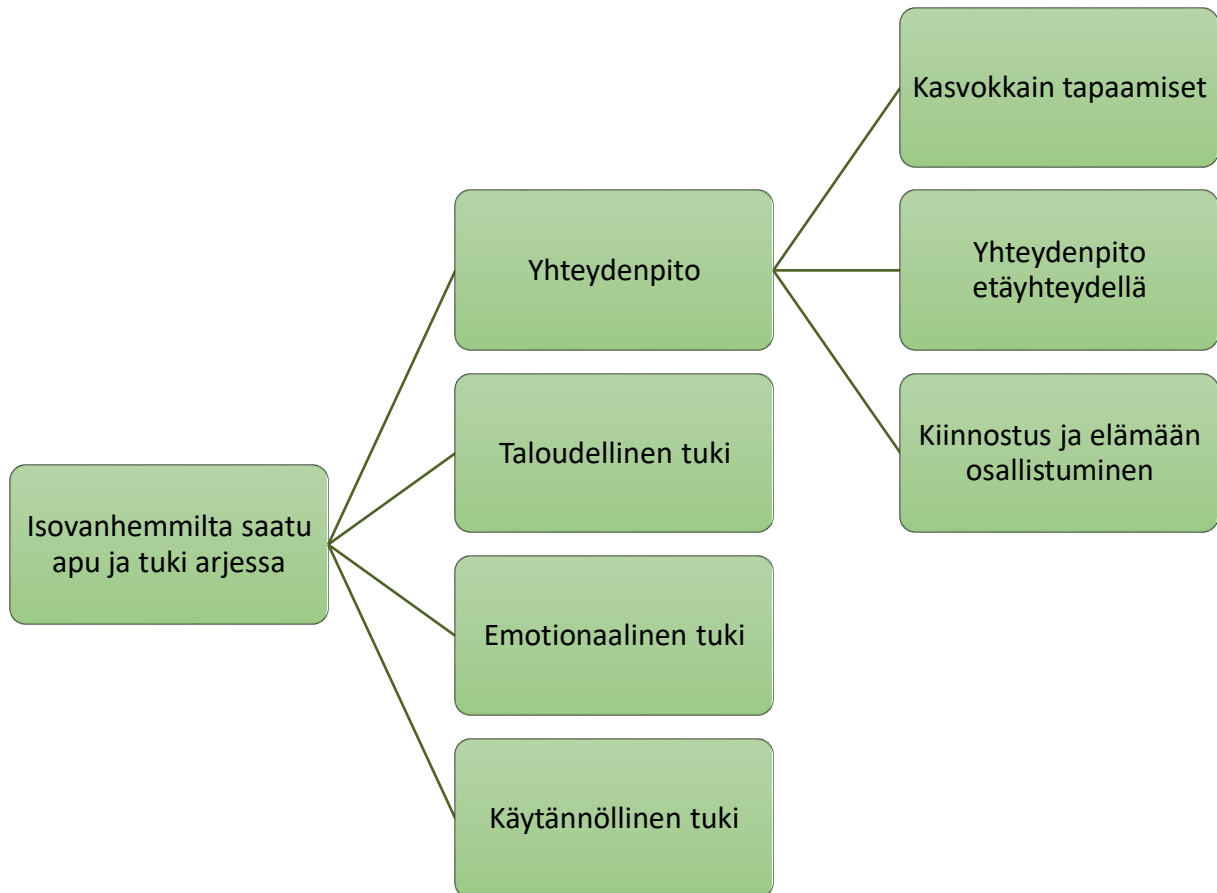
Sisällönanalyysi voidaan jaotella eri muotoihin, kuten aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen sekä teoriaohjaavaan analyysiin. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii enemmän apuna ja ohjaavana sen sijaan, että analyysi rakennettaisiin suoraan tietyn teorian pohjalta. Aikaisempi tieto kuitenkin vaikuttaa analyysissä, mutta sen testaamisen sijasta pyritään löytämään mahdollisesti jopa jotain uutta. Tutkijan ajattelussa tasapainotellaan siis sekä aineiston sisällön että jo tiedettyjen mallien välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109.) Lähestyin aineistoa aluksi aineistosta käsin ja sen ehdoilla. Erona hyödyntämässäni teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on aineistolähtöiseen verrattuna kuitenkin se, miten teoriaohjaavassa lopun abstrahoinnissa teoreettiset käsitteet liitetään aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.)

Aineiston keruun jälkeen anonymisoin aineistoni, ja aloitin analyysini aineiston läpilukemisella useampaan kertaan sekä kysymys- että vastaajakohtaisesti. Samalla tein muistiinpanoja aineiston pohjalta nousseista alustavista ajatuksista. Tarkastelin aineistoani myös tutkimuskysymyksieni kautta. Kun kokonaiskuva aineistostani oli muodostunut, siirryin aineiston pelkistämiseen. Tässä redusointi- eli pelkistämisvaiheessa aineistosta kerätään pelkistetyt ilmaukset ja tutkimusongelman kannalta rajataan pois epäolennaiset tiedot (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92). Pelkistin aineistosta sekä yksittäisiä ilmaisuja että hieman pidempiä osia olennaisen säilyttämiseksi. Tämän jälkeen ryhdyin luokittelemaan aineistoa ala- ja yläluokkiin yhdistelemällä samankaltaiset pelkistetyt ilmaukset aineistosta. Tätä kutsutaan klusteroinniksi eli ryhmittelyksi, jossa luokat nimetään luokan sisältöä kuvaaviksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92). Luokkien muodostamisen jälkeen on tarkoitus abstrahoida eli käsitteellistää (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93), jossa teoriaohjaavuutta mukailien yhdistin aineistossa kerottua jo aiemmin tutkittuun.

Loin kaksi pääluokkaa, joihin tuli toiseen neljä ja toiseen viisi yläluokkaa. Toinen pääluokka on *isovanhemmilta saatu apu ja tuki arjessa*, jossa on yläluokat ovat *yhteydenpito* ja *taloudellinen tuki*, *emotionaalinen tuki* ja *käytännöllinen tuki*. Näissä keskitytään enemmän arjen isovanhemmuuteen ja yhdessä vietettyyn aikaan sekä siihen, millaista tukea sateenkaariperheet saavat isovanhemmilta. Toinen pääluokka on *isovanhemmuuden kaari sateenkaariperheissä*, ja sen yläluokat taas *isovanhemmuuden rooli ja merkitys sateenkaariperheissä*, *lapsenlapsen tuoma mahdollinen muutos*, *sateenkaariperheistä puhumisen luontevuus ja hankaluus*, *isovanhemmuuden vahvuudet ja haasteet sateenkaariperheissä* ja *läheisyyden merkitys sateenkaariperheissä*. Tämän pääluokan yhteydessä syvennytään tarkemmin juuri sateenkaariperheeseen liittyviin tekijöihin ja sen erityispiirteisiin. Eli keskityn siihen, millaisena vanhemmat näkevät isovanhemmuuden juuri sateenkaariperheessä. Loin luokkia hahmottavat kuviot (Kuvio 1, Kuvio 2) tuloslukujen alkuun helpottamaan hahmotusta.

6 Isovanhemmilta saatu apu ja tuki arjessa

Käsittelen ensin omana alalukunaan yhteydenpitoa alaluvussa *yhteydenpito isovanhempien kanssa* sen eri muodoissa. Tämän jälkeen käsittelen sekä käytännöllistä, taloudellista että emotionaalista tukea omana *Isovanhempien tarjoaman tuen muodot* -alalukunaan.

Kuvio 1. Isovanhemmilta saatu apu ja tuki arjessa

Yhteydenpito ja emotionaalinen tuki sekä käytännöllinen ja taloudellinen apu ovat usein tarkastelukulmina, kun annettu apu sukupolvien välillä jaetaan eri kategorioihin. Käytännölliseksi avuksi katsotaan esimerkiksi kotiapuna, lastenhoitona tai neuvoina ilmenevät konkreettiset toiminnot, kun taas taloudellisena apuna pidetään tukea, joka annetaan suoraan rahallisessa muodossa tai esimerkiksi lainojen tai perintöjen kautta. (Haavio-Mannila ym. 2009, 13.) Myös Bengtsonin ja Robertsinkin (1991) ylisukupolvisen solidaarisuuden mallissa on

tehty funktionaalisen ulottuvuuden jaottelua taloudelliseen, emotionaaliseen sekä käytännölliseen tukeen (em. 1991; Danielsbacka ym. 2020c, 46–47). Aineistossani nämä kaikki edellä mainitut kategoriat korostuvat vanhempien kokemuksissa.

6.1 Yhteydenpito isovanhempien kanssa

Yli puolet kyselyyn vastanneista sateenkaariperheen vanhemmista kertovat aineistossa olevansa yhteyksissä kaikkiin isovanhempiinsa. Kuitenkin vaihtelua yhteydenpitoon liittyen on siinä kuinka paljon ja millä tavoin yhteyttä pidetään kuhunkin isovanhempaan. Toiset vanhemmista kertovat, miten he itse pitävät tai heidän koko perheensä pitää yhteyttä ainoastaan osaan perheen isovanhemmista. Yhteyttä saatetaan pitää vain omiin vanhempiin. Joissakin perheissä, vanhemmat pitävät eri isovanhempiin kokonaan tai osittain yhteyttä kuin oma puoliso tai kumppani. Toisin sanoen perheiden sisällä on vaihtelua siinä, kehen isovanhempiin perheenjäsenet ovat yhteyksissä ja missä määrin.

Suurin osa vastanneista kertoo tapaavansa isovanhempia kasvotusten. He kertovat kyläilemisestä, eli isovanhempia nähdään joko perheen tai isovanhempien luona tai molemmissa. Kaikki vastanneet eivät erittele tarkemmin, missä he tapaavat isovanhempiaan. Isovanhempien kyläileminen perheen luona, isovanhempien luona kyläileminen tai erilaiset tapaamiset ovat toisille perheistä tiheämmin ja säännöllisemmin toteutuvia, kuten useamman kerran viikossa tai viikonloppuisin, toisille taas harvemmin. Vierailujen yhteydessä laitetaan esimerkiksi yhdessä ruokaa perheen kesken, kahvitellaan tai isovanhemmat leikkivät lasten kanssa. Perheet näkevät osaa isovanhemmistaan useammin kuin toisia isovanhempia, ja tähän saattaa vaikuttaa esimerkiksi maantieteellinen etäisyys perheen ja isovanhempien välillä. Isovanhemmat voivat asua kaukana, kuten eri kaupungissa tai maassa. Maantieteellisen etäisyyden lisäksi yhteydenpitoon vaikuttavat myös muunlaiset tekijät:

”Entisen puolison vanhemmat olleet hyvin tiiviisti lasten elämässä ihan pienestä pitäen. Ero ei ole muuttanut tilannetta lasten näkökulmasta vaan edelleen he ovat yhtä läheisiä ja tekemissä. Korona tuonut isoimman muutoksen lasten ja isovanhempien sekä isoisovanhemman suhteen. Korona erotti heidät toisistaan - koska isovanhemmat eristäytyivät. Nyt isovanhemmat osoittavat kiinnostuksen lapsenlapsiin. Isovanhempien luona käydään. Nyt isosisän sairastuminen iso ja vakava asia lapsille. Sekä minulle. He osallistuvat juhliin ja pitävät lapsenlapsiin yhteyttä. Oma äiti on

etäämpi, mutta pitää yhteyttä lähinnä minun kautta ja osallistuu kaikkiin juhliin. Omalla äidillä paljon lapsenlapsia joka vaikuttaa ”aktiivisuuteen”. (Vastaja 1)

Sitaatissa vastaja 1 kuvaa hyvin sitä, miten moniulotteisia ja perhekohtaisia tilanteet mahdollisesti ovat. Perheellä on kaikkiin perheen isovanhempiin omanlaisensa suhde. Isovanhempien ja perheen väliseen suhteeseen vaikuttaa edellisen perusteella esimerkiksi vanhempien ero, isovanhemman sairastuminen, lastenlasten määrä tai koronavirus. Lisäksi aineistossa on mainintoja, miten isovanhemmat ovat edelleen työssäkäyviä tai jo iäkkäitä. Myös lapset saattavat olla vielä todella pieniä, mikä vaikuttaa myös yhteydenpitoon. Näitä tekijöitä yhdessä maantieteellisen etäisyyden kanssa voidaan pitää mahdollisuusrakenteina (ks. Szydlik 2016, 21) ja rakenteistavaan solidaarisuuteen liittyvinä rakenteellisina tekijöinä, jotka vaikuttavat ylisukupolvisen kanssakäymiseen joko heikentävästi tai edistävästi (Bengtson & Roberts 1991, 857; Danielsbacka ym. 2020c, 47). Esimerkiksi terveydentilan huonontumista sekä maantieteellistä etäisyyttä voidaan pitää enemmänkin auttamismahdollisuuksia vähentävinä rakenteina edistävien sijaan (Danielsbacka ym. 2020c, 49). Huomionarvoista on, miten edellisten lisäksi aineistossa on mainintoja sateenkaari-identiteettiin sekä perhemuotoon liittyvästä isovanhempien hyväksymättömyydestä sekä negatiivisista asenteista, jotka olennaisesti vaikuttavat suhteisiin sekä yhteydenpitoon. Tähän keskitytään kuitenkin myöhemmässä luvussa tarkemmin.

Kuten ylemmässä sitaatissa, myös muussa aineistossa mainitaan, miten arkisen näkemisen lisäksi isovanhempia tavataan erilaisissa juhlissa, kuten syntymä- ja nimipäivillä. Joidenkin perheiden kohdalla isovanhemmat ovat mukana kaikissa perheen juhlissa. Myös lomaa, lomaaikoja ja juhlapyhiä osa kertoo viettävänsä isovanhempien kanssa. Nämä saattavat olla perheissä säännöllisiä tapoja. Eräät kertovat yhteisistä lomamatkoista isovanhempien kanssa ja isovanhemmat ottavat lapsia mukaan ulkomaille. Mainintoja on myös yhteisistä luontoretkeistä, mökkeilystä, yökyläilystä ja erilaisista vapaa-ajan tekemisistä.

Kasvokkaisten tapaamisten lisäksi isovanhempiin yhteydenpito tapahtuu etäyhteyksin. Isovanhempisiin pidetään yhteyttä puhelimitse soittelemalla ja kuulumisia vaihtamalla. Puhelut ovat esimerkiksi viikoittaisia tai satunnaisia. Yksi puheenaihe on lasten kuulumiset, joita isovanhemmat myös itse tiedustelevat. Lisäksi lapset soittelevat isovanhemmilleen. Joillekin

isovanhemmista tämä on tapa olla mukana lasten ja perheen elämässä, mikäli he asuvat kaukana tai toisessa maassa.

Vanhemmat kertovat, että isovanhempiin pidetään yhteyttä myös videopuheluiden muodossa. Isovanhemmat soittelevat myös suoraan lapsille videopuheluilla. Samoin kuin puhelujen suhteen osa vastanneista erittelee, miten videopuheluita soitetaan viikoittain tai satunnaisesti.

”Oma äitini soittaa kerran viikossa 7kk pojan kanssa naamapuhelun, jotta voivat jutella ja hassutella. Muuten näemme kerran kuukaudessa-kahdessa kuukaudessa. Hän myös viestittelee isompien lasten kanssa...” (Vastaja 2)

Myös viestien välityksellä ja esimerkiksi perheen tai suvun WhatsApp-ryhmien kautta pidetään yhteyttä. Viestien välityksellä lähetetään kuvia, vaihdetaan kuulumisia ja osa isovanhemmista viestittelee suoraan lasten kanssa. WhatsApp-ryhmissä jaetaan kuulumisia ja terveisiä, joihin myös reagoidaan. Isovanhempien yhteydenpitoa voidaan luonnehtia tahtokysymykseksi, sillä monelta isovanhemmalta löytyy puhelin ja myös esimerkiksi nettiyhteys yhteydenpitoa varten (Kumpula 2010, 76). Yhteydenpito onnistuu nykyään paremmin kuin koskaan ennen, vaikka toisesta maasta käsin (Alitolppa-Niitamo & Säävälä 2010, 140). Isovanhempi voi näin muodostaa omanlaisensa etäroolin, mikäli fyysinen näkeminen on harvassa. Säännöllisen ja riittävän tiheän yhteydenpidon kautta lapsenlapsiin on mahdollista muodostaa merkityksellinen ja kiinteä suhde. (Alitolppa-Niitamo & Säävälä 2010, 141.)

Joidenkin vanhempien mukaan yhteydenpitäminen näkyy yleisesti isovanhemmilla perheen elämään osallistumisena, vaikka he eivät yhteydenpitotapaa erittelekään. Isovanhempien kerrotaan olevan hyvin tiiviisti mukana arjessa ja perheen tai lasten elämässä, ja osa myös osallistuu näihin aktiivisesti. Isovanhempien osallistuminen elämään voi olla päivittäistä, kun taas jotkut isovanhemmat eivät osallistu juuri mitenkään. Toiset erittelevät esimerkiksi, miten isovanhemmat ovat mukana lasten harrastuksissa. Osa vastanneista korostaa, miten isovanhemmat osoittavat kiinnostustaan lapsenlapsiin. Kiinnostus kohdistuu lasten asioihin tai kuulumisiin. Tämän lisäksi kiinnostus kohdistuu mahdollisesti laajemmin koko perheeseen,

eikä pelkästään lapsiin. Isovanhempien kanssa käydään kuulumisten vaihtoa ja osalle tämä on päivittäistä. Lisäksi isovanhemmat muistavat syntymäpäivät. Isovanhemmat esittävät myös toiveita esimerkiksi perheen näkemisestä ja lasten yökyläilemisestä luonaan. Lapsenlapsia ikävöidään ja isovanhemmat haluavat nähdä heitä.

Lisäksi vanhemmat kertovat toiveistaan, kuten siitä, että isovanhempia halutaan nähdä useammin, heidän toivotaan olevan enemmän tekemisissä perheen kanssa tai että isovanhemmat viettävät lastenlastensa kanssa aikaa useammin. Osalle tähän liittyy isovanhempien ja perheen välinen maantieteellinen etäisyys, jonka vuoksi tapaaminen on vaikeampaa. Tästä syystä myös välimatkan toivotaan olevan pienempi, koska se helpottaa kasvokkaisen näkemisen järjestämistä. Isovanhempien toivotaan uskaltavan olla lastenlasten kanssa myös ilman vanhempia, ja eräs kertoi uskalluksen puutteen johtuvan aiemmin eristäytymistä vaatineesta korona-ajasta, jolloin lasta ei pystytty näkemään ollenkaan kasvotusten. Lisäksi eräs vanhempi mainitsee, että kun isovanhemmat jäävät eläkkeelle, heillä toivotaan olevan silloin enemmän aikaa tavata perhettä. Joku toivoo isovanhemmilta isompaa kiinnostuksen osoittamista myös häntä ja hänen asioitaan kohtaan sen sijaan että kiinnostus kohdistuu pelkästään lasten elämään ja asioihin.

6.2 Isovanhempien tarjoaman tuen muodot

Yhteydenpitoon liittyy olennaisesti myös isovanhemmilta saatu tuki sekä apu. Vanhempien kerrotaan auttavan useammin omia jo aikuisia lapsiaan kuin päinvastoin (Hämäläinen & Tanskanen 2020, 117). Yksi merkittävä tuen muoto liittyy taloudelliseen ja materiaaliseen tukeen. Reilu kolmasosa vanhemmista kertoo saavansa taloudellista tukea isovanhemmiltaan jossain muodossa. Taloudellista tukea saadaan kaikilta isovanhemmilta tai osalta heistä. Vastaajista osa myös erittelee, mihin taloudellinen tuki on osoitettu. Sitä saadaan esimerkiksi tarpeen mukaan, ajoittain, isoihin hankintoihin, taloudellisesti haastavina aikoina, hedelmöityshoitojen kustannuksiin tai yleisesti lapsiperheen kuluihin:

"...Oma isä huomioi usein myös taloudellisesti antamalla välillä "vaipparahaa". Taloudellinen tuki ei ole meille tarpeellista, mutta mieltä lämmittää, kun huomioidaan. Myös vaimon isän keino huomioida perhettämme liittyy materiaan." (Vastaaja 3)

Edellisessä sitaatissa todetaan, että vaikka taloudellinen tuki ei ole tarpeen, voidaan sitä kuitenkin pitää merkityksellisenä. Kuitenkin osa isovanhemmista tekee lapsille erilaisia tarpeellisia hankintoja, kuten ostaa vaatteita ja muunlaisia tarpeita. Näiden lisäksi isovanhemmat antavat erilaisia tavaroita, neulottuja sekä kudottuja vaatteita ja suvussa kiertäneitä tavaroita. Tavaroiden antamiseen saattaa liittyä erilaisia syitä, kuten seuraavassa sitaatissa, jossa korostuvat isovanhemman oma tausta sekä mielenkiinnon kohteet, joihin lapsenlapsi halutaan osallistaa:

"...lapsen toinen pappa tuo lapselle usein kirjoja (hän on kirjakeräilijä ja haluaa tartuttaa lapseen rakkauden lukemiseen) ..." (Vastaja 4)

Mainintoja on myös siitä, miten isovanhemmat antavat lapsille lahjoja, rahalahjoja tai lasten nimissä aiotaan sijoittaa. Lisäksi isovanhempien kerrotaan antaneen ennakkoperintöä, maksaneen lomiammattilaisille ja erään isovanhemman ovat tarjonneet kesätöitä lapsenlapselleen. Lapsille ostetaan lisäksi herkkuja ja osa kertoo, miten isovanhemmat hemmottelevat tarpeettomasti lapsenlapsiaan. Isovanhemmat antavat myös perheelle ja perheen vanhemmille erilaista materiaalia.

Jotkut sateenkaariperheen vanhemmat saavat isovanhemmilta emotionaalista tukea. Emotionaalista tukea saatetaan saada silloin, kun isovanhemmat asuvat kaukana. Tällöin esimerkiksi arjessa auttaminen ei ole mahdollista. Osa kertoo saavansa emotionaalista tukea tarvittaessa, ja se on joko kuuntelemista tai keskustelemista. Isovanhempien kautta saadaan lisäksi laajemmin yhteisöön kuulumisen tuntemuksia.

"Henkinen tuki ja ymmärrys pienen lapsen vanhempina olemisessa. Isoäidit antavat välillä jopa ihan hyviä konkreettisia neuvoja..." (Vastaja 3)

"Olen voinut tukeutua anoppiin lapsen syntymästä alkaen, hänen kanssaan voin pohtia kasvatukseen liittyviä asioita, hän on aina kiinnostunut lapsen ja perheemme asioista..." (Vastaja 5)

Aineistossa on erilaisia mainintoja siitä, miten emotionaalisen tuen ohella isovanhemmat ovat vertaistukena vanhemmuuteen sekä lasten kasvatukseen ja kasvuun. Edellä olevissa

sitaateissa vastaajat kertovat, miten isovanhempien kanssa voi pohtia kasvatukseen liittyviä asioita yhdessä ja näillä on ymmärrystä, mitä on olla pienen lapsen vanhempi. Isovanhemmilta saadaan myös yleisesti tukea ja neuvoja vanhemmuuteen. Vanhemmille annetaan neuvoja sekä pyydetessä että pyytämättä ja ne saattavat liittyä joko yleisesti mihin tahansa erilaisiin asioihin tai juuri kasvatusasioihin tai vanhemmuuteen. Isovanhemmat osoittavat myös kiinnostusta perheen ja lasten asioihin. Isovanhempia kiinnostaa lasten tilanne ja he haluavat olla lasten tukena sekä muutenkin yleisesti mukana heidän elämässään. Aineistossa mainitaan, miten ylipäättään tietä, että isovanhemmat ovat lasten tukena, tukee myös vanhempaa. Myös isovanhempien läsnä oleminen juhlissa koetaan tukemiseksi.

Yhtenä merkittävänä tuen muotona suurin osa vastanneista sateenkaariperheen vanhemmista kertoo saavansa arjessaan perheen isovanhemmilta apua lastenhoidossa. Lastenhoitoapua annettiin erityisen paljon myös Sukupolvien ketju -tutkimuksen mukaan (Danielsbacka ym. 2020a, 137). Lastenhoitoapua tarvitaan tarpeenkin mukaan. Mikäli on puutetta ajallisista, taloudellisista tai toiminnallisista resursseista, syntyy tarve perheenjäsenien avulle. (Hämäläinen & Tanskanen 2020, 112.) Osa vanhemmista ei ole lastenhoitoapua tarvinnut, toivonut tai sitä ei ole paljon pyydetty. Lastenhoitoapua ei harkittu esimerkiksi lapsen ollessa pieni.

Toiset erittelevät, miten paljon lastenhoitoapua saadaan, ja jotkut saavat sitä paljonkin tai säännöllisesti, osa taas satunnaisesti tai harvoin. Apua saadaan tarvittaessa esimerkiksi tilanteissa, joissa vanhemmilla on jokin pakollinen meno tai lapsen sairastuessa. Toiset kertovat saaneensa lastenhoitoapua erityisesti silloin, kun lapsi oli pienempi. Lastenhoitoapua saadaan joko tietyltä, useammalta tai kaikilta isovanhemmilta. Lastenhoitoavun saamiseen saattaa vaikuttaa esimerkiksi isovanhempien ikä ja maantieteellinen etäisyys suhteessa perheeseen sekä isovanhempien resurssit yleensä. Jotkut toivovatkin lastenhoitoapua isovanhemmiltaan enemmän. Isovanhempien toivotaan olevan myös oma-aloitteisia tarjoamaan ja antamaan lastenhoitoapua. Eräs mainitsee perheen tukiverkon olevan heikko, jolloin isovanhempien apu lastenhoidossa olisi todella arvokasta ja tukisi suuresti esimerkiksi vanhempien parisuhdetta.

Lastenhoitoapua saadaan sekä perheen kotona että isovanhempien luona, jossa lapset ovat olleet hoidossa. Lastenhoitoapu saattaa sisältyä vierailujen yhteyteen tai kun aikaa vietetään yhdessä, kaikki paikallaolijat ottavat vastuuta lapsesta ja lapsen kanssa ollaan ilman vanhempiakin. Lastenhoitoapua on saatu lyhytaikaisemmin kuten alle tunnista muutamiin tunteihin tai esimerkiksi vain päiväsaikaan. Osa isovanhemmista tulee varta vasten perheen luokse kylään moneksi päiväksi tarpeen vaatiessa ja jotkut kertovat, että isovanhemmat ottavat lapsen tai lapset yökylään hoitoon:

”Osa isovanhemmista toivoo lasten yökyläilevän luonaan ja yhdessä mummolassa lapset viettävät ”leiriviikonloppuja” loma-aikoina serkkujensa kanssa. Isovanhemmat ovat auttaneet hoidossa lasten ollessa pieniä...” (Vastaja 6)

Kuten yllä olevan sitaatin perusteella voidaan huomata, isovanhemmat ovat innokkaitakin lapsenvahteja. Aineistossa on myös muita mainintoja, miten jotkut isovanhemmista ovat innokkaita vapaaehtoisia lapsenvahteja ja ilmaisevat toiveensa lastenlasten kanssa vietetystä yhteisestä ajasta.

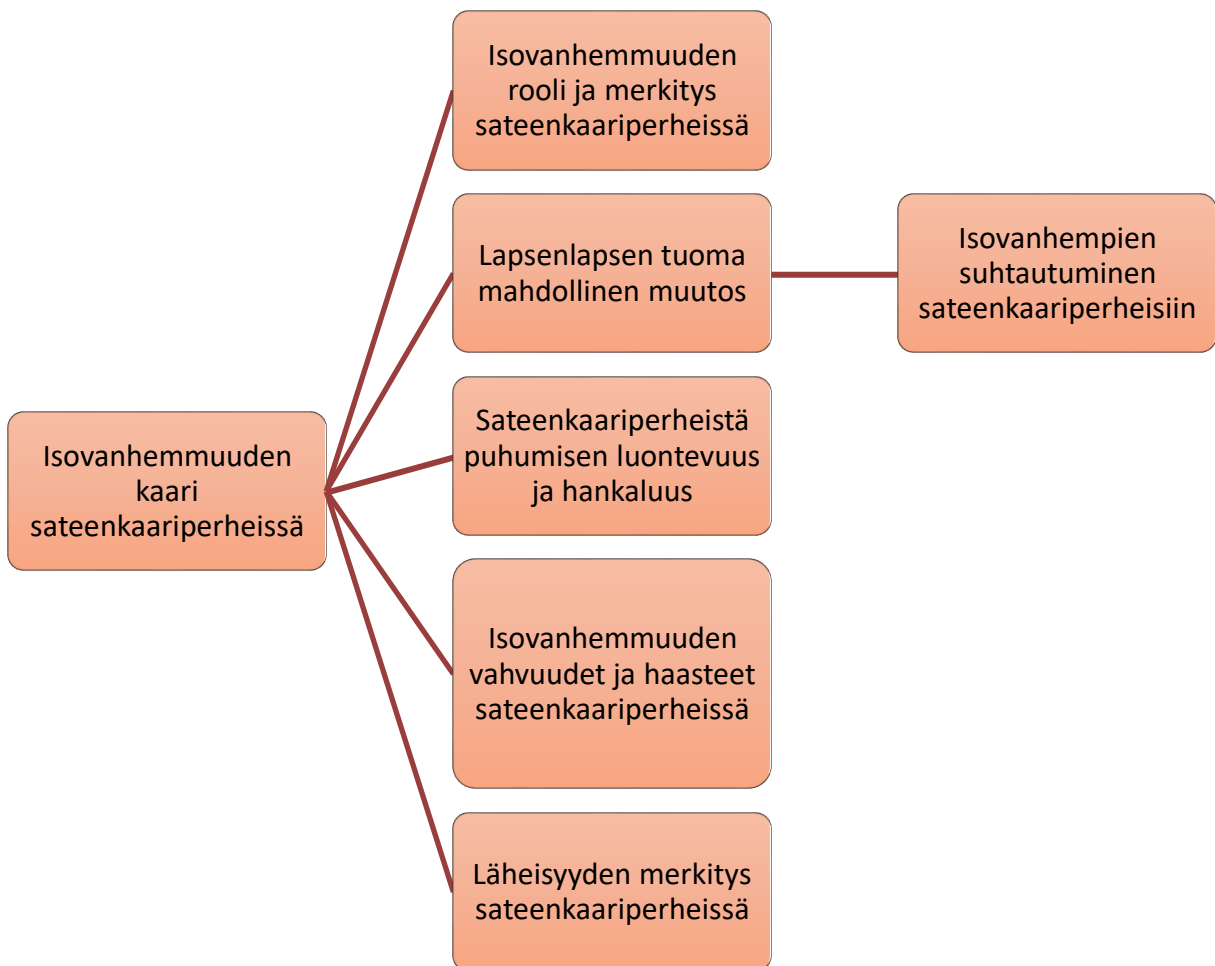
Tukea ja apua saadaan edellisten lisäksi käytännön ja arjen asioiden hoitamiseen. Sitä saadaan sekä tarvittaessa että satunnaisesti. Käytännöllistä tukea saadaan esimerkiksi kodinhoitoon, siivoukseen, koirien hoitoon, kaupassa käymiseen ja kodin huoltotöihin. Tukea saatiin myös käytännön neuvojen muodossa. Osa isovanhemmista auttaa kuljettamalla lapsia harrastuksiin ja tavaroita tarpeen mukaan. Jotkut saavat autoa tai varastotiloja isovanhemmilta lainaan.

Osa vastanneista kertoo yleisesti, että isovanhemmat auttavat perhettä monissa erilaisissa asioissa ja heidän kerrotaan olevan tukena koko perheelle. Tuki näkyy arjen jakamisessa ja yleisesti siinä apuna olemalla sekä niin sanottuna taustatukena. Osa isovanhemmista on kiinteästi mukana perheen elämässä ja apua saatetaan saada paljonkin. Jotkut ilmaisevat isovanhempien antavan hyvää tukea. Toiset mainitsevat, miten apua ollaan aina valmiita antamaan ja isovanhempiin pystytään tukeutumaan. Tuesta käytettiin lisäksi ilmaisuja ajallinen ja fyysinen tuki. Näiden voi ajatella liittyvän juuri elämässä mukana olemiseen läsnäolon kautta tai ajan antamiseen perheille. Jotkut isovanhemmat eivät pysty olemaan niin paljon perheen tukena, kuin itse toivoivat. Osa vanhemmista ei kuitenkaan odottanut

isovanhemmilta isommin tukea tai apua elämäänsä ja osa taas toivoo sitä enemmän. Aineistossa mainitaan, miten ajan saatossa tuki on niin sanotusti kääntänyt suuntaa isovanhempien ikääntyessä, jolloin heitä autetaan esimerkiksi digiasioissa ja pihatöissä.

7 Isovanhemmuuden kaari sateenkaariperheissä

Tässä luvussa syvennyn siihen, mitä isovanhemmuus on perheessä, jossa sateenkaaridentiteetti liittyy vanhemmuuteen. Luvussa tarkastelen isovanhempien roolia sekä merkitystä sateenkaariperheissä. Tämän lisäksi kerron lapsenlapsen tuomasta mahdollisesta muutoksesta sekä edelleen sateenkaariperheeseen suhtautumisesta. Luvussa paneudun myös perheen ulkopuolisille kertomiseen sekä erilaisiin isovanhemmuuden vahvuuksiin ja haasteisiin sateenkaariperheissä erityispiirteinä. Lopussa tarkastelen vielä läheisyyden kokemusta ja merkitystä suhteessa sateenkaariperheen isovanhempiin.

Kuvio 2. Isovanhemmuuden kaari sateenkaariperheissä

7.1 Isovanhemmuuden rooli ja merkitys sateenkaariperheissä

Osa vastanneista kuvailee isovanhemman tai isovanhemman roolin merkitystä yleisesti sateenkaariperheessä. Isovanhempien roolin tai merkityksen kerrotaan olevan tärkeä ja isovanhempia kutsutaan rikkaudeksi. Yksi mainitsee, miten isovanhemmat kokevat haluamansa ison roolin perheessä tärkeäksi. Perheen eri isovanhemmilla on perheen sisällä erilaisia rooleja. Isovanhemman merkityksen kerrotaan kasvaneen esimerkiksi tilanteessa, jossa toinen isovanhempi on menehtynyt. Roolin merkitys voi myös kasvaa:

”Meille isovanhemmat ovat olleet erittäin tärkeitä ja olen hyvin kiitollinen heidän avustaan. Koen että isovanhempien rooli tulee tulevaisuudessa vain kasvamaan kun lapsi kasvaa sen ikäiseksi että pystyy paremmin olemaan itsenäisesti isovanhempien kanssa tai matkustamaan itsenäisesti isovanhemmille” (Vastaaja 7)

Toisaalta osa kertoo, että isovanhempien rooli tai merkitys perheessä on jokseenkin etäinen tai heikko. Osa kertoo isovanhempien liian suuren roolin ahdistavan. Eräs toteaa myös, että mikäli suhteet isovanhempisiin olisivat toisenlaiset, olisi heidän merkityksensä todennäköisesti suurempi. Tähän on vaikuttanut isovanhempien negatiivinen suhtautuminen sateenkaarevuuteen ja siitä aiheutunut välien katkeaminen kokonaan tai hetkellisesti.

Osa vanhemmista kertoo, että isovanhemmat ovat erityisesti lapsille tärkeitä aikuisia. Isovanhempien kerrotaan olevan rakkaita ja merkityksellisiä aikuisia lapsille, mahdollisesti jopa yksi tärkeimmistä aikuisista tai vanhempien jälkeen tärkeimpiä aikuisia. Isovanhempien koti saatetaan kokea tärkeäksi paikaksi lapsille, ja sitä kuvaillaan toiseksi kodiksi.

Isovanhemmat ovat lasta ymmärtäviä, läheisiä ja tuttuja aikuisia. Heidät koetaan turvallisiksi ja luotettaviksi:

”Lapselle turvallinen aikuinen, jolle voi näyttää koko tunneskaalan ja joka reagoi lapsen ei toivottuihin käytösmalleihin vanhempien toivomalla tavalla.” (Vastaaja 8)

Osa vanhemmista kertovat isovanhempien rooliin ja merkitykseen liittyen, miten isovanhemmat antavat sekä perheelle, vanhemmille että lapsille apua, tukea ja turvaa. Tuen

kerrotaan olevan mahdollisesti myös molemminpuolista, eli se kohdistuu myös perheeltä isovanhemmille. Isovanhempia saatetaan pitää osana omaa tukiverkkoa.

Lisäksi isovanhempien merkitys liittyy välittämiseen:

"...että on ihmisiä jotka rakastavat heitä aina omien vanhempien lisäksi. Lapset tietävät, että he ovat aina siinä heitä varten." (Vastaja 1)

Osa myös kertoo, miten merkittävää on, kun lapsilla on tieto siitä, että isovanhemmat ovat olemassa. Hyviä suhteita isovanhempiin halutaan vaalia ja niitä pidetään tärkeinä. Osa kertoo, että isovanhemmilta lapset saavat rakkautta sekä välittämisen kokemuksia, jotka ovat luonteeltaan pyyteettömiä. Eräs toivoo isovanhemmilta sekä läsnäoloa että rakkautta lapselle. Lisäksi osa kertoo, miten lapset saavat kokemuksen hyväksynnästä isovanhemmilta, biologiseen sukulaisuussiteeseen katsomatta. Isovanhempia pidetään pysyvämpinä ihmisinä lasten lähipiirissä kuin esimerkiksi ystäviä. Esimerkiksi, jos ystäväpiiri muuttuu, isovanhemmat edelleen pysyvät lasten elämässä.

Isovanhempien rooli on lisäksi aikuisena olemista lapsen elämässä lapsen omien vanhempien lisäksi. Osan mukaan he totuttavat lapsia olemaan myös muiden aikuisten kanssa kuin pelkästään omien vanhempien kanssa.

"Lapsille kehittyy oma suhde isovanhempiin, esim. kuopukseni on todella läheinen ukkinsa kanssa: he tykkäävät touhuta yhdessä ja heillä on ihan omat jutut." (Vastaja 9)

Jotkut vanhemmat puhuvat isovanhemmista nimenomaan lapsen omina aikuisina tai aikuisina, joihin he voivat muodostaa omanlaisensa ihmissuhteen. Eräs kuvaa isovanhempaa lapsen erityisenä "extra-aikuisena", eikä esimerkiksi hoitajana. Isovanhemmat nähdään osana sosiaalista elämää ja tärkeänä sosiaalisena suhteena lapsille, joita on myös tärkeää ylläpitää.

Aineistossa isovanhempia kuvataan erilaisin perhe- ja läheissuhteisiin viittaamin termein. Vastauksissa vanhemmat kertovat isovanhempien tai jonkun tietyn isovanhemman olevan osa perhettä. Perheenjäsenenä isovanhemmilta halutaan osallistumista perheen elämään, ja että

he muodostaisivat läheisen suhteen. Yksi vanhempi mainitsee, miten hän näkee isovanhemman olevan hänelle äidin roolissa. Isovanhempia kutsutaan myös ystäviksi. Toiset taas kertovat isovanhempien olevan osana sukua tai sukulaisia. Isovanhempien kerrotaan olevan linkkinä lapsille tutustumisessa muihin perheen sukulaisiin. Isovanhempia pidetään tärkeinä ylisukupolvisina ihmissuhteina, jotka muodostavat jatkumoa ja yhteyttä sukuun, minkä kautta lapset tietävät mistä he tulevat ja millaiset heidän juurensa ovat suvun näkökulmasta. Eräs kuvailee isovanhemman roolia seuraavasti:

”Isovanhemman rooli on todella tärkeä. Se luo lapselle sukujuuret, paikan jonne kuulua. Hän saa kokea olevansa hyväksytty oli sitten veri sukulainen tai ei. (Meillä isovanhemmat eivät ole eritelleet lapsia vaan kaikki ovat yhtä sukua/tärkeitä) Isovanhemman rooli on antaa roolimallia, olla tukena ja turvana. Kertoa entisaikojen juttuja ja kertoa mitä me olemme lapsina tehneet. Yhteydenpito yli sukupolvien.” (Vastaaja 2)

Eräs vastaaja kuvaa, miten ”veri on vettä sakeampaa”, mutta sukulaisuuden olevan isovanhempiin syvää ja vahvaa huolimatta siitä jakavatko isovanhemmat ja lapset samat geenit. Isovanhemmat kertovat omalle sukupolvelleen merkityksellisiä asioita ja samalla ”tuovat jatkumoa”:

”Isovanhemmat tuovat jatkumoa ja eri ikäluokkien kohtaamisia lähemmäs. läkkäät isovanhemmat tuovat myös historiaa lähemmäs ja käsitettävämmäksi osaksi, koska osa tapahtumista (esim. sota) nivoutuu osaksi heidän elinkaartaan.” (Vastaaja 6)

Osa vastanneista kertoo isovanhempien edustavan eri sukupolvea, ja isovanhempien kautta eri ikäluokat kohtaavat toisensa.

Vanhemmat kertovat, että isovanhemman rooli on toimia roolimallina tai esimerkkinä lapselle, kuten Vastaaja 2 edellisessä sitaatissaan viittaa. Joku mainitsee hienoksi asiaksi, miten isovanhemmat näyttävät esimerkin pitkästä parisuhteesta. Eräs taas kertoo, miten isovanhemmat ovat lasten ihailun kohteena. Aineistossa on mainintoja, joissa vanhemmat erittelevät, että isovanhempien kautta lapsi saa esimerkiksi miehen mallin silloin, kun lapsella ei ole perheessä isää. Tiettyyn sukupuoleen liittyvän roolimallin saaminen isovanhemmista on koettu merkittävänä lapselle:

”Erityisesti poikamme on pienestä asti kokenut molemmat isoisänsä tärkeinä ja puhuu heistä paljon ja on selkeästi samaistunut isoiisiinsa ja ylpeä siitä, että tekevät yhdessä ”miesten juttuja” tai että vaikka pääsee isoisän kanssa saunaan...” (Vastaaaja 10)

Edelliseen sitaattiin liittyy myös se, miten osa vanhemmista kertoo isovanhempien roolista olla läsnä lasten elämässä ja osallistua siihen. Osa kertoo myös roolista viettää lasten kanssa aikaa ja miten lapsetkin odottavat isovanhempien tapaamista etänä tai kasvotusten ja isovanhempien luona vierailuja innolla. Isovanhemmuuteen liittyen esitetään toivomus heidän pitkälle iälle ja terveydelle, joka liittyy osaltaan myös siihen, että isovanhemmat pystyvät olemaan mukana lapsen elämässä mahdollisimman pitkään. Joku mainitsee, miten toivoo isovanhempien elävän onnellisina sekä omina itseinään. Isovanhempien roolin ja merkityksen kerrotaan liittyvän lisäksi kokemusten, näkemysten ja erilaisten elämysten mahdollistajana olemiseen. Isovanhemmat ovat keskenään erilaisia, jolloin he mahdollistavat esimerkiksi erilaisia elämyksiä lapselle. Lisäksi:

”Heidän kauttaan lapselle avautuu nähtäväksi erilaisia näkökulmia ja ajatusmaailmoita ja toimintatapoja elämässä.” (Vastaaaja 6)

Näiden lisäksi isovanhempien rooliin nähdään liittyvän lasten ilahduttamista, hemmottelemista ja heidän kanssaan hauskanpitoa. Osa kertookin, miten pääsääntöisesti isovanhemmat voivat nauttia lasten kanssa leikkimisestä ja tekemisestä.

”Isovanhempien rooli on kuitenkin meihin vanhempiin verrattuna selvästi hemmottelevampi eivätkä he aseta lapsille rajoja samalla lailla kuin me vanhemmat ja selkeästi varovat pahoittamasta lasten mieltä. Asioille, jotka me äidit kiellämme, isovanhemmat saattavat vain nauraa ja sallia.” (Vastaaaja 10)

”Ne ovat sellaisia omia vanhempia hauskeempia turvallisia aikuisia. Heidän rooli olisi ihanteellisesti viettää lastenlasten kanssa aikaa silloin tällöin jolloin sekä lapset että vanhemmat saavat vähän vaihtelua. Ja olla osana perhettä.” (Vastaaaja 11)

Olenaisesti isovanhemman kevyempi rooli viittaa siihen, miten isovanhemmat eivät ole kasvatusvastuussa samalla tavalla, miten lasten vanhemmat ovat. Jotkut vanhemmista

kuitenkin kertovat isovanhemman roolin ja merkityksen liittyvän vanhempien tukemiseen ja auttamiseen arjessa. Isovanhempien rooli liittyy esimerkiksi saatuun lastenhoitoapuun ja yleiseen käytännön arjen apuun sekä kasvatustyöhön osallistumiseen. Näihin liittyen aineistossa on erilaisia mainintoja. Rooliksi nähdään avun ja tuen antaminen vanhemmille tarvittaessa. Isovanhempia kuvaillaan ”korvaamattomaksi arjen avuksi”, ja he ovat merkityksellinen arjen tuki. He antavat sekä hoivaa että huolenpitoa lapsille ja vanhemmille taas he ovat erittäin tärkeä apu lastenhoidossa. Isovanhemmilta toivotaan myös enemmän rajojen asettamista ja vähemmän hemmottelua. Eräs myös mainitsee, miten isovanhemmille lasten hoitoon jättäminen koetaan turvalliseksi ja isovanhempien avusta ollaan kiitollisia. Isovanhemmat lisäksi tukevat lapsen kehitystä sekä kasvua. Kuitenkin isovanhemman rooli poikkeaa vanhemman roolista:

”Isovanhemmat osallistuvat lasten kasvatukseen ilman vastuuta siitä. He antavat vanhemmille hengähdystauon arjessa ja helpottavat sitä. Pitävät hauskaa lastenlasten kanssa!” (Vastaaja 12)

Aineistossa on mainintoja, miten isovanhempien tehtävä on tukea kasvatustyössä, eikä olla päävastuussa ja kasvattaa lasta, vaikka lastenhoitoapu välillä tarpeen onkin. Isovanhempien apua ei tule pitää myöskään itsestäänselvyytenä ja heidän ei ole pakko auttaa, vaikka lasten kanssa vietettyä yhteistä aikaa toivotaankin. Isovanhemmilla on mahdollisuus olla iso arjen tuki halutessaan, joka parantaa jaksamista perheessä. Isovanhemmat mahdollistavat vanhempien kahdenkeskistä aikaa, ilman lasta:

”Vanhemmille edes satunnaisen vapaa-ajan mahdollistaja ja sitä kautta parisuhteen hyvin voinnin takaaja (etenkin hoitoapuun pystyvät isovanhemmat). Isovanhempi on parhaimmillaan kasvatuksellinen kumppani...” (Vastaaja 8)

”Heillä on, ainakin yleensä, viisautta ja elämäkokemusta esim. kasvatasioissa, vaikka mielipiteet ja arvot eivät välttämättä aina kohtaa.” (Vastaaja 9)

Isovanhemmat toimivat vertaistukena ja he ovat vertaisina vanhemmille, koska he ovat itse jo olleet vanhempia. Kuitenkin asioissa saattaa olla näkemyseroja ja mielipiteet ja arvot voivat olla ristiriidassa. Eräs vanhempi toivoo isovanhemmilta kunnioitusta niin perheen arvoja kuin valintojakin kohtaan, ja isovanhemmat ovat kunnioitustaan näitä kohtaan myös osoittaneet.

7.2 Lapsenlapsen tuoma mahdollinen muutos ja isovanhempien suhtautuminen sateenkaariperheisiin

Moni sateenkaariperheen vanhempi kertoo, miten vanhemman ja isovanhemman suhteessa ei ole tapahtunut muutosta lasten tulon myötä. Suhde ennen lapsia oli samanlainen mitä tälläkin hetkellä. Osassa perheistä kuitenkin vain osaan isovanhemmista suhde on säilynyt muuttumattomana. Useammilla suhde on säilynyt hyvänä, lämpimänä tai läheisenä, mutta osa kuvailee suhdetta esimerkiksi vaihtelevaksi tai melko hyväksi. Toiset kertovat, että suhde on lähes samankaltainen, mitä ennen lapsien tuloa, mutta pieniä muutoksia on tapahtunut lasten tulon myötä ja esimerkiksi tämä on voinut näkyä tiettyjen isovanhempien lähentymisenä tai etääntymisenä. Lisäksi, vaikka isovanhemmat koetaan yhtä läheisiksi, on esimerkiksi yhteydenpito ja tapaamiset voineet tiivistyä ja perheiden avun tarve kasvaa. Isovanhempien kerrotaan myös olevan innoissaan lapsenlapsista, joka on vaikuttanut suhteeseen lähentävästi. Toisaalta hetkellisesti lapsen syntymän jälkeen on esiintynyt hieman haasteita, jonka jälkeen hyvä suhde on palautunut isovanhempien kanssa.

Lapsenlapset saattavat toimia isovanhempia ja vanhempia yhdistävinä tekijöinä ja korjata etääntyneet tai jopa katkenneet välit (Nätkin 2018, 152). Vanhempien ja isovanhempien suhteissa kerrotaan tapahtuneen isompiakin muutoksia. Jotkut vanhemmat kertovat, miten kaikkiin tai osaan perheen isovanhempiin lasten tulon jälkeen välit ovat lähentyneet tai parantuneet, ja osa kertoo välien parantuneen huomattavasti. Lapsenlapsilla kerrotaan olevan isovanhemmille suuri merkitys ja isovanhemmuus koetaan tärkeäksi, jonka takia lasten elämässä halutaan olla kiinteämmin mukana. Välit ovat voineet olla ennen lapsia hyvät tai läheiset ja muuttuneet vain entistä paremmiksi ja läheisimmiksi:

”Lapsien tulon jälkeen välit ovat vain parantuneet ja lämmenneet. Nousseet uudelle tasolle. Olemme olleet vielä enemmän perhe kuin ennen.” (Vastaaja 2)

Aineistossa osa vanhemmista taas kertoo suhteen olleen ennen lapsia heikko tai etäinen ja lasten jälkeen se on koettu vahvaksi tai hyvin läheiseksi. Osalla ennen lapsia oma suhde vanhempiin on vaihdellut jossain määrin esimerkiksi läheisyyden kokemuksen näkökulmasta. Välit ovat saattaneet olla ennen lapsia myös kokonaan katkenneet, kun vanhemmat kertoivat omasta parisuhteestaan ja sateenkaarevuudesta. Vasta lapsenlapsen syntymän jälkeen

isovanhemmat ovat esimerkiksi suostuneet tapaamaan lapsensa kumppanin, ja suhdetta on rakennettu hyväksi asti. Lisäksi jotkut kertovat, miten isovanhemmat eivät hyväksyneet parisuhdetta tai siihen on suhtauduttu negatiivisesti ennen lapsia, kuten seuraavassa vanhempi kertoo suhteen ennen lapsia olleen:

”Ristiriitainen. Vanhempieni oli vaikea hyväksyä parisuhdettani enkä kokenut, että pystyisin puhumaan heille kaikesta ilman arvostelua tai tuomitsemista.” (Vastaja 9)

Ja lasten jälkeen taas:

”Läheisempi. Lapset ovat ehkä tuoneet meitä taas yhteen, koska lasten asioista tulee juteltua paljon. Toisaalta en vielääkään kerro hirveästi omasta elämästäni vanhemmilleni, tuntuu, että lastenlasten asiat kiinnostaa heitä enemmän.” (Vastaja 9)

Aineistossa on mainintoja siitä, miten lasten tulo on vaikuttanut parisuhteen hyväksymiseen ja perheeseen suhtautumiseen positiivisemmin. Eräs vanhempi mainitsee, että hänellä on pyrkimys siihen, että isovanhempien ja lasten välit säilyvät hyvinä, vaikka itsellä onkin ollut ennen lapsia huonoja kokemuksia ja kokemus etäisemmistä väleistä. Jotkut kertovat, että isovanhempien lähentyminen lasten myötä on saattanut jopa ahdistaa tai se on koettu liialliseksi, koska isovanhemmat haluavat nähdä lapsia niin paljon:

”Lasten synnyttyä kavereiden tapaamiset ovat jääneet vähemmälle ja isovanhempien kanssa vietetty aika on kasvanut. Lisäksi olemme alkaneet myös käydä välillä yhteisillä lomilla. Kaikkiaan lasten tulon jälkeen on välillä tuntunut, että isovanhempien kanssa vietetään aikaa jo liikaakin, mutta selkeästi sekä isovanhemmilla että lapsilla on kova toive yhteiselle ajalle.” (Vastaja 10)

Isovanhemmuutta voidaankin pitää tasapainotteluna, jolloin esimerkiksi omaan lapseen kohdistuvat ja koetut vahvat suvun jatkumon ylläpitämiseen liittyvät tarpeet pitää tasapainottaa, koska myös oman lapsen puoliso ja lapsenlapset on huomioitava omien tarpeiden ohella. Joskus isovanhemman on hyvä ymmärtää antaa nuorelle perheelle myös omaa tilaa. (Nätkin 2018, 154.) Huomionarvoista on erään vanhemman maininta siitä, että suhteeseen on vaikuttanut myös muut asiat kuin lapsien tulo ja perheellistyminen, kuten

esimerkiksi erilainen elämäntilanne ennen lapsia ja sitä kautta tarve omalle tilalle ja etäämmällä oleminen omista vanhemmista. Eräs myös mainitsee, miten oman parisuhteen päättyminen on lähentänyt välejä isovanhempiin, silloin kun isovanhemmille on ollut hankaluuksia hyväksyä parisuhdetta.

”Toisen puolen isovanhempiin (lapsen biologisiin isovanhempiin) oli suhteet poikki uskonnollisen vakaumuksen luoman ristiriidan vuoksi (oma lapsi oli aina tervetullut kylään, mutta lapsettomana perheenä emme olleet toivottua vierasseuraa). Suhde oli poikki meidän perheen päätöksestä.

Toisen äidinpuolensuku suhtautunut perheeseen lämpimästi ennen lapsen tuloa. Yhteydenpito ollut ehkä hieman harvempaa.” (Vastaja 8)

Ja lasten jälkeen:

”Lapsen tulo perheeseen sai miettimään asioita uudelta kulmalta eikä haluttu riistää lapselta toisen puolen isovanhempia uskonnon vuoksi. Myös koko perheenä olimme tervetullempi kylävieras lapsen myötä.

Toisen äidinpuolensuku (joka suhtautunut hyvin perheeseen jo ennen lapsen tuloa) välit ovat entisestään lämmenneet sekä yhteyden pito tiivistynyt lapsen tulon myötä.” (Vastaja 8)

Osa myös kertoo, miten lasten tulon jälkeen suhde isovanhempiin on etäännytynyt, koettu etäisemmäksi tai heidän kanssaan ollaan vähemmän tekemisissä, kun ennen tekemisissä on oltu tiiviimmin tai isovanhemmat on koettu läheisemmiksi.

Suurin osa kyselyyn vastanneista sateenkaariperheen vanhemmista kertovat, että isovanhemmat suhtautuvat sateenkaariperheeseen hyvin. Tarkemmin kuvailtuna vanhemmat kertovat myös, miten isovanhemmat suhtautuvat luontevasti, neutraalisti, positiivisesti, avoimesti, erittäin hyvin sekä suurella ilolla sateenkaariperheeseen. Toisten mukaan sateenkaariperheeseen suhtaudutaan samalla tavalla, kuten muihinkin perheisiin. Isovanhempien kerrotaan myös suhtautuvan samalla tavalla, miten omien sisarusten ei-sateenkaareviin perheisiin. Suhtautuminen on ”normaalia”, ja mitään erityistä suhtautumista ei koeta olevan. Yksi mainitsee, ettei koskaan ole ollut mitään ongelmia suhtautumisessa. Suhtautuminen on kuitenkin saattanut mietityttää vanhempia:

”Kaikki ovat suhtautuneet alusta asti todella hienosti. Omat ennakkoluulot esim. oman isän suhtautumisessa on työnnetty romukoppaan, hän on ollut todella kannustava.”
(Vastaaja 3)

Toisaalta isovanhempia on saattanut mietityttää, tuleeko oma lapsi perheellistymään:

”Heille molemmille perheemme on ihan tavallinen perhe ja ovat iloisia että heillä on lastenlapsia. Enemmän olivat huolissaan että lastenlapsia ei tulisi naisparille.”
(Vastaaja 14)

Isovanhempien mietteet mahdollisesta lapsenlapsettomuudesta on saattanut aiheuttaa huolta ja pelkoa. Lapsenlapsettomuus tai sen pelko voi olla ihmiselle vaikea paikka, ja siihen vaikuttaa myös ulkoinen paine silloin, kun ympärillä toiset ovat jo saaneet lapsenlapsia (Rotkirch & Fågel 2010, 35–36). Isovanhemmat ovatkin olleet lapsenlapsien tulosta onnellisia. Lapsenlapset ovat olleet odotettuja isovanhemmille, heitä on rakastettu ja lapsenlapset on heti otettu omaksi heidän synnyttyään. Eräs korostaa, että lasta on odotettu kovin, vaikka lapsi ei olekaan isovanhemmalle biologinen ja toinen kertoo, miten sosiaaliset isovanhemmatkin ovat ottaneet uutisen lapsen saamisesta sekä lopulta lapsen hyvin vastaan.

Jotkut vanhemmat kertovat, että perheen sisällä osa isovanhemmista suhtautuu positiivisesti ja osa taas negatiivisesti sateenkaariperheeseen. Osa kertoo, miten isovanhemmat suhtautuvat vaihtelevasti tai niin, etteivät puhu asiasta ollenkaan. Osalla isovanhemmista saattaa olla myös esimerkiksi varauksellinen suhtautuminen, mutta kuitenkin hyvä, koska suhde lapseen on biologinen. Suhtautuminen voi olla myös välttelevää:

”Välttelevä suhde toisen puolen isovanhempiin. Haluavat nähdä lapsenlastaan, mutta välttelevät vaikeista asioista puhumista (parisuhteestamme), jotta eivät menetä uudelleen luotua yhteyttä lapseensa ja lapsenlapseensa...” (Vastaaja 8)

Vanhemmat kertovat, että isovanhempien suhtautuminen on voinut muuttua. Ilmoitus perheellistymisestä voi herättää isovanhemmassa yllätyksen tai jopa järkytyksenkin tunteita (Rotkirch & Fågel 2010, 37). Eräs mainitsee, miten isovanhemmille ilmoitus lastenhankinnasta on ollut järkytys, ja miten omaa perhettä puolustaessa on pitänyt taistella niin, että on

asettunut omia vanhempia vastaan. Isovanhemmilla on ollut hankaluuksia lähinnä alkuvaiheessa eli ennen lapsia tai lasten tullessa, perheellistymisen yhteydessä. Isovanhemmat ovat esimerkiksi käyttäytyneet alussa varoen, vierastaen tai ihmetellen. Kuitenkin alun jälkeen ei ole enää ollut ongelmia tai mitään ihmeteltävää. Perheellistymiseen liittyvää vierastamista on selvitetty esimerkiksi keskustelemalla isovanhempien kanssa, joka on auttanut tilannetta. Eräs kertoo myös, miten:

”Olemme käyneet vanhempiemme kanssa kaapista ulostulemisen aiheuttaman järkytyksen, kun aloimme seurustella ja tämä tapahtui 10 vuotta ennen ensimmäisen lapsemme syntymää. Noiden 10 vuoden aikana olemme avoimesti puhuneet suunnitelmistamme perheellistyä ja sen tapahtuessa tuntui, että se oli isovanhemmista onnellinen ja hieno asia. Mikäli ensimmäinen lapsi olisi syntynyt samaan syssyyn kun aloimme seurustella, olisi isovanhemmilla varmasti ollut huomattavasti vaikeampi asennoitua, sillä molempien vanhemmille tyttären (seksuaalinen suuntautuminen) hyväksyntä oli aivan aluksi vaikeaa.” (Vastaaja 10)

Aineistossa on myös mainintoja, miten kaikki isovanhemat eivät hyväksy sateenkaarevaa parisuhdetta tai suhtautuvat siihen kriittisesti. Tästä syystä isovanhempien on vaikea suhtautua perheeseen positiivisesti. Lapsen puolisonvalinnalla on hyvin keskeinen merkitys vanhemmille, ja vanhempien kerrotaan puuttuvan jo aikuisten lastensa päätöksiin, kuten parisuhteeseen, mikäli se heidän mielestään näyttäytyy kohtalokkaana valintana (Ketokivi 2009, 40). Sukulaiset saattavat kohdistaa myös suoraa homofobiaa samaa sukupuolta olevien parisuhdetta kohtaan (Alanko & Kuusi 2020, 85). Eräs vanhempi kertoo, miten niille isovanhemmille, joihin ei pidetä yhteyttä ollaan osittain edelleen ”kaapissa” sateenkaarevuudesta, joka osaltaan aiheuttaa surua ja haastetta, koska toiveena on olla myös heihin yhteydessä samalla tavalla, kuten muihinkin isovanhempiin. Myös toinen vanhempi kertoo, miten joutuu piilottelemaan parisuhdettaan perheen isovanhemmilta, isovanhempien uskonnollisen vakaumuksen vuoksi. Parisuhteesta avoimena olemisen kautta pariskunnat voivat saada myös sosiaalista tukea, kun asioista puhuminen ja niiden jakaminen on mahdollista. Syrjinnän pelko ajaa esimerkiksi samaa sukupuolta olevia pareja pohtimaan, kenelle parisuhteesta pystyy kertomaan avoimesti ja millaisissa tilanteissa. (Alanko & Kuusi 2020, 85–86.)

Isovanhempiin välit ovat saattaneet katketa kokonaan tai hetkellisesti parisuhteen myötä, ja tästä syystä suhde ei ole välttämättä koskaan palautunut luottamuksen ja läheisyyden kokemuksen suhteen. Lisäksi isovanhemmilla on ollut vaikeuksia hyväksyä transsukupuolisuutta:

”Omilla vanhemmillani, etenkin äidilläni on ollut vaikeuksia hyväksyä transsukupuolisuuttani ja uutta nimeäni vaikka nimenmuutoksestani on jo 5 vuotta. Joka päivä mennään parempaan, mutta pelkään äitini joskus lipsauttavan vanhan nimeni ja näin ollen hämmentävän lasta. Vaikka tulemme olemaan lapselle avoin kaikista näistä asioista. Vaimoni vanhemmat ovat aina suhtautuneet minuun paremmin ja kunnioittaneet samantien nimenmuutostani yms.” (Vastaaja 7)

Eräät kertovat kuitenkin, miten lapsien tulosta on oltu innoissaan tai tilanne on helpottanut lasten syntymän jälkeen, vaikka sateenkaarevuuden hyväksyminen onkin aiheuttanut ongelmia. Jotkut kertovat, miten vanhempien parisuhteesta aiheutunutta isovanhempien negatiivista suhtautumista sateenkaarevuutta kohtaan on pyritty käsittelemään ennen kuin lapsia on hankittu. Toisaalta joillekin isovanhemmista hyvin suhtautumiseen ja ennakkoluuloista ylipääsemiseen on mennyt pitkiäkin aikoja, ja perheen sekä sateenkaaridentiteetin hyväksyminen on ottanut aikansa. Yksi mainitsee, että vasta yli vuosikymmenen jälkeen isovanhemmat ovat sopeutuneet tilanteeseen. Aineistossa on maininta myös ystäväistä ja kummeista, jotka ovat paikkaamassa niitä sukulaissuhteita, jotka ovat heikkoja.

Isovanhempien uskonnollisuuden ja ”perinteisen” arvomaailman kerrotaan vaikuttaneen suhtautumiseen, ja näin sateenkaariperhe perhemuotona on aiheuttanut esimerkiksi hämmennystä. Eräs mainitsee, miten isovanhemmat ovat parhaansa mukaan suhtautuneet sateenkaariperheeseen, sillä heidän aikanaan, esimerkiksi 40- tai 50-luvuilla syntyneillä, on maailmasta omanlaisensa käsitys. Toinen taas kertoo, miten isovanhempi on myös yrittänyt tulla paljon vastaan tilanteessa. Yksi kertoo, miten alun hankaluuden jälkeen sateenkaariperhe on saanut isovanhemmilta ihailua osakseen ja isovanhemmat ovat jopa ylpeilleet asialla. Toisaalta yksi kertoo, miten isovanhemmat olivat vanhempien eron yhteydessä lopulta vaienneet sateenkaariperheestä, johon paneudutaan lisää seuraavaksi samassa yhteydessä, kun käsitellään ulkopuolisille sateenkaariperheestä kertomista.

Eräs vanhempi kertoo, miten isovanhemmilla on tietynlainen käsitys isovanhemmuudesta:

”Isovanhemmilla omanlaisia odotuksia omista lapsista ja tulevasta isovanhemmuudesta tai tiestä isovanhemmuuteen. Omalla kohdalla isovanhempien matka hyväksymiseen on vienyt aikaa vaikka se ei kohdistunut meidän perheeseen (lasten täti myös sateenkaareva). Omalla kohdalla ollut onnellinen suhtautumisesta, mutta myös kauhulla nähnyt mitä se voisi olla. Omia lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti, mutta serkkuja ei (eri äidit synnyttäneet ja se nostanut eriarvoisuuden). Suoranaista syrjimistä ja hyljentää - jota en ole voinut hyväksyä. Nyt tilanne rauhallinen ja tasaisempi. Vaatinut kasvamista isoisällä.” (Vastaja 1)

Odotuksiin ja omiin käsityksiin voi liittyä myös asian käsittely ja prosessointi. Isovanhempien prosessoinnin kerrotaan tuoneen mukanaan myös hyviä piirteitä, joista kerrotaan esimerkiksi seuraavassa sitaatissa:

”Isovanhempien on tarvinnut myös henkilökohtaisesti prosessoida ei-normatiivinen perhemallimme. Se on tuonut lempeyttä ja normikriittisyyttä mukanaan. Prosessointi itsessään on saattanut olla haastavaa, mutta onneksi isovanhemmat ovat pääosin itse kantaneet vastuun omasta prosessistaan ja pitäneet asian perheeltäni etäämmällä.” (Vastaja 6)

Perhettä ei ole siis välttämättä sisällytetty henkilökohtaiseen käsittelyprosessiin mukaan. Yksi vanhempi myös mainitsee, miten heille on tärkeää, että moninaisuus on tullut kohdatuksi ja myös hyväksytyksi.

Vanhemmat kertovat edellä mainittujen lisäksi erilaisista toiveistaan liittyen suhtautumiseen ja hyväksymiseen. Aineistossa on mainintoja, joissa perhemuodolle toivotaan ymmärrystä sekä oman lapsensa sateenkaari-identiteetin tai parisuhteen hyväksymistä ja esimerkiksi kihlatun puhuttelua hänen nimellään ja yhteydessä olemista tähän kuulumisia kysymällä. Isovanhemmilta toivotaan, että he olisivat rohkeita ja avoimia keskustelemaan sateenkaariperheestä. Lisäksi toivotaan, etteivät isovanhemmat yrittäisi laittaa jo aikuisia lapsiaan tietynlaisiin muotteihin. Eräs esittää toiveen, ettei vanhempien tai perheen tehtävänä ole ikään kuin kannatella isovanhempia hyväksymään perhemuotoaan tai sen näkemistä tasavertaisena. Isovanhempien ei myöskään toivottu häpeävän mitään perhemuotoja tai

ajattelevan minkään perhemuodon olevan parempi tai arvokkaampi suhteessa toisiin. Myös vastaajan 6 toive kohdistuu oman perheen ulkopuolelle:

”Yhtä lempeää ja ymmärtävää vastaanottoa myös muita vähemmistö-ihmisiä ja -perheitä kohtaan. Että välittäminen läpileikkaisi isomminkin yhteiskuntaa.” (Vastaaja 6)

7.3 Sateenkaariperheistä puhumisen luontevuus ja hankaluus

Aineistossa vanhemmat kertovat siitä, onko isovanhemmille luontevaa puhua perhemuodosta perheen ulkopuolisille ihmisille ja ylipäätään, miten isovanhemmat perheestä kertovat. Vastaukset polarisoituvat suhteellisen paljon. Osa kertoo, miten isovanhemmille on luontevaa puhua sateenkaariperheen perhemuodosta ja miten isovanhemmat kertovat perhemuodosta avoimesti ja juuri siten, miten asia on ja millainen perhe on. Kaikilla ei kuitenkaan tästä ollut varmaa tietoa tai tietoa siitä, mitä sanoja isovanhemmat tarkalleen käyttävät, mutta he kuitenkin uskovat ja arvelevat kertomisen olevan avointa ja luontevaa. Toisaalta isovanhemmat eivät ole myöskään kertoneet hankaluuksista. Aineistossa mainitaan esimerkki, kun isovanhemmat kertovat lapsenlapsistaan, he kertovat myös sateenkaariperheestä avoimesti. Lisäksi mainitaan siitä, miten isovanhemmat käyttävät vanhempien toivomaa termistöä puheessaan. Muutama vastaaja kertoo, miten heidän läsnä ollessaan tai perheen sisällä isovanhempien puhuminen perhemuodosta on joko täysin tai melko avointa ja luontevaa ja yhden mukaan, perheen sisällä isovanhempien kanssa puhutaan kaikesta. Yksi kertoo tähän liittyen, miten isovanhemmat luottavat perheen tekemiin valintoihin.

Osa vastanneista erittelee, miten kaikille tai joillekin perheen isovanhemmille on luontevaa kertoa sukulaisille, läheisille, tuttaville, ystäville tai valituille ihmisille avoimesti sateenkaariperheestä. Yksi vanhempi taas kertoo, miten vieraammille ihmisille sateenkaariperheestä kertominen avoimesti saattaa tuottaa vaikeuksia. Toinen kertoo, miten pienellä paikkakunnalla kaikille tutuille ei kehdattu puhua. Toisaalta aineistossa on myös maininta siitä, miten isovanhemmat puolustavat sateenkaariperhettä kohdatessaan ahdasmielisyyttä.

Tämän lisäksi aineistossa on mainintoja, miten isovanhemmat kertovat sateenkaariperheestä esimerkiksi samalla tavalla, miten kaikista muistakin perheistä. Osa korostaa, että perheestä puhutaan, kuten puhuttaisiin ei-sateenkaariperheestäkin tai ”tavallisena” perheenä. Eräs vastaaja kertoo, miten asia on isovanhemmille arkipäivää ja toinen taas kertoo, että isovanhemmat ovat tottuneet perhemuotoon. Jotkut mainitsevat, miten isovanhemmat ovat olleet ylpeitä sateenkaariperheestä perhemuotona ja ylipäättään lapsensa perheellistymisestä. Eräs mainitsee myös, miten isovanhemmat ovat jopa avoimempia muille ihmisille, koska he ovat innoissaan lapsenlapsista ja toinen kertoo, miten:

”Isovanhemmat ovat tuoneet meidän perheen sateenkaarevuutta esille omassa arjessaan ja ovat avoimesti sateenkaari-ihmisten läheisiä. He voivat toimia allyinä (liittolaisina) omalta osaltaan myös omissa piireissään. Heidän elämäänsä tämä näkökulma on tuonut haasteita esim. kirkon piirissä. Toisaalta heidän maailmankuvansa on todennäköisesti avautunut meidän perheen kautta, minkä näen ainoastaan hyvänä asiana.” (Vastaaja 15)

Eräs pohtii, miten isovanhempien Pride-tapahtumaan osallistumisella pystyy välittämään ylpeytensä sateenkaariperheestä. Joidenkin perheiden kohdalla isovanhemmat puhuvat perhemuodosta nykyään avoimemmin kuin ennen:

”He ovat siinä tilanteessa, että molemmat lapset ja molempien lasten perheet sateenkaarevat, hyväksymisen kautta luulen, että se on nyt jo normaalia. Vei se varmasti lähemmäs 10v. Oma äiti ollut aina avaramielinen eikä ole arvostellut ihmisiä suuntautumisen kautta. Oma äiti ottanut meille kotiin asumaan seksuaalivähemmistöön kuuluvan, jonka oma perhe ei hyväksynyt tilannetta joten moninaisuus ollu osa omaa perhettä pitkään.” (Vastaaja 1)

Eli ajan saatossa sateenkaariperheestä perhemuotona kertominen on ollut luontevampaa, vaikka aihe on saattanut ensin vaatia hyväksymistä isovanhemmalta. Toinen vastaaja mainitsee myös, miten:

”Tiedän, että nykyään kertovat avoimesti. Omat vanhempani ovat aikanaan korostaneet mielestäni liikaa perhemuotoamme, se on vaikuttanut yliyrittämiseltä.” (Vastaaja 5)

Toisaalta tilanne saattaa olla myös päinvastainen:

”Ennen eroamme tuntui, että he tietoisesti opettelivat ja oppivatkin puhumaan siitä luontevammin. Luulen, että he tajusivat että lapselle ja lapsen takia aiheesta täytyy pystyä puhumaan ilman hyssyttelyä. Mutta en usko, että he nykyään puhuvat siitä kovin avoimesti. Luulen, että he kertovat ulkopuolisille vain ketä perheeseen kuuluu, mutta eivät välttämättä edes mainitse esim. esikoisen toista äitiä tai sitä, että hankin kuopukseni yksin, tai että meillä on sateenkaariperhe.” (Vastaja 9)

Edelliseen sitaattiin sisältyy myös isovanhempien opetteleminen puhumaan ulkopuolisille. Sitaatista voidaan paikantaa myös lasten iso vaikutus asiaan, koska lapselle hänen omasta perheestään ei haluttu vaieta.

Joidenkin mukaan ainakin osalle perheen isovanhemmista on luontevaa puhua perhemuodosta, kuten esimerkiksi niille isovanhemmille, joiden kanssa on hyvä suhde. Osalle perheen isovanhemmille taas ei ja osaan isovanhemmista ei pidetä ollenkaan yhteyttä. Jotkut kertovat, miten isovanhemmille ei ole luontevaa puhua sateenkaariperheestä avoimesti. Aiheesta vaietaan, sitä vältellään tai aiheesta ei puhuta suoraan. Isovanhemmat saattavat myös arkailla aiheen kanssa, jonka vuoksi kertominen ei ole luontevaa. Kuitenkaan kaikilla ei ole tästä täysin varmaa tietoa mutta he kokevat, että aiheesta kertominen tuottaa isovanhemmille haasteita tai perhemuodosta ei puhuta ulkopuolisille:

”En tiedä kummaltakaan puolelta, mitä kertovat tai ovat kertomatta. Vaikenemisen kulttuurilta vaikuttaa, mutta en tiedä. Oma äitiä todennäköisesti pelottaa, että 'kaikki paljastuu'” (Vastaja 16)

Vastajan 16 sitaatista voisi päätellä, että isovanhemman pelko kaiken paljastumisesta voi viitata joko koettuun vähemmistöstressiin (ks. esim. Rith 2017) tai isovanhemman omaan negatiiviseen asenteeseen tai ennakkoluuloihin. Jotkut kertovat myös, miten isovanhemmat ovat jättäneet kertomatta, että kyseessä on sateenkaariperhe esimerkiksi silloin, jos perhe ei ole niin sanotusti ulkopuolisille näkyvästi sateenkaariperhe. Esimerkiksi näin voi olla yksinhuoltajaperheiden kohdalla:

"Lapsen syntymä helpotti tilannetta ja he alkoivat suorastaan ylpeillä sillä, että ovat sateenkaariperheen isovanhempia. Ottivat asian puheeksi esim. eri tilanteissa ihmisten kanssa yms. Nyt kun olemme puolisoni kanssa eronneet eikä perheeni ole "näkyvästi" sateenkaareva vaan lähinnä yksinhuoltajaperhe, niin aihe on taas jotenkin vaiettu." (Vastaja 9)

Aineistossa mainitaan esimerkiksi, miten vanhemmalla on oletus siitä, miten isovanhempien sateenkaariperheeseen negatiivisesti asennoituminen ja suhtautuminen vaikuttavat siihen, että isovanhempi mahdollisesti myös puhuisi negatiivisesti perheestä:

"Ei ole luontevaa. Asenteiden ja suhtautumisen perusteella voin olettaa jotain siitä, miten kertovat, mutta tietenkään minulla ei voi olla täyttä varmuutta. Yksien isovanhempien mielestä olen paholaisen vallassa, joten tuskin puhuvat kovin positiivisesti." (Vastaja 17)

Asenteiden lisäksi myös uskonnollisten piirien vuoksi isovanhemmille ei välttämättä ole luontevaa kertoa sateenkaariperheestä.

Osa vastanneista kertoo, että heillä ei ole tietoa, kuinka isovanhemmat kertovat sateenkaariperheestä. Ei välttämättä tiedetä puhutaanko lasten lisäksi, esimerkiksi perheen vanhempien parisuhteesta. Vastauksissa mainitaan myös, ettei asiasta ole kysytty isovanhemmilta, mutta vanhemmat luottavat heihin.

"En tiedä, mutta heidän kaverit kyllä aina tietää meidän perheestä ja kohtelevat meidän perhettä kuten kaikkia muita perheitä." (Vastaja 11)

Huomionarvoista on kuitenkin, että kaikkien kohdalla ei ole ollut tarvettakaan puhua perheestä ulkopuolisille tai selittää sen enempää perhemuodosta tai korostaa sateenkaariperhettä perhemuotona. Lisäksi ulkopuolisille kertomista tai kertomisen luontevuutta ei välttämättä nähdä olennaisena:

"Kyllä on luontevaa. Ulkopuolisille eivät tietäkseni ole kertoneet sateenkaariperheydestämme. Ulkopuolisille näytämme ns. tavalliselta cis-perheeltä." (Vastaja 7)

7.4 Isovanhemmuuden vahvuudet ja haasteet sateenkaariperheissä

Kyselyssä on selvitetty, millaisia mahdollisia erityispiirteitä sateenkaariperheen isovanhemmuuteen saattaisi liittyä, esimerkiksi vahvuuksien tai haasteiden muodossa. Osa vanhemmista kertoo erilaisista kokemuksista ja mietteistä liittyen sosiaaliseen isovanhemmuuteen ja biologian merkitykseen sateenkaariperheissä.

”Esikoiseni syntymän aikaan kesti jonkin aikaa ennen kuin silloisen puolisoni vanhemmat kokivat hänet lapsenlapseseen, kun minä olin hänet synnyttänyt eli he olivat sosiaalisia isovanhempia. Tai ex-appeni ei kuulemma osaa vielääkään olla kovin luontevasti esikoiseni seurassa. Tämä voi olla haaste joissakin sateenkaariperheissä, jos isovanhemmat kokevat että biologialla on iso merkitys suvun suhteissa.” (Vastaja 9)

Sosiaalisen isovanhemmuuden kokemus saattaa siis edellisen sitaatin mukaan viedä aikaa, kunnes lapsenlapsi koetaan omaksi. Aineistossa on myös maininta, miten ajan kanssa sosiaaliset isovanhemmat olivat tasavertaisia suhteessa lapsen biologisiin isovanhempiin, jolloin biologialla on ollut aluksi sukulaissuhteessa enemmän vaikutusta ja painoarvoa. Eräs kertoo, miten lapsen kokemista omaksi lapsenlapsiksi ei voi pitää itsestäänselvyytenä sosiaalisten isovanhempien kohdalla ja toinen taas kertoo, että pitkästä ajasta huolimatta kokemusta isovanhemmuudesta ei ole syntynyt. Isovanhemmat saattavat myös esimerkiksi kohdella perheen lapsia eriarvoisesti biologian perusteella tapauksissa, joissa lapsilla on eri synnyttäjät. Tämä saattaa näkyä lapsen syrjimisestä ja hyljeksimisestä. Eräs mainitsee kuitenkin, että lapsia saatettiin kohdella eriarvoisesti myös ikään kuin huomaamatta, koska lapsi on luonteeltaan sosiaalinen ja tätä kautta ”helpompi”, eli biologinen side ei välttämättä ole ainoana syynä.

Lisäksi mainitaan, että sosiaaliset isovanhemmat joutuvat mahdollisesti selittämään sateenkaariperheeseen liittyviä perhekuvioita enemmän kuin biologiset isovanhemmat tai he ovat jääneet perheelle etäisemmäksi suhteessa biologisiin isovanhempiin. Isovanhempia tuli myös osallistaa tasapuolisesti raskauden aikana, jotta heille pystyi luomaan tasavertaisen kokemuksen lapsen isovanhemmuudesta. Tällöin vanhempien on pitänyt itse olla siinä roolissa, että he varmistavat informaation kulkeutuvan kaikille tasapuolisesti eli pysymään

perillä tilanteesta. Vaikka sosiaaliseen isovanhemmuuteen nähdään enimmäkseen liittyvän haasteita, ei biologialla välttämättä ollut merkitystä isovanhemmalle:

”Rakkaus tällaisessa tilanteessa on tosiaan ehdotonta. Isäpuoleni ei ole biologista sukua kenellekään meistä ja silti hän rakastaa lapsia kuin omiaan ja on valmis aina auttamaan meistä ketä tahansa.” (Vastaaaja 18)

Jotkut kertovat olleensa huolissaan tai pelänneensä perheellistymisen yhteydessä, miten isovanhemmat reagoivat, kun kaikki isovanhemmat eivät ole lapselle biologista sukua. Huolet kuitenkin ovat osoittautuneet lopulta turhiksi. Eräs mainitsee toiveestaan, ettei toiseen syntyvään lapseen suhtauduttaisi eri tavalla isovanhempien toimesta, koska lapsella on eri synnyttäjät kuin esikoislapsella, jolloin toinen lapsenlapsi ei ole biologista sukua tietyille isovanhemmille.

Erityisiksi sateenkaariperheen vahvuuksiksi aineistossa mainitaan isovanhempien määrä, koska sateenkaariperheissä isovanhempia saattaa olla enemmän suhteessa ei-sateenkaariperheisiin. Yksi kertoo vahvuutena isovanhemmaksi tulemisen, jota kuvattiin ”toiveiden täyttymisenä”. Vahvuuksia löydetään myös perheen moninaisuuteen liittyen:

”Toisaalta perhe on moninaisempi. Koska isovanhemmat ovat saaneet päättää kuinka lasten kanssa haluavat olla. Ja kaikki ovat halunneet olla aito ja oikea mummi ja pappa kaikille tasapuolisesti. Ja tämä on lämmittänyt lasten ja meidän mieltä. Olemme ehkä vahvempia sen ansiosta ettei ole sinun ja minun isovanhempia vaan meidän isovanhemmat.” (Vastaaaja 2)

Lisäksi isovanhemmat voivat toimia esimerkiksi tietyn sukupuolen mallina tilanteissa, joissa perheessä vanhemmat ovat samaa sukupuolta. Isovanhempien kanssa puhuminen mainittiin myös vahvuutena tilanteissa, jolloin asioista pystyi puhumaan suoraan. Tämä mahdollistaa esimerkiksi keskustelemaan perheen pelisäännöistä, hankalaksi koetuista asioista tai siitä, miten vanhemmat toivovat lastansa kasvatettavan.

Näiden lisäksi sen suuremmin erittelemättä haasteeksi tai vahvuudeksi, isovanhempia on pitänyt joidenkin mukaan kouluttaa ja ohjeistaa enemmän sateenkaariasioihin ja -perheisiin liittyen ja esimerkiksi isovanhemmille on annettu esite, joka on kohdistettu

sateenkaariperheen isovanhemmille. Isovanhempien on myös itse pitänyt opetella, miten vastata muiden kyselyihin, esimerkiksi ”isäkyselyihin”, kun perheessä lapsenlapsella ei ole isää.

Aineistossa on mainintoja liittyen myös erilaisiin haasteisiin. Isovanhemmilla kerrotaan olleen ennakkoluuloja sateenkaarevuuteen liittyvistä asioista, esimerkiksi että lapsia tulitisiin kiusaamaan koulussa perhemuodon vuoksi. Näiden lisäksi haasteet sateenkaariperheen isovanhemmuudessa liittyvät perheen ulkopuolisten ennakkoluuloihin. Perheellistymisen yhteydessä isovanhempia saattoi mietityttää muiden mielipiteet, ja miten muut tulevat suhtautumaan oman lapsensa sateenkaariperheeseen. Rithin (2017) mukaan vanhempien kokema vähemmistöstressi on epäsuoraa silloin, kun oman lapsen yhteiskunnallisesti marginaalinen asema aiheuttaa huolta, kun pelätään, että he kokevat hylkäämistä ja heidän mielenterveytensä ja fyysinen hyvinvointinsa on uhattuna todellisen tai kuvitellun syrjinnän vuoksi. (Em. 2017, 7–8.)

Eräs kuitenkin kertoo, että lopulta isovanhemmat omaksuivat ajatuksen, että muiden mielipiteillä ei ole merkitystä ja niistä ei tule välittää. Aineistossa mainitaan myös sukulaisten ennakkoluuloista, ja siitä miten ne heikentävät perheen voimavaroja ja turvaverkkoa sekä aiheuttavat jännitteitä perheen sisällä. Joku mainitsee myös isovanhempien mahdollisista häpeän kokemuksista liittyen sateenkaariperheeseen. Asioista keskusteleminen on myös saattanut tuottaa haasteita:

”Isovanhemmat eivät osaa puhua asioista tai kysyä jotain kun eivät tiedä termejä (esim. luovuttajan rooli perheellistymisessä.) Kaikki jouduttu opettelemaan ja isovanhempia ohjaamaan termistön käytössä.” (Vastaja 19)

Joku kertoo myös, että opettamisesta huolimatta isovanhemmille on vaikeaa oppia oikeaa termistöä esimerkiksi transsukupuolisuuteen liittyen, jolloin vanhemmasta ei puhuta toivotulla tavalla:

”Varsinkin kumppanin vanhemmilla oli vaikeuksia oppia, etten ole lapselle äiti vaan toinen isä” (Vastaja 4)

Vaikka edellä on kerrottu erilaisista isovanhemmuuden erityispiirteistä sateenkaariperheissä, eivät kaikki kuitenkaan kokeneet, että mitään erityispiirteitä olisi, niitä ei ole huomattu tai niistä ei ole tietoa.

”Perheen sisällä kukaan ei tunnu ajattelevan siitä mitenkään erityisesti ja kauemmatkin sukulaiset ovat hyväksyviä ja iloisia. Kukaan ei ole kritisoinut tai katkonut välejä. En tiedä miten isovanhemmat kertovat asiasta esim. töissä, mutta kaikki on tuntunut menevän hyvin.” (Vastaaja 13)

Toiset korostavat, miten isovanhemmuus on samanlaista, mitä se olisi heteroperheenkin kohdalla tai perhettä kuvattiin tavallisena. Osa mainitsee, miten ei koe isovanhemmuudessa olevan erityispiirteitä, koska sosiaaliset isovanhemmat ovat isovanhempia siinä missä muutkin. Vastauksissa mainitaan myös onnekkouden kokemuksesta, kun perhettä ei nähdä mitenkään erilaisena kenenkään toimesta.

7.5 Läheisyyden merkitys sateenkaariperheissä

Suurin osa vastanneista sateenkaariperheen vanhemmista kertoo, että he ovat läheisiä isovanhemman tai isovanhempien kanssa. Vastanneista pienempi osa kertoo olevansa erittäin tai todella läheisiä taikka melko tai aika läheisiä.

”Olemme todella läheisiä. Voimme puhua mistä vain. Saamme lastenhoitoapua. Voimme käydä yökylässä joko ilman lapsia tai lasten kanssa.” (Vastaaja 2)

Osa vastanneista kuitenkin erittelee, että toisten isovanhempien kanssa ollaan läheisempiä kuin toisten ja osan kanssa ei koettu olevan kovin läheisiä tai läheisiä ollenkaan. Osa taas kokee olevansa läheisiä, vaikka se ei näkyisi konkreettisesti arjessa ja osa taas on niin läheisiä, kuin se on olosuhteisiin nähden mahdollista. Osa taas toivoo läheisempää suhdetta isovanhempiin:

”Olen läheinen omien vanhempieni kanssa, mutta he asuvat 100 km päässä. Tapaamme n. kerran kuussa. Appivanhemmat asuvat lähellä, mutta eivät osallistu ja olen katkera heidän passiivisuudestaan.” (Vastaaja 13)

Osalle maantieteellinen etäisyys on saattanut vaikuttaa läheisyyden kokemukseen siinä mielessä, että yhteyttä tästä syystä on pystytty pitämään enimmäkseen esimerkiksi vain puhelimitse. Osalla läheisyyden kokemus riippuu siitä, millainen suhtautuminen sateenkaariperheeseen on ollut aiemmin tai nykyään. Eräs vastanneista vastaa kysymykseen, oletteko läheisiä perheen isovanhemman tai isovanhempien kanssa seuraavasti:

”Kyllä. Ja vaikka välillä emme itse jaksaisi nähdä niin paljon omia tai puolison vanhempia, koemme arvokkaana ja tärkeänä, että lasten suhde isovanhempiin pysyy vahvana, kun tapaamme riittävän usein.” (Vastaja 10)

Isovanhempien ja lasten vahva suhde näyttää olevan vanhemmille tärkeä. Lasten ja isovanhempien suhdetta priorisoidaan siten myös yli omien toiveiden ja vaatimusten.

8 Pohdinta

Lähdin tutkielmassa selvittämään isovanhemmuutta sateenkaariperheissä sateenkaariperheiden vanhempien näkökulmasta. Halusin keskittyä niihin erityispiirteisiin, joita sateenkaariperheen isovanhemmuuteen saattaisi liittyä. Tutkimuskysymykseni liittyivät lapsen tulon ja perheen perustamisen mahdollisiin vaikutuksiin perhe- ja läheissuhteessa, siihen millaista tukea ja apua sateenkaariperheet saavat ja toivovat sekä millaisena isovanhempien rooli ja merkitys näyttäytyy juuri sateenkaariperheissä vanhempien näkökulmasta tarkasteltuna.

Vanhempien vastauksista välittyi kokonaiskuvallisesti perheiden ja perhe- ja läheissuhteiden kompleksisuus, moninaisuus ja tilannesidonnaisuus. Vaikka yhteneväisyyksiä löytyi ja isovanhemmuus näyttäytyi esimerkiksi arjessa samoilla tavoilla, on kuitenkin selvää, että jokaisen perheen kohdalla suhde perheen isovanhempaan tai isovanhempiin on ainutlaatuinen. Tämä välittyi jo vanhempien kerronnassa siitä, kuinka perheen sisällä suhde perheen eri isovanhempiin on aina omanlaisensa. Se näkyy esimerkiksi arjessa eri tavoin, kuten tilanteissa, joissa yhteen isovanhempaan ollaan enemmän yhteydessä kuin toiseen. Eroa ja samalla ainutlaatuisuutta löytyy perheen jäsenten välilläkin, kuten esimerkiksi siinä, miten vanhempi on mahdollisesti enemmän yhteydessä omiin vanhempiinsa. Isovanhemmuutta ja suhteita isovanhempiin voi siis tutkielmani kautta nähdä olevan niin monenlaista kuin on perheitäkin tai perheenjäseniäkin. Tavat olla perhe- ja läheissuhteissa määrittäytyvät perhekohtaisesti. Pitkälti tutkielman tulokset viittaavat siihen, että isovanhemmuus näyttäytyy sateenkaariperheiden arjessa samanlaisena kuin missä tahansa muussakin lapsiperheessä.

Tämä on linjassa esimerkiksi Aarnion (2020) tutkimien sateenkaariperheiden vanhempien kokemusten kanssa, joiden mukaan yhteydenpito isovanhempiin ja saatu apu isovanhemmilta vaihtelee. Perhettä voidaan hyvin tässä kontekstissa määrittää konfiguraationaalista näkökulmasta, jossa painotetaan perheen muodostuvan sosiaalisissa suhteissa ja niiden merkittävyyden kautta (Castrén 2014), kun vastauksissa painottui isovanhempi-vanhempi ja isovanhempi-lapsenlapsi suhteiden merkittävyys. Lisäksi pitkälti kaikki ylisukupolvisen solidaarisuuteen liittyvät ulottuvuudet eli rakenteistava,

funktionaalinen, normatiivinen, tunnepitoinen sekä yhteistyön ja yhteisymmärryksen ulottuvuudet (Bengtson & Roberts 1991; Ks. Katz & Lowenstein 2010) on löydettävissä tutkielmaani vastanneiden kertomuksista.

Rakenteistava solidaarisuus liittyy kanssakäymisen mahdollisuuksiin viittaaviin tekijöihin, jotka olivat aineistossani esimerkiksi maantieteellinen etäisyys, isovanhempien ikä, määrä, resurssit sekä terveydelliset tekijät, lastenlasten määrä kokonaisuudessaan ja myös esimerkiksi perheen vanhempien ero tai perheen vanhempien sateenkaari-identiteetti. Funktionaalinen solidaarisuus näkyi aineistossani vanhempien ja perheen saamana apuna ja tukena isovanhemmilta taloudellisena, emotionaalisena ja käytännöllisenä tukena, ja lastenhoitoapua saatiin perheissä eniten. Normatiivisen solidaarisuuden ulottuvuus korostui monina käsityksinä ja odotuksina erilaisissa isovanhempien rooleissa, joista korostui esimerkiksi lapsille tärkeinä ”omina” erityisinä aikuisina oleminen sekä kasvatuksellinen kumppanuus vanhemmille. Tunnepitoinen solidaarisuus näkyi aineistossani läheisyyden kokemuksina, ja suurin osa vastanneista kokivat kaikki tai osan perheen isovanhemmista läheisiksi. Myös ymmärryksen, luottamuksen ja lämmön kokemukset korostuivat aineistossani, vaikka osalla kokemukset olivat myös negatiivissävytteisiä. Yhteistyön ulottuvuus näkyi yhteydenpitona kasvokkain, etänä sekä elämään osallistumisen ja kiinnostuksen osoittamisen muodoissa. Yhteisymmärrys solidaarisuuden ulottuvuutena taas korostui sukupolvien näkemyseroissa sateenkaari-identiteettiin liittyvissä eriävissä mielipiteissä ja isovanhempien kielteisinä asenteina. Toisaalta suurin osa isovanhemmista, osoittivat positiivista tai neutraalia suhtautumista sateenkaariperheisiin tai sateenkaarevuuteen ylipäätään.

Tutkielma viestii osan sateenkaariperheiden kohdalla epätasa-arvoisesta asetelmasta, kun puhutaan epävirallisesta avusta, koska perhetausta on omiaan vaikuttamaan tuen saamisen mahdollisuuksiin (Hämäläinen & Tanskanen 2020, 119). Vaikka perheellä olisi tarve isovanhempien tuelle ja avulle, sitä ei välttämättä ole saatavilla tai mahdollista järjestää esimerkiksi maantieteellisen etäisyyden vuoksi tai esimerkiksi silloin, kun isovanhemmat katkaisevat välit sateenkaarevuuteen liittyvien asenteiden vuoksi. Tällöin sateenkaariperheillä on omanlaisensa epätasa-arvoinen asema. Eniten tutkielmaani vastanneet saivat lastenhoitoapua, mutta tukea ja apua saatiin myös monessa muussa muodossa. Lisäksi

yhteydenpidosta ja tuen ja avun annosta voidaan löytää liitospintoja, kun pelkästään elämässä mukana olo saatetaan kokea tukena ja toisaalta tuki ja apu on usein nimenomaan arjessa mukana oloa ja siinä auttamista.

Lasten myötä moni vastaaja kertoi suhteen isovanhempiin pysyneen ennallaan tai sen tuoneen vain pieniä muutoksia suhteeseen. Toisaalta vastauksissa kerrottiin, miten jo entuudestaan hyvät välit muodostuivat entistä läheisimmiksi ja tiiviimmiksi ja toisten kohdalla taas lastentulon myötä välit olivat myös huonontuneet ja etääntyneet. Osalle lastentulo ja perheen perustaminen sai välit muuttumaan hyvinkin suuresti. Etäisistä, huonoista tai jopa katkenneista väleistä isovanhempien ja vanhempien suhde parantui jopa hyväksi lasten saamisen myötä. Tässä hyvin mielenkiintoisena kuitenkin näyttäytyy, miten kyselyn vastauksissa kerrottiin joidenkin vanhempien ikään kuin joustaneen asiassa, eli priorisoineen lasten ja isovanhempien hyvät ja läheiset välit omien tarpeidensa edelle. Isovanhemmat eivät olleet välttämättä hyväksyneet perheen vanhempien parisuhdetta tai sateenkaarevuutta ennen lapsien tuloa, ja asiaa ei välttämättä ole täysin ratkottu isovanhempien kanssa, vaan lapsille on haluttu antaa tilanteesta huolimatta mahdollisuus isovanhempiin ja jättää omat negatiiviset kokemukset sen ulkopuolelle. Moni vastannut kertoikin, että isovanhemmat ovat lapsille todella tärkeitä sosiaalisia suhteita, liima sukupolvien välillä tai lapsien omia aikuisia. Täten vastausten perusteella voisi tulkita, että isovanhemmat nähdään jollain tasolla korvaamattomina ja erityisenä sosiaalisena suhteena.

Tilanteessa, jossa omien vanhempien ja jo aikuisten lasten suhdetta priorisoidaan omien henkilökohtaisten tarpeiden edelle, on sateenkaari-ihmisten kontekstissa tutkimusnäyttöä siitä, miten vanhemmat tekevät konfliktityötä esimerkiksi konfliktin välttämisen tai hyväksymisen muodoissa. Jo aikuiset lapset jättävät esimerkiksi tarkoituksella keskustelematta omasta sateenkaari-identiteetistään tai hyväksyvät omien vanhempiensa hyväksymättömyyden omaan identiteettiin liittyen, jotta side vanhemman ja jo aikuisen lapsen välillä säilyisi eikä vaarantuisi. Tämä kuitenkin on omiaan aiheuttamaan jo aikuisille lapsille psykologista kuormitusta ja tuskaa hylkäämiseen liittyen, jota pyritään säätelemään tunnettyötä tekemällä. Konfliktityötä näiden ihmissuhteiden ylläpitämiseksi pyritään tekemään huolimatta siitä, vaikeivat ne välttämättä sisältäisikään hyväksyvyyttä tai olisi luonteeltaan tukevia. (Reczek & Smith 2021.)

Myös Suoranta (2006) on tarkastellut naisparien kontekstissa sitä, miten lasten sukuun kuulumisen tai ylipäättään johonkin kuulumista biologisen sukulaissiteen kautta preferoitiin esimerkiksi omaan valintaan nähden. Omassa tutkielmassani isovanhempisuhteen priorisointi viittasi enimmäkseen ylisukupolvisen suhteen säilymiseen, vaikka vastausten perusteella isovanhempia voidaan pitää merkittävänä myös perheen vanhemmille ja samalla koko perheelle. Merkittävyyden voi nähdä korostuvan myös siinä, miten isovanhempia ja heidän osallistumisestaan perheen elämään saatettiin kaivata ja toivoa sen puuttuessa tai ollessa vähäistä tai etäistä. Kuitenkin isovanhemman ja perheen lasten suhteeseen vaikuttaa olennaisesti myös isovanhempien ja sateenkaariperheen vanhempien välinen suhde, koska juridinen vastuu lapsesta on vanhemmalla (Nätkin 2018, 161). Vaikka isommat lapset osaavatkin olla itse suoraan yhteydessä isovanhempiinsa, ovat vanhemmat heistä kuitenkin edelleen vastuussa.

Lastentulon myötä muutokset tai ennallaan pysymiset isovanhempisuhteessa linkittyvät lapsi-isovanhempi suhteen tärkeyden lisäksi myös esimerkiksi isovanhempien omaan kokemukseen isovanhemman roolin tärkeydestä ja siihen liittyvästä innokkuudesta. Toisaalta isovanhempia saatettiin haluta myös mukaan perheen arkeen enemmän tai perheillä oli uusia tarpeita isovanhempien tuelle ja avulle. Kaiken kaikkiaan perheiden kokemukset isovanhemmuuden merkittävyydestä tai roolista vaihtelivat paljon.

Huomionarvoista on, että moni vanhempi kertoi, miten isovanhemmuuteen sateenkaariperheissä vaikutti moni asia sateenkaarevuuden lisäksi, kuten maantieteellinen etäisyys, isovanhempien määrä tai isovanhempien ikä. Monet totesivat, etteivät perheen vanhemman tai vanhempien sateenkaari-identiteetti tai sateenkaariperhe perhemuotona vaikuttaneet isovanhempien ja vanhempien välisiin suhteisiin tai erityisemmin näkynyt niissä. He saattoivat painottaa ”tavallisuutta” ja ”normaaliutta”. Tavallisuutta on korostettu muissakin tutkimuksissa (ks. esim. Aarnio ym. 2018, 170), ja tavanomaisuuden painottamisen nähdään sisältävän riskin erityispiirteiden näkymättömyydelle (Em. 2018, 170). Tutkimuksessa löydetty viitteitä siitä, että sateenkaariperheet saattavat kertoa todellisuutta silotellumpaa kuvaa, koska perhemuotoon kohdistuu edelleen ahdasmielisyyttä, joka taas aiheuttaa painetta vanhemmissa (Crowl, Ahn & Baker 2008). Vaikka tätä ei välttämättä voi suoraan

todeta tutkielman tuloksena, sen mahdollinen taustavaikutus on kuitenkin hyvä huomioida. Vastanneet raportoivat kuitenkin myös negatiivisista kokemuksista, ja vastaukset polarisoituivat suhteellisen paljon.

Isovanhemmuuden erityispiirteeksi osoittautui isovanhempien yhteisöllinen, kannustava ja myös perheen ulkopuolelle ulottuva rooli sateenkaariperheen tukemisessa. Aineistossa oli erilaisia mainintoja siitä, miten isovanhemmat esimerkiksi puolustivat sateenkaariperhettä ennakkoluuloja kohdatessaan, toimivat niin sanottuina liittolaisina (eng. *ally*) sateenkaari-ihmisille ja olivat moninaisuuden suhteen lempeämpiä laajemminkin. Näin isovanhemmuus saa niin sanotusti laajemman yhteiskunnallisen tason osaksi rooliaan. Esimerkiksi vähemmistöstressin näkökulmasta isovanhemmat voivat tukea sateenkaariperheitä rakenteellisilla ja yhteiskunnallisilla keinoilla, luomalla turvallista ympäristöä ja puuttumalla syrjintään ja leimaaviin asenteisiin (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021, 1786).

Isovanhempien sateenkaariperheistä puhuminen ulkopuolisille, tässä tutkielmassa näyttäytyi luontevasta ja avoimesta kertomisesta vaikenemiseen asti. Vaikeneminen, vältteleminen ja hankaluudet keskustella sateenkaariperheestä, saattavat olla yhteydessä koettuun vähemmistöstressiin. Rithin (2017) mukaan sateenkaarilasten vanhemmat kokevat suoraa vähemmistöstressiä pelätessään tai odottaessaan hylkäämistä omissa sosiaalisissa suhteissaan silloin, kun heidän lapsensa on homo-, lesbo tai biseksuaali tai epäsuoraa, kun he pelkäävät syrjinnän kohdistumista suoraan omaan lapseen (em. 7–8). Vaikka kaikkien vastausten perusteella ei voi tehdä tarkkaa päätelmää, miksei perheestä puhuminen ulkopuolisille ole isovanhemmille helppoa tai sitä ei tehdä, voi taustalla olla isovanhemman kokema vähemmistöstressi, mutta myös esimerkiksi omista kielteisistä asenteista ja hyväksymättömyydestä kumpuava toiminta. Kuitenkin esimerkiksi tapaukset, joissa isovanhemmat kertovat vain lähipiirilleen sateenkaariperheestä, mutta siitä puhuminen on lähipiirin ulkopuolelle hankalaa, voivat viitata isovanhemman kokemaan vähemmistöstressiin. Lähipiirin ulkopuolella ihmisten mahdolliset negatiiviset asenteet tai ennakkoluulot eivät välttämättä ole selkeästi tulkittavissa tai ennakoitavissa, joka taas saattaa mietityttää ja aiheuttaa edelleen huolta isovanhemmissa. Voimakkaampaa vähemmistöstressin aiheuttamaa hylkäämisen pelkoa kokiessaan, vanhemmat saattavat olla myös kontrolloivampia omaa lastansa kohtaan, kun he pyrkivät suojaamaan itsensä sekä oman

lapsensa syrjinnältä (Rith 2017, 39). Tämän voisi ajatella olevan mahdollisena taustavaikuttajana tutkielmaani vastanneiden vanhempien puhuessa ulkopuolisille sateenkaariperheestä, mikäli he pyrkivät kontrolloimaan kenelle asiasta on turvallista puhua. Tutkielmastani voi löytää viitteitä myös vanhempien kokemaan vähemmistöstressiin, esimerkiksi tapauksissa, joissa vanhemmat saattoivat olla perheen isovanhemmille jollain tasolla ”kaapissa”.

9 Johtopäätökset

Tutkielmassani keskityttiin sateenkaariperheisiin ja samalla tarkastelun alla oli sateenkaariperheen isovanhemmuuden mahdolliset erityispiirteet ja esimerkiksi sateenkaari-identiteetin mahdolliset vaikutukset kyseessä olevaan perhe- ja läheissuhteeseen. Kuitenkaan tutkielmani vastausten perusteella ei voida tarkkaan paikantaa kaikkea sitä, mihin sateenkaarevuus vaikuttaa ja mihin taas ei, ja toisaalta siitä voidaan päätellä, että mitään erityispiirteitä tai erityisiä sateenkaarevuuden vaikutuksia ei välttämättä ollut tai koettu olevan. Kuitenkin mainitut erityispiirteet tai sateenkaarevuuden vaikutus ovat tutkimuksen kannalta hedelmällisiä, koska isovanhemmuus osoittautui monille tutkielmaan vastanneelle erittäin merkittäväksi ja esimerkiksi avun ja tuen kautta yhdeksi olennaiseksi turvaverkon osaksi, jolloin näiden puuttuessa tai heikentyessä sateenkaari-identiteetin vaikutuksesta puhutaan perheiden kohdalla epätasa-arvoisesta asemasta sosiaalipoliittisesti, josta edellä mainitsin.

Metodologisesti internetkyselyn käyttäminen tuo jo itsessään tietynlaisia rajoituksia tutkimukseen, kuten esimerkiksi sen, että se tavoitti vain tietyn määrän sateenkaariperheen vanhempia, jotka valikoituneet kanavat tavoittivat. Lisäksi esimerkiksi haastattelemisen olisi mahdollistanut lisäkysymysten kysymisen ja mahdollisesti tuonut syvällisempää katsausta aiheeseen. Tiettyjä rajoituksia oli tehtävä myös itse kyselyyn, tutkimusasetelmaa silmällä pitäen, jotta se ei muodostuisi liian pitkäksi ja kyselyyn vastaaminen ei jäisi tästä syystä lyhyemmäksi ja vajaammaksi. On myös mahdollista, että aiheen ollessa sateenkaariperheen vanhemmalle erityisen sensitiivinen, voi silloin vanhempi jättää vastaamatta.

Lisäksi vastauksissa voisi olettaa olevan tietynlainen painotus vain osaan perheen isovanhemmista, mahdollisesti niihin, jotka ovat kaikkein läheisimpiä ja suhteessa omaan elämään ja perheeseen jollain tavalla merkityksellisiksi koettuja, niin positiivisessa kuin negatiivisessakin mielessä. Vanhemmat kertoivat myös etäisimmistä väleistä ja negatiivisista kokemuksista, ja osa vertaili vastauksissaan isovanhempia toisiinsa. Mahdollisesti osa vanhemmista kommentoi vain esimerkiksi omia vanhempiaan ja suhdettaan heihin. Kyselyyn vastanneilla, isovanhempien määrä vaihteli ja se oli korkeimmillaan 12, minkä vuoksi kaikkien

isovanhempien erittelemisen oli kyselyn puitteissa osan kohdalla oletettavasti liian työlästä. Moni siis puhui isovanhemmista yleisellä tasolla sen suuremmin erittelemättä, ja tarkempia tulkintoja ei voi tehdä esimerkiksi isoäitiydestä tai -isydestä tai vastaavasti esimerkiksi omista tai puolison vanhemmista.

Ylisukupolvista solidaarisuutta pystyttiin tarkastelemaan pitkälti tässä tutkielmassa vain toiseen suuntaan, koska kyselyssä kysyttiin vain sitä, mitä apua ja tukea isovanhemmilta saadaan. Täten aineistossa oli suuri painotus vain isovanhempien antamaan apuun ja tukeen, eikä isovanhemmille annetusta avusta ollut kuin yksittäisiä mainintoja. Tutkielman perusteella ei myöskään pysty tekemään tulkintaa siitä, onko eri perhemallien tai -muotojen vanhemmilla erilaisia kokemuksia aiheeseen liittyen, koska perhemallin kysyminen ei ollut tässä tutkielmassa keskiössä, vaan sateenkaariperheitä käsiteltiin yleisellä tasolla. Tähän viitaten on kuitenkin tärkeää muistaa, että vaikka sateenkaariperheitä käsiteltiin yleisesti perhemuotoja erittelemättä, on sateenkaariperheiden kirjo todella laaja. Lisäksi perheiden välillä lasten määrä ja lasten iät vaihtelivat, eikä niitäkään osa suuremmin eriteltyt vastauksissaan.

Tässä tutkielmassa keskityin perhe- ja läheissuhteisiin sateenkaariperheiden vanhempien näkökulmasta. Jatkotutkimusehdotukseni kiteytyykin erään vanhemman kommenttiin isovanhemmuuden erityispiirteistä kysyttäessä: ”Tätä olisi varmaan parempi kysyä isovanhemmilta”. Tämä tiivistää hyvin sen, että isovanhempien näkökulman huomioiminen jatkossa olisi erittäin hedelmällistä ja tärkeää. Yleisesti sateenkaari-ihmisten erilaisiin perhe- ja läheissuhteisiin liittyvää tutkimusta on kaivattu ja siihen liittyvä tutkimus on vasta aluillaan Suomessa (Aarnio ym. 2020, 9, 14), joten aihepiirin tutkiminen eri näkökulmista on erittäin tarpeellista jatkossakin. Kuten edellä totesin, en esimerkiksi pysty tässä tutkielmassa arvioimaan tarkemmin sateenkaariperheen perhemuodon vaikutusta. Lisäksi kysymysten ulkopuolelle jäi isovanhempien saama apu ja tuki. Nämä voisivat siis olla hedelmällisiä asioita tutkia tulevaisuudessa.

Sosiaalipolitiikan näkökulmasta tärkeäksi koen myös sen, että niiden perheiden kohdalla, jotka eivät saa apua ja tukea isovanhemmilta, olisi tärkeää saada ylisukupolvista tukimekanismia korvaavia palveluita eri palvelujärjestelmän tahoilta tai esimerkiksi järjestötasolta. Jatkotutkimuksen olisi hyvä keskittyä myös esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa

erilaiseen sateenkaarevuuteen liittyvään osaamiseen, jotta perheitä pystyttäisiin tukemaan mahdollisimman hyvin (ks. esim. Aarnio 2020). Tässä tutkielmassa erittäin merkitykselliseksi osoittautuneiden isovanhempien tarjoaman tuen ja avun puuttuminen vanhemman tai vanhempien sateenkaari-identiteetin tai esimerkiksi maantieteellisen etäisyyden vuoksi asettaa perheen epätasa-arvoiseen asemaan suhteessa muihin perheisiin. Tähän on syytä kiinnittää huomiota myös palveluiden tasolla. Perheen tukiverkko saattaa muodostua myös muista läheisistä ihmisistä tai yhteisöistä, kuten toisista sukulaisista tai ystävistä, joiden merkitystä ei sovi sitäkään vähätellä.

Lähteet

Aarnio, Kia (2020) Sateenkaariperheiden vanhempien perhe- ja läheissuhteet. Teoksessa Annukka Lahti, Kia Aarnio, Anna Moring & Jenni Kerppola (toim.) Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus, 63–75.

Aarnio, Kia & Kallinen, Kati & Kylmä, Jari & Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna (2017) Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset. Helsinki: Väestöliitto.

Aarnio, Kia & Kylmä, Jari & Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna (2018) Sateenkaariperheiden vanhemmat: kokemuksia lasten hyvinvoinnista, perhesuhteista ja tuen saannista. Helsinki: Väestöliitto.

Aarnio, Kia & Lahti, Annukka & Kerppola, Jenni & Moring, Anna (2020) Johdanto: moninaisia perheitä ja läheisiä sateenkaaren alla. Teoksessa Annukka Lahti, Kia Aarnio, Anna Moring & Jenni Kerppola (toim.) Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus, 9–27.

Alanko, Katarina & Kuusi, Johanna (2020) Onni naisten välisissä rakkaussuhteissa. Teoksessa Annukka Lahti, Kia Aarnio, Anna Moring & Jenni Kerppola (toim.) Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus, 76–89.

Alasuutari, Varpu (2020) Queer-ystävyyden perheenä ja tukiverkostona. Teoksessa Annukka Lahti, Kia Aarnio, Anna Moring & Jenni Kerppola (toim.) Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus, 168–182.

Albertini, Marco & Kohli, Martin, & Vogel, Claudia (2007) Intergenerational transfers of time and money in European families: common patterns — different regimes? *Journal of European Social Policy*, 17:4, 319–334. DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928707081068>

Alitolppa-Niitamo, Anne & Säävälä, Minna (2010) Isovanhemmuus liikkuvuuden maailmassa. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmovaareja: Uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi, 138–155.

Arber, Sara & Timonen, Virpi (toim.) (2012a) Contemporary Grandparenting Changing Family Relationships in Global Contexts. Bristol: Policy.

Arber, Sara & Timonen, Virpi (2012b) Grandparenting in the 21st century. New directions. Teoksessa Sara Arber & Virpi Timonen (toim.) Contemporary Grandparenting Changing Family Relationships in Global Contexts. Bristol: Policy, 247–264.

Bengtson Vern L. & Olander Edward B., Haddad Anees A. (1976) The “Generation Gap” and Aging Family Members: Toward a Conceptual Model. Teoksessa Jaber E Gubrium (toim.) Time, Roles and Self in Old Age. New York: Human Science Press, 237–263.

Bengtson, Vern L. & Roberts, Robert E. L. (1991) Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction. Journal of marriage and family 53:4, 856–870. DOI: <https://doi.org/10.2307/352993>

Birditt, Kira S. & Polenick, Courtney, A. & Van Bolt, Olga & Kim, Kyungmin & Zarit, Steven, H. & Fingerman, Karen, L. (2019) Conflict strategies in the parent–adult child tie: Generation differences and implications for well-being. The Journals of Gerontology: Series B, 74:2, 232–241. DOI: <https://doi.org/10.1093/geronb/gbx057>

Castrén, Anna-Maija (2009) Mahtuuko ero perheeseen?: perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus.

Castrén, Anna-Maija (2014) Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 139–166.

Castrén, Anna-Maija & Tuomaala, Vaula, & Neuvonen, Samuli (2017) Avioliittoperheen tuolla puolen: Vastasyntyneiden perheet Helsingissä. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/17_06_19_Tutkimuksia_3_Castren_Tuomaala_Neuvonen.pdf Viitattu 24.4.2022

Crowl, Alicia & Ahn, Soyeon & Baker, Jean (2008) A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents. *Journal of GLBT family studies* 4:3, 385–407. DOI: <https://doi.org/10.1080/15504280802177615>

Danielsbacka, Mirikka & Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. (toim.) (2020b) *Suomalainen auttaminen: tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Gaudeamus.

Danielsbacka, Mirikka & Tanskanen, Antti & Hämäläinen, Hans & Pelkonen, Inka & Haavio-Mannila, Elina & Rotkirch, Anna & Karisto, Antti, & Roos, J. P. (2013) *Sukupolvien vuorovaikutus: Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Väestöliitto.

Danielsbacka, Mirikka & Tanskanen, Antti O. & Hämäläinen, Hans (2020c) *Sukulaisten auttaminen*. Teoksessa Mirikka Danielsbacka, Hans Hämäläinen & Antti O. Tanskanen (toim.) *Suomalainen auttaminen: tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 31–59.

Danielsbacka, Mirikka & Tanskanen, Antti, O. & Karisto, Antti (2020a) *Isovanhemmat*. Teoksessa Mirikka Danielsbacka, Hans Hämäläinen & Antti O. Tanskanen (toim.) *Suomalainen auttaminen: tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 135–154.

Eerola, Petteri & Pirskanen, Henna (2018) *Johdanto: Tunteet perhe- ja läheissuhteissa*. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus, 7–30.

Elder, Glen H. & Johnson, Monica, K. (2003) *The Life Course and Aging: Challenges, Lessons, and New Directions*. Teoksessa Richard A. Settersten Jr. (toim.) *Invitation to the Life Course: Toward New Understandings of Later Life* (1st ed.). Routledge, 49–81. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315224206-3>

Fågel, Stina & Rotkirch, Anna (2010) Mitä lastenlasten kanssa tehdään. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja: Uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi, 80–97.

Gartrell, Nanette & Banks, Amy & Reed, Nancy & Hamilton, Jean & Rodas, Carla & Deck, Amalia (2000) The National Lesbian Family Study: 3. Interviews With Mothers of Five-Year-Olds. American Journal of Orthopsychiatry, 70:4, 542–548. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0087823>

Haavio-Mannila, Elina & Majamaa, Karoliina & Tanskanen, Antti & Hämäläinen, Hans-Mikael & Karisto, Antti & Rotkirch, Anna & Roos, J. P. (2009) Sukupolvien ketju: Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia; Nro. 107. Helsinki: Kela.

Hull, Kathleen E. & Ortyl, Timothy A. (2019) Conventional and cutting-edge: Definitions of family in LGBT communities. Sexuality Research & Social Policy, A Journal of the NSRC, 16:1, 31–43. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13178-018-0324-2>.

Hämäläinen, Hans (2015) Apua tarpeiden vai mahdollisuuksien mukaan? Suurten ikäluokkien iäkkäille vanhemmilleen sekä aikuisille lapsilleen antamaan hoiva- ja käytännön apuun yhteydessä olevat tekijät. Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti 23:4, 387–404.

Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. (2020) Vanhemmat ja lapset. Teoksessa Mirikka Danielsbacka, Hans Hämäläinen & Antti O. Tanskanen (toim.) Suomalainen auttaminen: tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Helsinki: Gaudeamus, 107–119.

Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti O. (2021) ‘Sandwich generation’: generational transfers towards adult children and elderly parents. Journal of family studies 27:3, 336–355. DOI: <https://doi.org/10.1080/13229400.2019.1586562>

Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen Kimmo (2014) Johdanto. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 7–17.

Jallinoja, Riitta (2009) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.

Jaskari, Onni & Keski-Rahkonen, Anna (2021) Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. *Duodecim, Vuosikerta.* 137, nro. 17, 1781–1788.
<https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo16384.pdf> Viitattu 25.10.2023

Katz, Ruth & Lowenstein, Ariela (2010) ‘Theoretical perspectives on intergenerational solidarity, conflict and ambivalence’, in *Ageing and intergenerational relations*. Teoksessa Misa Izuhara (toim.) *Ageing and intergenerational relations: Family reciprocity from a global perspective*. Policy Press, 29–56.

Ketokivi, Kaisa (2009) Torjuttu autonomia: lapsuudenperheen vieraantuneet siteet ja aikuisten lasten vaihtoehtoiset polut. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 32–62.

Kohli, Martin (2004) *Intergenerational Transfers and Inheritance: A Comparative View*. *Annual review of gerontology & geriatrics.* 24:1, 266–289.
https://www.researchgate.net/publication/233704387_Intergenerational_Transfers_and_Inheritance_A_Comparative_View Viitattu 2.2.2023.

Kumpula, Sinikka (2010) Isovanhemmuuden merkityksestä. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) *Farkkumummoja ja pehmoaareja: Uusia ikkunoita isovanhemmuuteen*. Helsinki: VL-Markkinointi, 73–79.

Kuosmanen, Paula & Jämsä, Juha (2007) Monimuotoiset sateenkaariperheet heterodyniperheille suunnitellussa palvelujärjestelmässä. Teoksessa Paula Kuosmanen & Juha

Jämsä (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –julkaisu. Helsinki: Työministeriö, 102–114.

Kuosmanen, Paula (2007) Sateenkaarifamilistinen käänne ja suomalaisten sateenkaarivanhempien muuttuvat perhemuodot. Teoksessa Paula Kuosmanen & Juha Jämsä (toim.) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –julkaisu. Helsinki: Työministeriö, 37–44.

Kylmä, Jari & Apiainen, Riikka & Tuovila, Tiina & Åstedt-Kurki, Päivi (2021) Sateenkaariperheet. Teoksessa Eeva Harju, Mira Palonen, Nina Sarell & Anna Liisa Aho (toim.) Yhdessä perheen kanssa: perheiden ja terveydenhuollon kohtaamisia. Helsinki: Gaudeamus, 115–134.

Lahti, Annukka & Aarnio, Kia & Moring, Anna & Kerppola, Jenni (toim.) (2020) Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus.

Laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2.2.2023).

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230295> Viitattu 25.8.2023.

Laru, Suvi & Oulasmaa, Minna & Saloheimo, Anja (2010) Isovanhemmuuden eri muodot ja haasteet. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja Ja Pehmovaareja: Uusia Ikkunoita Isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi, 105–116.

Mackenbach, Johan P. & Stirbu, Irina & Roskam, Albert-Jan. R. & Schaap, M. Maartje & Menvielle, Gwenn & Leinsalu, Mall & Kunst, Anton E. (2008) Socioeconomic Inequalities in Health in 22 European Countries. *The New England Journal of Medicine* 358:23, 2468–2481. DOI: <https://doi.org/10.1056/NEJMsa0707519>

Monimuotoiset perheet -verkosto (2023) Opetusmateriaali.

<https://www.monimuotoisetperheet.fi/ammattilaisille/opetusmateriaali/> Viitattu 4.5.2023.

Moring, Anna (2013) Oudot perheet: Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Moring, Anna (2020) Sateenkaarevat perhe- ja läheissuhteet lainsäädännössä. Teoksessa Annukka Lahti, Kia Aarnio, Anna Moring & Jenni Kerppola (toim.) Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla. Helsinki: Gaudeamus, 115–131.

Mueller, Margaret M. & Wilhelm, Brenda & Elder, Glen H. Jr. (2002) Variations in grandparenting. *Research on Aging* 24:3, 360–388. DOI: <https://doi.org/10.1177/0164027502243004>

Nätkin, Ritva (2018) Isovanhempien huoli. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 149–164.

Paajanen, Pirjo (2007) Mikä on minun perheeni?: suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Helsinki: Väestöliitto.

Patterson, Charlotte & Hurt, Susan & Mason, Chandra (1998) Families of the Lesbian Baby Boom: Children's Contact with Grandparents and Other Adults. *American Journal of Orthopsychiatry* 68:3, 390–399. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0080348>

Pietiläinen, Marjut & Toivola, Joonas & Wallenius, Minna (2023) Sateenkaariperheiden määrä on kasvanut tasaisesti – näkyvyys tilastoissa parantunut lakimuutosten myötä. Tieto&trendit. Tilastokeskus. 30.6.2023.

<https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/sateenkaariperheiden-maara-on-kasvanut-tasaisesti-nakyvyys-tilastoissa-parantunut-lakimuutosten-myota/> Viitattu 10.8.2023.

Reczek, Rin, & Smith, Emma B. (2021) How LGBTQ Adults Maintain Ties with Rejecting Parents: Theorizing "Conflict Work" as Family Work. *Journal of marriage and the family* 83:4, 1134–1153. DOI: <https://doi.org/10.1111/jomf.12765>

Rith, Kendrick A. (2017) Direct and indirect minority stress experiences of parents with gay, lesbian, or bisexual children. Doctoral dissertation. Utah: The University of Utah.

Rotkirch, Anna & Fågel, Stina (2010) Sukupolvien välistä köydenvetoa. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja: Uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi, 33–51.

Rotkirch, Anna & Miettinen, Anneli (2017) Childlessness in Finland. Teoksessa Michaela Kreyenfeld & Dirk Konietzka (toim.) Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences. Demographic Research Monographs. Springer, Cham, 139–158. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-44667-7_7

Rotkirch, Anna & Söderling, Ismo & Fågel, Stina (2010) Isovanhemmuuden merkitys korostuu. Teoksessa Stina Fågel, Anna Rotkirch & Ismo Söderling (toim.) Farkkumummoja Ja Pehmoaareja: Uusia Ikkunoita Isovanhemmuuteen. Helsinki: VL-Markkinointi, 5–9.

Sateenkaariperheet Ry (2023a) Sateenkaariperheen kohtaaminen.

<https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/sateenkaariperheen-kohtaaminen/>

Viitattu 11.8.2023.

Sateenkaariperheet Ry (2023b) Mikä on sateenkaariperhe?

<https://sateenkaariperheet.fi/tietoa-ja-koulutusta/mika-on-sateenkaariperhe/>

Viitattu

10.8.2023.

Simmel, Georg (2005) Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917. Helsinki: Gaudeamus.

Suoranta, Kirsti (2006) Onko veriside eri side?: Individualistinen sukulaisuuspuhe ja sosiaalisten verkostojen dynamiikka lastensa kanssa elävillä naispareilla. Tampere: Westermarck-seura.

Szydlik, Marc (2008) Intergenerational solidarity and conflict. Journal of Comparative Family Studies, XXXIX (1), 97–114. DOI: <https://doi.org/10.3138/jcfs.39.1.97>

Szydlik, Marc (2016) *Sharing lives adult children and parents*. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315647319>

Taavetti, Riikka & Lehtonen, Jukka (2018) Metodologisia ja eettisiä kysymyksiä sateenkaarinuorten etnografisessa ja osallistavassa tutkimuksessa. Teoksessa Päivi Honkatukia & Tomi Kiilakoski (toim.) *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä?* Tampere: Vastapaino, 274–290.

Tanskanen, Antti O. & Hämäläinen, Hans & Danielsbacka, Mirkka (2020) Johdanto: Auttaminen ja vuorovaikutus sukupolvien ketjuissa. Teoksessa Mirkka Danielsbacka, Hans Hämäläinen & Antti O. Tanskanen (toim.) *Suomalainen auttaminen: tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 15–30.

Timonen, Virpi & Arber, Sara (2012) A new look at grandparenting. Teoksessa Sara Arber & Virpi Timonen (toim.) *Contemporary Grandparenting Changing Family Relationships in Global Contexts*. Bristol: Policy, 1–26.

Tuomi, Jouni, & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos)*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 12.01.2022.

Valli, Raine (2018) Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5., uudistettu painos*. Jyväskylä: PS-kustannus, 92–116.

Valli, Raine & Perkkilä, Päivi (2018) Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5., uudistettu painos*. Jyväskylä: PS-kustannus, 117–128.

Vilkka, Hanna (2021) Tutki ja kehitä. 5., päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Weston, Kath (1991) Families we choose: lesbians, gays, kinship. New York: Columbia University Press.

Weston, Kath (1997) Families We Choose: Lesbians, Gays, Kinship. New York: Columbia University Press.

Luettelo kuvioista ja taulukoista

Kuvio 1. Isovanhemmilta saatu apu ja tuki arjessa

Kuvio 2. Isovanhemmuuden kaari sateenkaariperheissä

Liitteet

Liite 1. Saatekirje:

Hei!

Olen Kaisa Marttila ja teen pro gradu -tutkielmaani, jossa keskityn sateenkaariperheiden vanhempien suhteisiin heidän perheensä isovanhempiin ja kokemuksiin perheensä isovanhemmuudesta. Tutkin mahdollisia erityispiirteitä, joita sateenkaariperheen isovanhemmuuteen voi liittyä. Tutkielmani aihe on tärkeä, koska aiheeseen liittyvää tutkimusta on tehty tähän mennessä Suomessa vähän. Tutkimukseen osallistujilla on siten mahdollisuus tarjota arvokasta tietoa isovanhemmuudesta sateenkaariperheessä.

Sateenkaariperhe tarkoittaa kyselyssäni sellaista lapsiperhettä, jossa vähintään yksi tai mahdollisesti useampi perheen vanhempi kuuluu sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön. Kuka vain sateenkaariperheeseen kuuluva vanhempi voi vastata kyselyyn. Vastaajan perhemuoto voi olla millainen tahansa. Riittää, että perheeseen kuuluu ainakin yksi lapsi (alle 18-vuotias). Isovanhemmalla taas viitataan lapsen-vanhemman-isovanhemman sukupolviketjussa sateenkaariperheen vanhempiin, jotka ovat siis perheen lapsille biologisia ja sosiaalisia isovanhempia. Kyselyssä voit kertoa suhteestasi kaikkiin perheesi isovanhempiin eli omien vanhempiesi lisäksi myös esimerkiksi appivanhempiisi.

Vastaaminen kyselyyn on täysin anonymia ja vastaamisen voi keskeyttää missä tahansa kyselyn vaiheessa. Vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa aineistosta eikä valmiista tutkielmasta. Vastauksiin saatetaan viitata valmiissa tutkielmassa nimimerkkejä hyödyntäen. Vastauksien käsittely tapahtuu luottamuksellisesti tietosuojailmoituksessa ilmoitetuilla tavoilla. Kyselyn vastaukset tuhoetaan tutkielman valmistuessa. Pehdy huolellisesti ennen vastaamista tietosuojailmoitukseen, joka on luettavissa seuraavan linkin takaa:

Kyselyyn vastaamiseen kuluu arviolta 15–25 minuuttia, joten varaathan vastaamiselle hieman aikaa. Kyselyssä esitetään avokysymyksiä kolmessa eri osiossa. Osiot liittyvät perhetilanteen taustoitukseen, siihen, mitä isovanhemmuuden koetaan tuovan sekä isovanhemmuuteen sateenkaariperheessä. Jokainen vastaus on tutkielmani kannalta arvokas ja tärkeä. Kyselyyn on mahdollista vastata 31.05.2022 asti.

Voit olla minuun yhteydessä missä tahansa kyselyyn tai tutkielmaan liittyvässä asiassa!

Kiitos, kun osallistut tutkimukseen!

Kaisa Marttila

Kaisa.marttila@tuni.fi

Liite 2. Kysely:

1. Taustoittavat kysymykset

1. Kerro perhekokoonpanostasi. (Älä kuitenkaan mainitse perheenjäsentesi nimiä anonyymiteetin säilymisen vuoksi.)
2. Kuinka monta isovanhempaa lapsellasi/lapsillasi on?
3. Kenen perheesi isovanhemman/isovanhempien kanssa pidät yhteyttä?

2. Mitä isovanhemmuus tuo?

4. Miten isovanhemmat osallistuvat perheesi elämään?
5. Millaista tukea saat isovanhemmalta/isovanhemmilta?
6. Koetko, että olette läheisiä perheen isovanhemman/isovanhempien kanssa?
7. Millainen merkitys isovanhemmilla on? Millaisena näet isovanhemman roolin?

3. Isovanhemmuus sateenkaariperheissä

8. Millainen suhteesi oli perheesi isovanhempiin ennen lapsen/lapsien tuloa perheeseen?
9. Entä millainen suhteesi on nyt perheesi isovanhempiin lapsen/lapsien tulon jälkeen?
10. Millaisia erityispiirteitä koet sateenkaariperheen isovanhemmuuteen liittyvän? Esimerkiksi millaisia vahvuuksia ja/tai haasteita olet huomannut?
11. Miten perheesi isovanhemmat suhtautuvat sateenkaariperheeseesi?
12. Onko isovanhemmalle/isovanhemmille luontevaa puhua perhemuodostasi? Tiedätkö miten perheesi isovanhemmat kertovat perheestäsi ulkopuolisille?
13. Onko mahdollisesti jotain, mitä toivoisit isovanhemmalta/isovanhemmilta? Jos on niin mitä?
14. Vapaa sana.

Liite 3. Tietosuojailmoitus

Rekisterin nimi	Sateenkaariperheiden vanhempien kokemukset isovanhemmuudesta pro gradu -tutkielma
Päiväys	21.04.2022
Rekisterinpitäjä(t)	Kaisa Marttila kaisa.marttila@tuni.fi
Ohjaaja oppilaitoksen yhteyshenkilö tai	Satu Ojala satu.ojala@tuni.fi
Henkilötietojen käsittelytarkoitus ja käsittelyperuste ja	<p>Henkilötietojasi käsitellään sateenkaariperheiden isovanhemmuuteen liittyvässä opinnäytetutkimuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa sateenkaariperheiden vanhempien kokemuksia isovanhemmuudesta. Tarkoituksena on paikantaa mahdollisia erityispiirteitä sateenkaariperheiden isovanhemmuudessa ja tarkastella myös ylisukupolvista näkökulmaa.</p> <p>Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.</p> <p>Henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus. Suostumuksen voi peruuttaa milloin tahansa ilmoittamalla tästä rekisterinpitäjälle sähköpostilla kaisa.marttila@tuni.fi</p> <p>Huomion arvoista on, että vaikka kyselyssä ei kerätä tietoja liittyen henkilön seksuaaliseen suuntautumiseen tutkielmassa on kyselyn kohderyhmän ja aiheen perusteella tarpeellista huomioida mahdollisuus sen ilmenemiselle kyselyn vastauksissa. Henkilötietojen käsittelyperusteena suostumuksen lisäksi on myös nimenomainen suostumus erityisten henkilötietojen (seksuaalinen suuntautuminen) käsittelyyn. Suostumuksen voi peruuttaa milloin tahansa ilmoittamalla tästä rekisterinpitäjälle sähköpostilla kaisa.marttila@tuni.fi</p> <p>Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta ennen suostumuksen peruuttamista suoritettujen käsittelyjen lainmukaisuuteen.</p>
Henkilötietojen säilytysaika	Opinnäytteen valmistuttua aineisto ja henkilötiedot tuhoaan. Arvioitu valmistumisaika on keväällä 2023.
Rekisterin tietosisältö ja tietolähteet	<ul style="list-style-type: none"> - Perhesuhteet - Kyselylomakkeella kerättävät tiedot <p>Tiedot kerätään tutkittavilta itseltään.</p> <p>Kyselyllä ei kerätä mitään henkilöä identifioivaa tietoa. Vastauksissa annetut tiedot käsitellään anonyymisti.</p> <p>Keskeisinä teemoina kyselyssä keskitytään sateenkaariperheiden vanhempien suhteisiin sateenkaariperheen isovanhempaan/isovanhempiin ja sateenkaariperheiden vanhempien kokemuksiin yleisesti isovanhemmuudesta omassa perheessään.</p>
Rekisteröidyn oikeudet	Tietosuojalainsäädännön mukaisesti sinulle kuuluu oikeus saada pääsy tietoihin, oikaista tietoja, oikeus tietojen poistamiseen (oikeus tulla unohdetuksi), rajoittaa tietojen käsittelyä ja vastustaa henkilötietojen käsittelyä. Jos haluat käyttää jotain oikeuttasi, ota yhteys rekisterinpitäjään (Kaisa Marttila, kaisa.marttila@tuni.fi).
Oikeus valittaa viranomaiselle	Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi, puh: 0295666700, sähköposti: tietosuoja@om.fi
Henkilötietojen vastaanottajat	Henkilötietojasi ei luovuteta ulkopuolisille.

Rekisterin suojauksen periaatteet	<p>Digitaalinen aineisto suojataan käyttäjätunnuksella ja salasanalla tai kaksivaiheisella käyttäjän tunnistuksella (MFA). Aineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot.</p> <p>Kyselyn aineisto kerätään ja tallennetaan Tampereen yliopiston Microsoft Office -ohjelmiston alustoilla, jotka ovat käyttäjätunnuksen, salasanan ja kaksivaiheisen käyttäjän tunnistuksen takana. Mahdolliset erityiset henkilötietoryhmät (seksuaalinen suuntautuminen) anonymisoidaan. Ainoastaan rekisterinpitäjällä on pääsy kyselyllä kerättyihin tietoihin.</p>
--	---